

ЗВІТ
ПРО СТРАТЕГІЧНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОЦІНКУ
ПРОСКТУ ПРОГРАМИ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО ТА КУЛЬТУРНОГО
РОЗВИТКУ КИЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ НА 2024 РІК

ЗМІСТ

ЗМІСТ.....	2
ВСТУП	3
1. Зміст та основні цілі проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік, його зв’язок з іншими документами державного планування	4
1.1. Зміст і основні цілі документу державного планування.....	4
1.2. Зв’язок проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік з іншими документами державного планування.....	5
2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров’я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено.....	12
2.1. Характеристика поточного стану довкілля.....	12
2.1.1. Характеристика компонентів природи.....	13
2.1.2. Природно-заповідний фонд.....	51
2.1.3. Умови для рекреації та туризму.....	58
2.1.4. Здоров’я населення.....	60
2.2. Прогнозні зміни стану навколошнього середовища, якщо проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік не буде затверджено.	66
3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров’я на територіях, які ймовірно зазнають впливу.....	69
4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров’я населення, які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом	71
4.1. Стан атмосферного повітря Київської області.....	72
4.2. Екологічна ситуація в галузі водокористування.....	74
4.3. Екологічна ситуація в галузі землекористування та стан ґрунтів	75
4.4. Проблеми утворення та накопичення відходів	78
4.5. Екологічно небезпечні об’єкти області.....	78
4.6. Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС	79
4.7. Екологічні проблеми, які стосуються Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік (зокрема щодо територій з природоохоронним статусом).....	85
5. Зобов’язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов’язані із запобіганням негативному впливу на здоров’я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються документа державного планування, а також шляхи врахування таких зобов’язань під час підготовки документа державного планування.....	86
6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров’я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків	93
7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом’якшення негативних наслідків виконання документа державного планування.....	106
8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення (недостатність інформації та технічних засобів під час здійснення такої оцінки)	108
8.1. Альтернативи для планувальних рішень	108
8.2. Опис методичних підходів	109
8.3. Перелік проблемних питань	110
9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік для довкілля, у тому числі для здоров’я населення.....	111
10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров’я населення (за наявності)	116
РЕЗЮМЕ	116
ДОДАТКИ.....	120

ВСТУП

З 12 жовтня 2018 року в Україні введено в дію Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», який визначає необхідність здійснення процедури стратегічної екологічної оцінки для документів державного планування у встановленому законодавством порядку.

Стратегічна екологічна оцінка (далі – СЕО) – процедура визначення, опису та оцінювання можливих негативних наслідків виконання та реалізації документів державного планування (далі – ДДП) для довкілля.

Досвід багатьох країн продемонстрував високу ефективність СЕО як інструмента планування, що сприяє якості розроблюваних планів, програм, стратегій тощо.

Метою СЕО є забезпечення високого рівня захисту навколошнього середовища, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, сприяння інтеграції екологічних міркувань і підготовку документів державного планування з метою досягнення сталого розвитку. Це системний та комплексний інструмент оцінки, який підтримує та інформує про процес прийняття управлінських рішень суб'єктами діяльності які можуть мати можливі екологічні наслідки.

Програма соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік є документом державного планування. Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування дає можливість зосередитися на всебічному аналізі можливого впливу планованої діяльності на довкілля та використовувати результати цього аналізу для запобігання або пом'якшення екологічних наслідків в процесі стратегічного планування.

Основні принципи екологічного захисту навколошнього середовища такі:

- збереження та раціональне використання цінних природних ресурсів;
- дотримання нормативів гранично допустимих рівнів екологічного навантаження на природне середовище та санітарних нормативів у місцях забудови;
- виділення природно-заповідних, ландшафтних, курортно-рекреаційних, історико-культурних зон із відповідним режимом їх охорони;
- встановлення санітарно-захисних зон для охорони водойм, джерел водопостачання і мінеральних вод.

Згідно із Законом України «Про стратегічну екологічну оцінку» об'єктом даної СЕО є проект **Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік**. В Україні створені передумови для імплементації процесу СЕО, пов'язані з розвитком стратегічного планування та національної практики застосування екологічної оцінки. Відповідно до ст. 2 розділу VI «Прикінцеві та переходні положення» Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» з 1 січня 2020 року стратегічна екологічна оцінка повинна здійснюватися для програм економічного і соціального розвитку областей.

Заява про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки з інформацією відповідного змісту розміщена згідно із відповідними нормами законодавства про СЕО, а саме: оприлюднена шляхом розміщення на офіційному веб-сайті Київської обласної державної адміністрації та внесена до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки з метою одержання та врахування зауважень і пропозицій громадськості.

Протягом громадського обговорення заяви про визначення обсягу стратегії екологічної оцінки (10 календарних днів), надані зауваження і пропозиції департаменту екології та природних ресурсів та департаменту охорони здоров'я Київської обласної державної адміністрації шляхом їх внесення до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки (відповіді додаються).

Необхідно брати до уваги і той факт, що Програма відображає загальні пріоритети та цілі розвитку усієї області загалом, без акцентування на конкретних населених пунктах чи територіях, в межах яких існують соціальні, економічні чи екологічні проблеми, які потрібно вирішувати на більш низькому рівні планування, в тому числі на рівні реалізації конкретної планової діяльності.

1. Зміст та основні цілі проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік, його зв'язок з іншими документами державного планування

1.1. Зміст і основні цілі документу державного планування

Відповідно до пункту 3 частини першої статті 1 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку», документи державного планування – стратегії, плани, схеми, містобудівна документація, загальнодержавні програми, державні цільові програми та інші програми та програмні документи, включаючи зміни до них, які розробляються та/або підлягають затвердженню органом державної влади, органом місцевого самоврядування.

Програма базується на аналізі основних показників і тенденцій соціально-економічного розвитку області у 2022 році, очікуваних показниках у 2023 році та визначає мету, завдання та заходи економічного та соціального розвитку області на 2024 рік, виконання яких передбачає координацію спільніх дій місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, територіальних органів міністерств, інших центральних органів виконавчої влади у співпраці з представниками бізнесу, науки та громадських організацій задля втілення єдиної державної регіональної політики розвитку області.

Метою Програми є забезпечення сталого людського розвитку та створення умов для збереження життя мешканців регіону в умовах воєнного стану шляхом завершення відновлення зруйнованої та пошкодженої виробничої, соціальної, інфраструктури та екосистем, створення безпечних умов для життедіяльності населення області, подальший розвиток системи надання якісних та доступних освітніх, медичних, соціальних послуг, у тому числі внутрішньо переміщеним особам, сприяння соціальній адаптації захисників та захисниць України, що повертаються з війни, подальшої модернізації об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної сфери для підвищення їх енергоефективності, забезпечення належного функціонування інженерно-транспортної і комунальної інфраструктури, подальшого оновлення економічного потенціалу регіону за рахунок підтримки бізнесу та стимулювання інвестиційної діяльності, що передбачає збереження існуючих та створення нових робочих місць, впровадження нових форм діджиталізації комунікацій з громадськістю.

Досягнення зазначененої мети дасть змогу створити гідні соціально-економічні умови для повернення жителів Київщини у територіальні громади, з яких вони виїхали під час бойових дій, сприятиме відтворенню та розвитку людського капіталу. Отже, **пріоритетними напрямами розвитку у 2024 році** визначено:

- вжиття заходів цивільного захисту населення, забезпечення оборони та громадської безпеки;
- продовження відновлення та розвитку виробничої, соціальної та дорожньої інфраструктури, забезпечення мешканців області житлом;
- забезпечення комфортного життя населення області шляхом поліпшення умов функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту з урахуванням вимог безбар'єрності, підвищення якості надання комунальних послуг, стимулювання впровадження в області новітніх енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів, насамперед, на об'єктах житлово-комунальної та бюджетної сфери;
- підвищення якості надання послуг соціальних захисту населення, насамперед здійснення всебічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, підтримки сім'ї та молоді, захисту прав дітей, створення умов для соціально-психологічної реабілітації звільнених у запас військовослужбовців Сил оборони України;
- забезпечення стабільного функціонування економіки шляхом сприяння ефективній роботі промислових та сільськогосподарських підприємств регіону, забезпечення ефективного використання суб'єктами малого та середнього бізнесу можливостей державної підтримки, полегшення їх доступу до фінансових ресурсів, стимулювання інвестиційної діяльності, у першу чергу, за рахунок розбудови інфраструктури індустріальних парків та промислових зон, підтримки реалізації інвестиційних проектів, що передбачають створення нових робочих місць;

- забезпечення цифровізації системи надання послуг та можливості звернення громадян за послугами через онлайн-сервіси;

- відтворення та збереження екосистем, поліпшення стану навколошнього природного середовища;

- забезпечення наповнюваності бюджетів усіх рівнів, підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів, раціонального використання бюджетних коштів.

Основні завдання Програми та пріоритетні напрями діяльності в області трансформовані в перелік конкретних заходів з її реалізації та згруповані у розділи, які відповідають стратегічним та оперативним цілям розвитку Київщини. Виконання заходів Програми дозволить відновити стабільне функціонування економіки, надати підтримку галузям економіки (сферам діяльності), які найбільше постраждали від бойових дій, сприятиме створенню умов для безпечного життя мешканців регіону та забезпечення їх нагальних потреб.

1.2. Зв'язок проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік з іншими документами державного планування

Зміст та основні цілі проєкту **Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік** відповідають завданням, заходам і результативним показникам низки документів державного планування, зокрема:

Основним засадам (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року, затвердженим Законом України від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII, яка передбачає досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

Аналіз основних завдань проєкту документу державного планування та цілей стратегії державної екологічної політики України на період до 2030 року представлено в табл. 1.2.1.

Таблиця 1.2.1

Аналіз відповідності напрямів і завдань розвитку проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік цілям державної екологічної політики*

Напрями розвитку і завдання проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік	Цілі державної екологічної політики ¹				
	1. Формування в суспільстві екологічних цінностей і засад сталого споживання та виробництва	2. Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України	3. Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України	4. Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення	5. Удосконалення та розвиток державної системи природо-охранного управління
1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист	++	++	++	++	+
2. Відновлення інфраструктури та житлове будівництво	+	+	+	+	0
3. Розвиток дорожнього господарства	+	+	+	+	0
4. Якісна освіта для всіх	++	+	+	+	0
5. Розвиток медичної галузі	0	0	+	0	0
6. Соціальний захист населення	+	+	+	+	0
7. Підтримка дітей та сім'ї	+	+	+	+	0
8. Розвиток фізичної культури та спорту					
9. Розвиток культурного та духовного середовища,	+	++	++	++	0

туристичного потенціалу					
10. Розвиток молоді, національно-патріотичного виховання	+	+	+	+	0
11. Забезпечення населення якісними комунальними послугами та підвищення рівня енергоефективності	++	++	+	++	0
12. Надання якісних послуг з перевезення пасажирів	+	+	+	+	0
13. Цифрова трансформація	+	+	+	+	+
14. Удосконалення системи надання адміністративних послуг	0	0	0	0	0
15. Ринок праці	+	+	+	+	0
16. Розвиток промислового потенціалу та інноваційно-орієнтованих галузей економіки	+	+	++	+	0
17. Розвиток сільськогосподарського виробництва	+	++	++	+	0
18. Створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва, збільшення інвестицій в економіку області	+	+	+	+	0
19. Надходження до бюджетів усіх рівнів	+	+	+	+	0
20. Розвиток міжнародного співробітництва	++	++	++	+	+
21. Містобудівна діяльність	+	++	++	++	0
22. Екологічна безпека	++	++	++	++	+

¹<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#n14>

*Для оцінки відповідності завдань проекту і цілей документу державного планування застосовано шкалу:

++	- цілі/завдання добре узгоджені;
+	- цілі/завдання принципово узгоджені, проте існує потреба в тіснішому зв'язку на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;
0	- цілі/завдання взаємонейтральні;
-	- цілі/завдання не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей;
--	- цілі/завдання принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей.

Державні стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 року № 695, яка визначає, що стратегічною метою державної регіональної політики до 2027 року є розвиток та єдність, орієнтовані на людину – гідне життя в згуртованій, децентралізованій, конкурентоспроможний і демократичній Україні, забезпечення ефективного використання внутрішнього потенціалу територій та їх спеціалізації для досягнення сталого розвитку країни, що створює умови для підвищення рівня добробуту та доходів громадян під час досягнення згуртованості в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному та просторовому вимірах.

Аналіз основних завдань проекту документу державного планування і стратегічних цілей державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки представлено в табл. 1.22.

Таблиця 1.2.2

Аналіз відповідності напрямів і завдань розвитку проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік стратегічним цілям Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки *

	Стратегічні цілі державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки ²		
	I. Формування згуртованої держави в соціальному, гуманітарному, економічному, екологічному, безпековому та просторовому вимірах	II. Підвищення рівня конкурентоспроможності регіонів	III. Розбудова ефективного багаторівневого врядування
Напрями розвитку і завдання проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік			
1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист	++	+	0
2. Відновлення інфраструктури та житлове будівництво	++	+	0
3. Розвиток дорожнього господарства	++	++	0
4. Якісна освіта для всіх	++	+	0
5. Розвиток медичної галузі	++	+	0
6. Соціальний захист населення	++	0	+
7. Підтримка дітей та сім'ї	++	++	0
8. Розвиток фізичної культури та спорту	++	+	0
9. Розвиток культурного та духовного середовища, туристичного потенціалу	++	++	0
10. Розвиток молоді, національно-патріотичного виховання	++	0	+
11. Забезпечення населення якісними комунальними послугами та підвищення рівня енергоефективності	++	+	0
12. Надання якісних послуг з перевезення пасажирів	++	++	0
13. Цифрова трансформація	++	++	+
14. Удосконалення системи надання адміністративних послуг	++	++	+
15. Ринок праці	++	++	0
16. Розвиток промислового потенціалу та інноваційно-орієнтованих галузей економіки	++	++	0
17. Розвиток сільськогосподарського виробництва	++	++	0
18. Створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва, збільшення інвестицій в економіку області	++	++	+
19. Надходження до бюджетів усіх рівнів	++	++	+
20. Розвиток міжнародного співробітництва	++	++	+
21. Містобудівна діяльність	++	++	+
22. Екологічна безпека	++	++	0

² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#n11>

* Для оцінки відповідності завдань проєкту і цілей документу державного планування застосовано шкалу:

++	-	цілі/завдання добре узгоджені;
+	-	цілі/завдання принципово узгоджені, проте існує потреба в тіснішому зв'язку на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;
0	-	цілі/завдання взаємонейтральні;
-	-	цілі/завдання не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей;
--	-	цілі/завдання принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей.

**Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки, затверджені рішенням
Київської обласної ради від 19.12.2019 № 789-32-VII (із змінами).**

Стратегія розвитку Київської області на 2021-2027 роки містить перелік стратегічних і операційних цілей та відповідних їм завдань, серед яких відзначимо такі, що стосуються проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік безпосередньо, і також визначені в оцінюваному ДДП:

1. Розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів:

1.1. Якісна освіта для всіх.

1.1.1. Формування спроможної та ефективної мережі закладів освіти з урахуванням процесів децентралізації та створення об'єднаних територіальних громад.

1.1.2. Розбудова системи «освіта впродовж життя».

1.2. Охорона здоров'я та здоровий спосіб життя людей.

1.2.1. Розвиток системи первинної, вторинної (спеціалізованої) та третинної (високоспеціалізованої) медичної допомоги.

1.2.2. Розвиток системи екстреної медичної допомоги.

1.2.3. Розвиток реабілітаційної та паліативної допомоги.

1.2.5. Сприяння здоровому способу життя.

1.2.6. Розвиток спортивної та фізкультурно-оздоровчої інфраструктури.

1.3. Розвиток культурного і духовного середовища, збереження і популяризація культурної спадщини.

1.3.1. Розвиток культурно-мистецьких закладів.

1.3.2. Створення умов для культурного розвитку і творчого самовираження задоволення творчих, інтелектуальних та духовних потреб людей.

1.3.3. Збереження і розвиток об'єктів культурної спадщини.

1.4. Забезпечення населення якісними комунальними послугами.

1.4.1. Підтримка розвитку систем питного водопостачання та водовідведення.

1.4.2. Підвищення енергоефективності об'єктів житлово-комунального господарства та закладів соціальної сфери.

1.4.3. Підтримка інноваційних розробок і впровадження новітніх технологій у галузі житлово-комунального господарства.

1.5. Створення умов для якісного, комфортного та безпечного життя людей.

1.5.1. Розвиток молодіжної інфраструктури, зокрема інноваційних центрів розвитку для молоді та дітей.

1.5.2. Підтримка соціальних проектів, стартапів

1.5.3. Забезпечення соціально незахищених категорій населення якісними і доступними соціальними послугами, підтримка людей з особливими потребами

1.5.4. Забезпечення конституційних прав дітей, які потребують особливої соціальної уваги та підтримки, деінституалізація та трансформація закладів інституційного догляду

1.5.5. Реалізація сімейної політики

1.5.6. Цифровізація та вдосконалення системи надання публічних послуг та сервісів, у тому числі за рахунок їх надання в електронному вигляді

1.5.7. Забезпечення правопорядку та публічної безпеки

1.5.8. Створення умов для поліпшення житлово-побутових умов населення

1.6. Екологічна безпека та охорона навколошнього природного середовища.

1.6.1. Ефективне управління поводження з відходами.

1.6.2. Підтримка інноваційних розробок та впровадження новітніх технологій у галузі переробки відходів та повернення у господарчий обіг ресурсоцінних матеріалів.

1.6.3. Екологічний моніторинг та інформування населення про стан довкілля.

1.6.4. Розвиток екомережі та рекреаційних зон.

2. Підвищення конкурентоспроможності економіки регіону:

2.1. Розвиток видів промислової діяльності з високою доданою вартістю.

2.1.1. Формування та просування інвестиційної пропозиції регіону.

2.1.2. Підтримка організації виробництва нових видів конкурентоспроможної продукції.

2.2. Розвиток високотехнологічного сільськогосподарського виробництва.

2.2.1. Впровадження інноваційних ресурсозберігаючих технологій в аграрному секторі.

2.3. Створення умов для пріоритетного розвитку малого та середнього підприємництва.

2.4. Розвиток туризму та рекреації.

2.4.1. Створення та промоція туристичних продуктів.

2.4.2. Розвиток туристичної інфраструктури.

3. Розвиток інноваційно орієнтованих галузей економіки (на засадах смарт-спеціалізації).

4. Сталий розвиток територій населених пунктів і громад.

4.1. Розвиток територій в інтересах територіальних громад.

4.1.1. Підтримка розроблення містобудівної документації регіонального і місцевого рівня як інструменту регулювання планування територій громад та довгострокової стратегії планування та забудови населених пунктів.

4.2 Розвиток дорожньої та транспортної інфраструктури регіону.

4.2.1. Розвиток мережі автомобільних доріг.

4.2.2. Розвиток інженерної, логістичної, дорожньо-транспортної інфраструктури та модернізація публічного простору.

Аналіз основних завдань проєкту документу державного планування та цілей Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки представлено в табл. 1.2.3.

Таблиця 1.2.3

Аналіз відповідностей напрямів і завдань розвитку проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2023 рік цілям Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки*

Напрями розвитку і завдання проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік	Стратегічні цілі Стратегії розвитку Київської області на 2021–2027 pp. ³			
	1. Розвиток людського потенціалу, наближення якості життя до європейських стандартів	2. Підвищення конкурентоспроможності економіки регіону	3. Розвиток інноваційно орієнтованих галузей економіки (на засадах смарт-спеціалізації)	4. Сталий розвиток територій населених пунктів і громад
1. Безпека життедіяльності та цивільний захист	++	0	0	++
2. Відновлення інфраструктури та житлове будівництво	++	0	0	++
3. Розвиток дорожнього господарства	++	++	++	++
4. Якісна освіта для всіх	++	+	+	++
5. Розвиток медичної галузі	++	0	0	++
6. Соціальний захист населення	++	0	0	++
7. Підтримка дітей та сім'ї	++	0	0	++
8. Розвиток фізичної культури та спорту	++	0	0	++
9. Розвиток культурного та духовного середовища, туристичного потенціалу	++	0	0	++
10. Розвиток молоді, національно-патріотичного виховання	++	0	0	++
11. Забезпечення населення якісними комунальними послугами та підвищення рівня енергоефективності	++	+	0	++
12. Надання якісних послуг з перевезення пасажирів	++	++	++	++
13. Цифрова трансформація	++	+	+	+

³ <http://koda.gov.ua/oblderzhadministratsija/publichna-informatsiya/strategiya-rozvitku-kiivskoi-oblasti/>

14. Удосконалення системи надання адміністративних послуг	+	0	+	+
15. Ринок праці	++	+	+	+
16. Розвиток промислового потенціалу та інноваційно-орієнтованих галузей економіки	0	++	++	+
17. Розвиток сільськогосподарського виробництва	0	++	++	+
18. Створення умов для розвитку малого та середнього підприємництва, збільшення інвестицій в економіку області	0	++	++	+
19. Надходження до бюджетів усіх рівнів	0	++	++	+
20. Розвиток міжнародного співробітництва	+	++	++	+
21. Містобудівна діяльність	+	++	++	++
22. Екологічна безпека	++	+	+	+

*Для оцінки відповідності завдань проекту і цілей документу державного планування застосовано шкалу:

++	- цілі/завдання добре узгоджені;
+	- цілі/завдання принципово узгоджені, проте існує потреба в тіснішому зв'язку на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;
0	- цілі/завдання взаємонейтральні;
-	- цілі/завдання не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей;
--	- цілі/завдання принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей.

Обласний цільовий програмі розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на 2022-2029 роки у Київській області, затверджений рішенням Київської обласної ради від 22.09.2022 № 324-13-VIII, метою якої є реалізація державної і регіональної політики у галузі водного господарства: підвищення ефективності використання меліоративних систем області, відновлення ролі меліорованих земель у продовольчому та ресурсному забезпеченні області, поліпшення екологічного стану сільських територій та умов проживання населення; задоволення потреб населення і галузей економіки області у водних ресурсах та оптимізації водоспоживання, запобігання та ліквідації наслідків шкідливої дії вод; екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро та збереження і відтворення водних ресурсів.

Оптимальним варіантом розв'язання зазначененої проблеми є системна реалізація державної політики сталого інноваційно-інвестиційного розвитку водного господарства із застосуванням ресурсів регіону та приватного бізнесу і спрямування їх на значне підвищення ефективності управління водними ресурсами, їх використання і охорону від кількісного та якісного виснаження.

Оптимальним варіантом досягнення зазначененої мети є системна реалізація державної політики сталого інноваційно-інвестиційного розвитку водного господарства із застосуванням ресурсів регіону та приватного бізнесу і спрямування їх на значне підвищення ефективності управління водними ресурсами, їх використання і охорону від кількісного та якісного виснаження.

Основна увага приділяється розвитку меліорації земель і поліпшенню екологічного стану зрошуваних угідь, захисту сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод, екологічному оздоровленню басейну річки Дніпро та поліпшенню якості питної води.

Проблему передбачається розв'язати шляхом:

- сталого розвитку меліорації земель і поліпшенню екологічного стану меліоративних угідь шляхом реконструкції і модернізації меліоративних систем та їх споруд, впровадження нових способів зрошення земель, застосування водо- та енергозберігаючих екологічно

безпечних режимів зрошення;

- запобігання шкідливій дії вод шляхом виконання берегоукріплення та регулювання русел річок, будівництва та реконструкції гідротехнічних споруд, захисних дамб, розчищення русел річок, удосконалення методів та технічних приладів щодо прогнозування виникнення небезпечних паводкових ситуацій;

- упорядкування прибережних захисних смуг та водоохоронних зон, заліснення прибережних захисних смуг, здійснення агротехнічних, агролісомеліоративних, протиерозійних заходів, тощо.

З метою забезпечення системної реалізації в області державної політики в галузі водного господарства, використання водних ресурсів та підвищення ефективності їх регіонального управління у Програмі визначено такі напрямки діяльності та заходи.

1. Забезпечення розвитку меліорації земель і поліпшення екологічного стану зрошуваних та осушуваних угідь через:

1) забезпечення експлуатації загальнодержавних та міжгосподарських державних і внутрішньогосподарських меліоративних систем;

2) реконструкцію інженерної інфраструктури зрошувальних та осушувальних систем;

2. Захист сільських населених пунктів і сільськогосподарських угідь від шкідливої дії вод шляхом:

1) будівництва, реконструкції та капітального ремонту гідротехнічних споруд;

2) будівництва та реконструкції берегоукріплювальних споруд;

3) будівництва, реконструкції та капітального ремонту захисних протипаводкових дамб;

4) розчищення та регулювання русел річок і водойм з метою захисту від шкідливої дії води;

5) будівництва контурномеліоративних систем на водозаборах, систем відведення води з урбанізованих сільських територій;

6) заліснення прибережних захисних смуг, здійснення агротехнічних, агролісомеліоративних, протиерозійних заходів;

7) проведення проектно-вишукувальних робіт на об'єктах захисту від шкідливої дії вод та прибережних захисних смугах вздовж річок і водойм;

8) реконструкції виробничих баз для служби експлуатації протиповеневих споруд;

9) придбання технічних засобів для служби експлуатації протиповеневих споруд.

3. Захист від підтоплення територій в містах і селищах.

4. Захист сільськогосподарських угідь та територій населених пунктів від підтоплення.

5. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру завдяки проведенню протизсувних робіт та будівництва берегоукріплювальних споруд Київського водосховища.

Програмі державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря зони «Київська» на 2021-2025 роки, розробленій відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 14.08.2019 №827 «Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (із змінами) і затверджені рішенням Київської обласної ради від 16.02.2022 № 214-09-VIII, метою якої є удосконалення системи моніторингу атмосферного повітря у Київській області. Вказана система моніторингу дозволить:

– накопичувати і систематизувати дані про якість атмосферного повітря у Київській області з можливістю їх оприлюднення для населення;

– оприлюднювати інформацію про концентрації в атмосферному повітрі діоксиду сірки, діоксиду азоту, твердих часток (ТЧ10, ТЧ2,5), озону і оксиду вуглецю

– готовувати аналітичні дані щодо стану та оцінки якості атмосферного повітря, прогнози стану атмосферного повітря і його змін;

– попереджувати у разі перевищення будь-якого з порогів небезпеки про місцевість, в якій зафіксовано перевищення, час початку і тривалість перевищення, найвищу концентрацію за одну годину, найвищу середню концентрацію озону за вісім годин;

– надавати інформацію про рівні в атмосферному повітрі ртуті, свинцю, бензолу, миш'яку, кадмію, нікелю, бенз(а)пірену

– оприлюднювати інформацію про вплив рівнів забруднювальних речовин в атмосферному повітрі на життя та здоров'я населення.

Програмі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Київської області на 2023-2026 роки, затверджені рішенням Київської обласної ради від 23.12.2022 № 472-15-VIII, метою послідовне поліпшення екологічної ситуації в Київській області, створення належних умов для досягнення безпечного для здоров'я людини стану навколошнього природного середовища, шляхом інтеграції екологічної політики до соціально-економічного розвитку, збереження природних екосистем та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування, підвищення стандартів якості природних об'єктів до європейського рівня. Мета програми досягається шляхом реалізації відповідних цілей і конкретних завдань, а саме:

- зменшення забруднення повітряного басейну;
- зменшення негативного впливу відходів, у тому числі непридатних та заборонених до використання хімічними засобами захисту рослин;
- збереження та відтворення біорізноманіття Київської області, формування регіональної системи екологічної мережі;
- формування екологічної культури населення.

Проблеми у сфері охорони навколошнього природного середовища регіону передбачається розв'язати шляхом:

впровадження ефективного, обґрунтованого та збалансованого механізму охорони довкілля;

зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря;

створення інфраструктури для системи сучасного моніторингу на рівні області з інформацією онлайн;

збільшення обсягу зелених насаджень на території області;

удосконалення комплексного механізму у сфері реалізації системи моніторингу навколошнього природного середовища;

реалізації заходів з охорони і раціонального використання водних ресурсів, зокрема, з охорони підземних вод та ліквідації джерел їх забруднення, відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму річок та інших водних об'єктів і заходів щодо ефективності роботи систем водовідведення в районах області;

забезпечення збереження біологічного і ландшафтного різноманіття, створення репрезентативної системи територій і об'єктів природно-заповідного фонду та формування екомережі;

впровадження роздільного збору твердих побутових відходів;

захочення й підтримки інформаційної та екологічно-просвітницької діяльності, заходів з екологічного виховання й підвищення екологічної культури населення, видання науково-популярної та навчальної літератури з екологічної тематики.

Напрями вищезазначеної Програми визначені за такими розділами:

1. Зміни клімату та охорона атмосферного повітря.
2. Поводження з небезпечними відходами.
3. Озеленення населених пунктів та підвищення рівня суспільно екологічної свідомості.
4. Збереження та відтворення біорізноманіття Київської області.

2. Характеристика поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено

2.1. Характеристика поточного стану довкілля

Київська область має вдале фізико-географічне розташування, що, в цілому, відповідає ряду показників розвитку та якості життя в області. Отже, Київська область розташована на півночі України в басейні середньої течії Дніпра і більшою своєю частиною території знаходиться на його правобережжі. Київська область була утворена 27 лютого 1932 року. Її площа становить 28,1 тис. км² (4,7% від території України). Чисельність наявного населення станом на 01.01.2022 становила 1795,1 тис. чоловік (4,4% від населення України), у тому числі міське населення — 1108,6 тис. чоловік (61,8%), сільське — 686,5 тис. чоловік (38,2%). Щільність населення — 63,9 чол. на км². Центром Київської області є столиця України місто Київ. Область має 7 адміністративних районів, 69 територіальних громад, 26 міст, у тому числі 13 обласного значення, 30 селищ міського типу, загалом

налічується 1182 населених пункти. Північну частину території області площею близько 2 тис. км² займає Чорнобильська зона відчуження. Київська область має ексклав на території Чернігівської області – місто Славутич⁴⁵⁶.

2.1.1.1. Характеристика компонентів природи

На території області відмічаються істотні зміни геологічної будови, рельєфу, клімату, внутрішніх вод, ґрунтів, рослинності і тваринного світу з огляду на її протяжність із півночі на південь. В силу специфічних фізико-географічних умов, зокрема, розташованості у межах двох природних зон: мішаних лісів та лісостепової, у межах Київської області спостерігається доволі складна просторова диференціація ландшафтів⁷. У результаті постійного взаємозв'язку і взаємодії між окремими компонентами природи утворилися своєрідні природні ландшафти, які відрізняються характером, інтенсивністю і напрямком фізико-географічних процесів, мають свої природні властивості.

Складна диференціація природних умов та ресурсів території області в свою чергу зумовлює просторову організацію природокористування, система якого формувалася тривалий час. Історія взаємодії природного середовища та людини на теренах Київської області збережена в культурному ландшафті та численних об'єктах-пам'ятках культурної спадщини⁸.

2.1.1.2. Геологія та рельєф

Геолого-геоморфологічні особливості території Київської області визначені її розташуванням у межах Українського щита і його північно-східного схилу до Дніпровсько-Донецької западини. Український щит є геоструктурним фундаментом правобережної частини області і охоплений крайовими північно-східними виходами докембрійських кристалічних порід, що виступають на денну поверхню або ж залягають на незначних глибинах. З іншого боку, значна частина Київської області, зокрема, північні та правобережні і лівобережні придніпровські райони, в геоструктурному відношенні відповідає північно-східному схилу Українського щита до Дніпровсько-Донецької.

На докембрійському фундаменті, ускладненому в межах області локальними пониженнями і підняттями, витягнутими у поперечному до краю Українського щита напрямку і зануреному місцями до глибини понад 500 м нижче рівня Дніпра, залягає товща осадових порід палеозою, мезозою та кайнозою. Їхня потужність збільшується із заходу та південного заходу на схід та північний схід. На ділянці між с. Трипілля – Халеп'я – Гребені спостерігаються плікативні порушення (складчасті дислокації) у товщі мергелів київської свити палеогену, що створюють систему пологих антиклінальних складок. У крайній східній частині області, докембрійський фундамент ускладнений тектонічними розломами, скидами і ступінчасто спадає у бік осьової частини Дніпровсько-Донецької западини.

⁴ Остапенко П. Атлас адміністративно-територіального устрою України. Новий районний поділ та територіальні громади: 2020/Павло Остапенко, Роман Перхалюк, Олександр Бончковський, Станіслав Остапенко - Київ. - 2020.

- 56 с.

⁵ <https://atu.decentralization.gov.ua/>

⁶ <http://koda.gov.ua/>

⁷ Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье / А.М. Маринич, М.М. Паламарчук, В.Т.Гриневецкий и др.; Отв. ред-ры А.М. Маринич, М.М. Паламарчук; Отделение географии Ин-та геофизики им. С.И. Субботина АН УССР. - Киев: Наук, думка, 1988. –176 с.

⁸ Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье / А.М. Маринич, М.М. Паламарчук, В.Т.Гриневецкий и др.; Отв. ред-ры А.М. Маринич, М.М. Паламарчук; Отделение географии Ин-та геофизики им. С.И. Субботина АН УССР. - Киев: Наук, думка, 1988. –176 с.

У Київській області поширені різноманітні за віком і складом гірські породи. Український кристалічний щит складений докембрійськими породами, гранітами і гнейсами. В межах більшої частини області, яка розташована на перехідній зоні щита до Дніпровсько-Донецької западини поширені палеозойські відклади пермської системи, а також всіх трьох систем мезозою (триас, юра, крейда), кайнозою (палеоген, неоген, антропоген). Характерною особливістю антропогенного покриву (Q - відкладів) області є сильна диференційованість та закономірне просторове розміщення різних генетичних типів відкладів, що мають відповідний зв'язок з рельєфом, у різних частинах території області. Так, для північної частини Правобережжя області характерні і переважають льодовикові і водно-льодовикові відклади, для південної - леси і лесоподібні породи, для східних територій області притаманні - алювіальні і озерно-алювіальні товщі відкладів.

Відповідно до тектонічної будови та геології рельєф Київської області сформувався в складних умовах при сукупному активному прояві ендогенних і екзогенних факторів. На формування сучасного рельєфу області вплинула складність палеогеографічних умов території і, особливо, впродовж останнього неоген-антропогенового етапу її розвитку та прояв сучасних геоморфологічних процесів в межах різних морфоструктур, обумовили різноманітність її морфоскульптурних геоморфологічних утворень. В орографічному відношенні Київська область сформована в межах Поліської низовини, Придніпровської височини, Придніпровської низовини.

Найбільш підвищеною є південно-західна частина області, де висоти над рівнем моря на окремих ділянках перевищують 220-260 м, а в межах Таращанського району досягають 273м. У північній частині вони становлять 190 м, а на Лівобережжі Дніпра коливаються в межах 90-140 м. Мінімальні ж абсолютні висоти фіксуються в долині Дніпра, де понижуються до 86 м. Для орографічної поверхні території області характерні помітні відносні коливання висот. На Правобережжі, особливо у Придніпровській смузі, сильно еродованої із розгалуженою яружно-балковою мережею, глибина вертикального розчленування поверхні досягає 100-110 м, поступово зменшуєчись на північний захід і захід, і в північних районах зрідка перевищує 20-50 м, на Лівобережжі – 20-25 м.

Придніпровська височина розташована на правому березі р. Дніпро, в західній та південній частині Правобережжя області: райони Тетіїва, Ставища, Тараща, Богуславу, Кагарлику, Миронівки, Сквири, Володарки, Рокитного, Білої Церкви, Обухова, частково Василькова, Фастову. Поверхня Придніпровської височини в межах Київської області розчленована густою сіткою річкових долин, ярів і балок. В межах річкових долин містять також поширені схилові поверхні різної крутизни, місцями сильно еродовані, підвищені вододільні ділянки зайняті неширокими межиріччями з плоскою поверхнею та слабо вираженими ерозійними процесами, де, за відсутності поверхневого стоку, місцями утворились степові блюдця (басейни річок Студена і Рось). Придніпровська височина має денудаційно-акумулятивний характер будови рельєфу і класифікується як розчленована лесова височина. Придніпровська височина заходить у межі Київської області лише своєю північно-східною частиною та складає собою платоподібне підняття із розвиненими підвищеними лесовими акумулятивними рівнинами, які сильно розчленовані досить густою яружно-балковою мережею. Такі умови сприяють формуванню у окремих районах Придніпровської височини відповідного типу рельєфу. Важливу роль тут відіграє і геоморфологічна будова річкових долин. У межах Українського кристалічного щита річки Рось, Роставиця, Кам'янка, Гнилий Тікіч та інші правобережні річки області характеризуються наявністю звужених, іноді каньйоноподібних долин, значною глибиною врізу долини, поширенням денудаційних форм рельєфу в долинах внаслідок наявності кристалічних порід фундаменту. В той же час, у межах перехідної зони щита до Дніпровсько-Донецької западини, глибина врізу долин річок Студени, Красної, Протоки, Гроховатки, Росави та інших помітно зменшується, ширина русел поступово збільшується вниз за течією, днища долин їх мають поступовий похил у бік гирлових частин, в руслах відсутні пороги тощо.

Низовини Київської області мають акумулятивний характер геоморфологічної будови: Поліська складає собою хвилясту льодовикову і водно-льодовикову рівнину, Придніпровська – терасовану алювіальну рівнину в долині р. Дніпро.

Поліська низовина займає північну частину території області: райони Красятичів та Чорнобильської зони відчуження, Іванкову, Бородянки, Макарова, Києво-Святошину, частково Фастову і Василькову, і межує із Придніпровською височиною. Абсолютні відмітки

поверхні коливаються в межах 100-190 м, глибина її розчленування незначна. На широких межиріччях і терасових поверхнях в долинах річок Дніпро, Здвиж, Тетерів, Ірпінь, Прип'ять, Уж поширені піщані вали, горби, пасма висотою до 20-30 м над оточуючою місцевістю. Зустрічаються підвищені ділянки, які приурочені до лесових останців (райони Вишгороду, Димеру, Чорнобилю).

Київське Полісся входить до складу Поліської низовини, у межах якої кристалічний фундамент опущений на глибини 300-500 м. Південна межа його з Придніпровською височиною на території Київської області відповідає зоні розлому, що простягається з боку Поліського блоку Українського щита до Дніпра в районі Києва і визначається специфічними тектонічними умовами, хоч і має в цілому денудаційне, переважно ерозійне оформлення. На Київському Поліссі панують льодовикові і водно-льодовикові форми рельєфу з розвитком акумулятивних моренно-зандрових рівнин в південній його частині і зандрових – в північній, розчленованих широкими пологосхиловими долинами річок Прип'яті, Ужа, Тетерева, Здвижу, Ірпеня. Зандрові і моренно-зандрові рівнини зайняті значними за площею і нерідко заболоченими межиріччями. Поверхня таких їх рівнинна, проте у місцях поширення моренно-зандрових рівнин, де морена вкрита товщою водно-льодовикових відкладів, а також в межах зандрових рівнин, піщані відклади піддаються еоловій переробці і зібрани в пасма, вали, дюни та кучугури. Серед просторів зандрових і моренно-зандрових рівнин зустрічаються відносно піднесені на їх фоні лесові острови. Спостерігаються вони в районі Чорнобиля, Димера, Бородянки, Вишгорода, поверхня таких останців еродована. У межах останців зустрічаються яри, балки.

Переважна більшість річкових долин Київського Полісся має порівняно незначну глибину врізу і характеризується розвитком широких акумулятивних терас. Днища більшості долин широкі та пласкі і заболочені. В будові акумулятивних терас річок спостерігається збільшення товщини алювіальних відкладів. Заплава однієї з найбільших річок Київського Полісся, Прип'яті, досягає ширини 5-6 км. Відносна висота її заплавної тераси над рівнем русла сягає 2-2,5 м. Поверхня характеризується наявністю численних стариць, піщаних прируслових валів та грив, заплавних озер, заболочених ділянок. Прируслові валі, руйнуючись, створюють великі нагромадження пісків біля с. Паришів, Старосілля, Теремці, Усів та ін. Складена заплавна тераса алювіальними відкладами, товща яких досягає 15-20 м. Перша надзаплавна тераса р. Прип'ять на лівобережжі простежується біля с. Зимовище, Паришів і в районі с. Теремці з'єднується з першою надзаплавною терасою р. Дніпро. Ширина її лівобережних ділянок досягає 10-12 км. На Правобережжі перша надзаплавна тераса морфологічно виявлена не завжди чітко і лише біля с. Янів, Семиходи та інших вона відділена від заплави уступом 5-9 м. Друга надзаплавна тераса р. Прип'ять, порівнюючи її з іншими ділянками, має дещо обмежене поширення. Поверхня її слабо хвиляста, відносна висота коливається в межах 10-25 м.

Придніпровська низовина у межі Київської області заходить лише своєю західною частиною. Придніпровська низовина займає знижену лівобережну частину території області, головним чином в долині Дніпра і частково Десни (район Броварів, Борисполя, Згурівки, Баришівки, Яготина, Переяслава, частково Вишгороду). Рельєф Придніпровської низовини рівнинний, з широкими терасами та незначними коливаннями абсолютних відміток. Поверхня низовини слабо розчленована, лише подекуди трапляються окремі яри, балки та улоговини, повсюдно в межах зниженої рівнини зустрічаються невисокі пасма та блюдце подібні зниження. Рельєф її з часу закладання на початку середнього палеозою пройшов складну історію розвитку в умовах в цілому стійкої тенденції до опускання та активізацією екзогенних процесів рельєфоутворення в неоген-антропогеновому часі зрештою призвело до формування еrozійно-акумулятивного типу поверхні.

Східна частина Київської області розміщена в долині Дніпра, переважно в області поширення дніпрових лівобережних акумулятивних терас: заплавної та I, II, III, IV надзаплавних. Заплавна тераса представляє собою типову алювіальну низовинну рівнину, головну роль у геоморфологічній будові якої відіграють флювіальні генетичні форми рельєфу. Поряд з алювіальними відкладами важливе місце, в північній частині Київської області, належить водно-льодовиковим, а у будові IV надзаплавної тераси Дніпра і льодовиковим відкладам. Заплава Дніпра розвинена переважно на лівобережжі і лише на окремих ділянках північної правобережної частини області. Ширина її досить мінлива: коливається в межах 2,5-12 км (до Ржищева), нижче за течією зменшується до 5-6 км. У межах заплави р. Дніпро

спостерігаються помітні коливання відносних висот, обумовлених розвитком піщаних пасм і масивів, поширення яких, з одного боку, пов'язане: 1) з русловими процесами, 2) з пізнішою еоловою трансформацією різних генерацій сучасного алювію. У прирусловій і центральній частинах заплави характеризується наявністю гривистого рельєфу, що утворений численними протоками, старицями та заплавними озерами. Поширені також прируслові вали з відносною висотою 5-6 м, при довжині від 50-70 до 200 м. Численні стариці, старичні рукави, протоки розчленовують заплаву на окремі масиви. Ці староріччя заплави часто заболоченими ділянками і займають значні площини (місцями шириною 2,5-3,0 км), що відповідає високому рівню заплави. Товщина алювіальних відкладів заплави Дніпра досягає 25-30 м.

На Лівобережжі Дніпра і частково на правому березі простежується рівень I надзаплавної тераси. Абсолютні висоти її поверхні 110-120 м, відносна висота над рівнем русла досягає 10-15 м. Ширина її досить різноманітна – від 1,5-2 км (с. Бортничі) до 8-11 км (сс. Глаурів, Жовтневе та ін.). Значна роль у будові тераси належить еоловим та озерно-болотним відкладам. Перші з них складають численні піщані нагромадження, другі – беруть участь у будові заболочених масивів. II надзаплавна тераса характеризується значною шириною, в її межах розташовані значні частини території районів Броварського, Бориспільського тощо. Абсолютні відмітки поверхні надзаплавної тераси коливаються в межах 110-130 м (зрідка ≥ 135 м). Поверхня слабо хвиляста. Підвищення її мають згладжені контури з відносною висотою 5-7 м, довжина не перевищує 0,5 км при ширині 50-100 м. і нагадують пасма із міжпасмовими заболоченими понижениями. III надзаплавна тераса Дніпра поширюється Бориспільським районом. Представляє з себе рівнину, слабкопідвищену над рівнем Дніпра на 35 м. шириною (місцями) - 20-25 км. До поверхні має два яруси лесових порід (перший ярус місцями розділений на під'яруси викопним ґрунтом). Крайня східна частина Київської області розташована в межах IV надзаплавної тераси. IV тераса Дніпра часто розглядається як моренна, оскільки у її геологічній будові бере участь валунний суглинок (морена). В її межах знаходиться територія Бориспільського району (МТГ Яготинська) та Броварського району (Баришівська СТГ). Поверхня IV тераси рівнинна із абсолютною відміткою 130-145 м, відносна висота над рівнем Дніпра 20-25 м. Поверхня лівобережних терас Дніпра розчленована долинами лівих його притоків, найбільшою з яких є Десна. Ширина заплави Десни в середньому $\geq 4-5$ км, хоч на окремих ділянках досягає 10 км. Заплава Десни вкрита луками і надмірно заболочена, має численні староріччя, а також нагромадження пісків - кучугурів.

Сучасний рельєф Київської області відрізняється значними антропогенними трансформаціями, які спрямовані на вирівнювання, зокрема, зрізання товщі ґрутових мас, згладжування схилових поверхонь, засипання та заплановування яружно-балкових комплексів, каналізування русел тощо, на утворення порожнин або підвищень, зокрема, намивання, видобування товщі ґрутових мас, створення тунелів тощо. Потрібно зауважити що природний рельєф області ускладнений антропогенними формами: кар'єри, відвали, траншеї торфорозробок, канали меліоративних систем, будівничі котловани, виймки ґрунту та розрізи, дамби, вали, дорожні насыпи, кургани, ложа водосховищ, ставків, оборонні споруди та інші об'єкти.

2.1.1.3. Клімат та атмосферне повітря

Систематичні спостереження за кліматом здійснюються гідрометеорологічною службою України, яку презентують державні метеорологічні станції: Чорнобиль, Поліське, Тетерів, Київ, Баришівка, Бориспіль, Яготин, Фастів, Біла Церква, Миронівка. За даними багаторічних досліджень Українського гідрометеорологічного інституту ДСНС клімат Київської області є помірно континентальним, м'який, з достатньою вологістю. Зима тривала, порівняно тепла, а літо – достатньо тепло і вологе. Кліматичні характеристики по території області є доволі диференційованими, внаслідок значної площини та простягання з півночі на півден. Північна частина Київської області лежить у вологій помірно теплій, південна – у недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зонах. Риси сучасного клімату Київської області, її кліматичний режим в останні десятиліття помітно змінився, так, наприклад, кількість днів з аномальними погодними умовами збільшилася⁹. У більшій частині території області перехід від однієї пори року до другої відбувається поступово. Зима починається з кінця листопада, весна настає на початку березня. Проте весною часто бувають заморозки. Літо тепло, з великою кількістю сонячних днів; воно настає з кінця травня і характеризується порівняно

сталою температурою та західними вологими вітрами. Осінь суха й тепла, особливо теплий вересень. Погоди з високою хмарністю і дощами настають здебільшого в кінці жовтня. Північна частина області лежить у вологій помірно теплій, південна – у недостатньо вологій, теплій агрокліматичній зонах. В цілому, клімат Київської області сприятливий для вирощування сільськогосподарських культур помірного поясу, садівництва і, навіть, вирощування винограду.

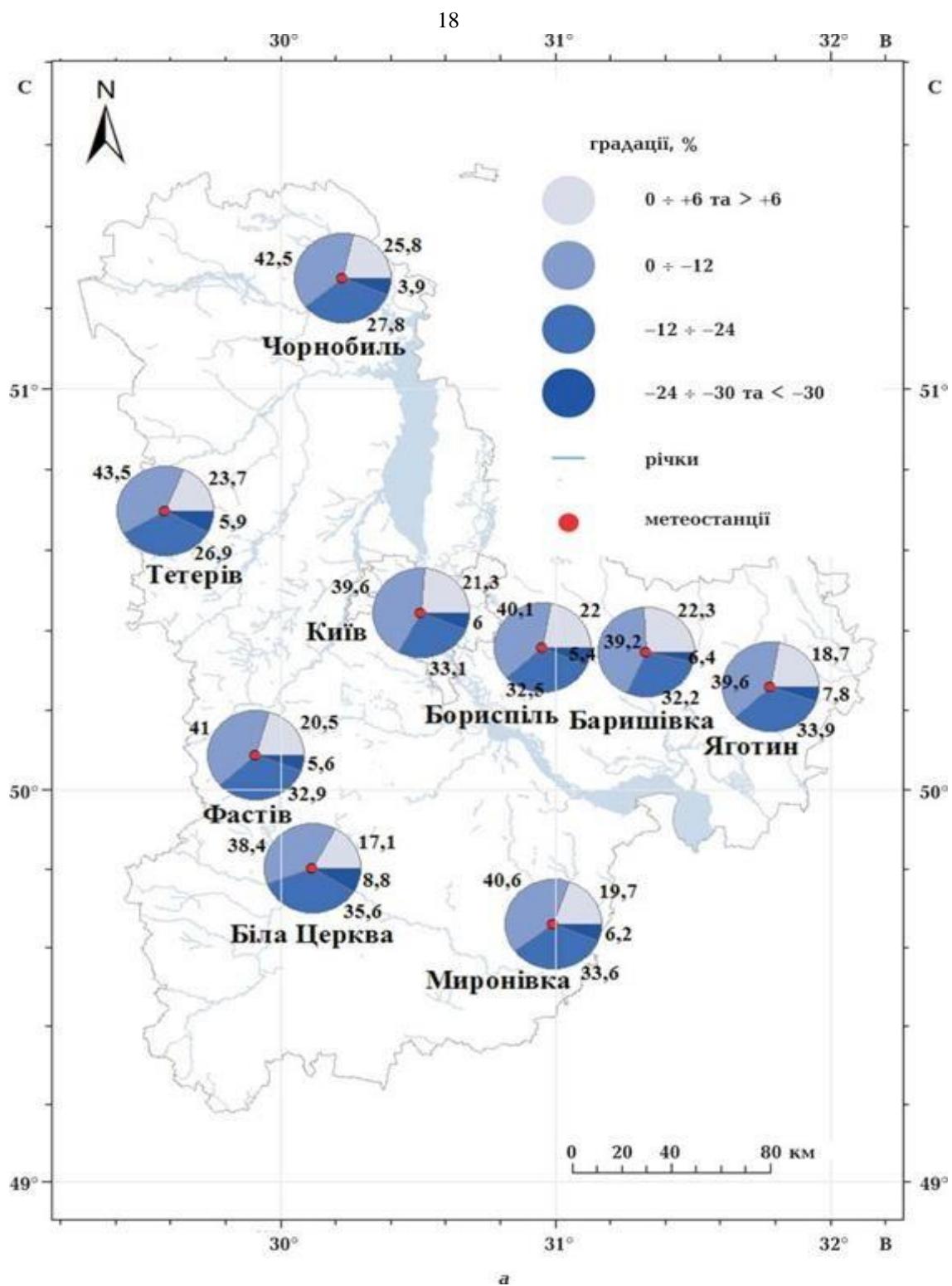
Окрім того, доволі комфортний клімат сприяє розвитку рекреаційного природокористування і повсюдно в області створено оздоровчо-лікувальні та рекреаційні заклади, зокрема, приміська зона міста Києва (Пуща-Водиця, Конча-Заспа, Козин, Українка, Ірпінь, Ворзель, Боярка, Буча та ін.) відзначається щільним розміщенням курортних та рекреаційних установ різної спеціалізації, проте, кліматичні умови є провідними у проектуванні та плануванні при створенні курортних зон області. В цілому кліматичні показники області є комфортними щодо розвитку рекреації. Так, теплий період року характеризується переважанням комфортних погод, що сприяють організації літніх видів відпочинку та лікування. Тривалий купальний сезон (червень-серпень) та сприятливий термічний режим води у теплий період сприяє організації відпочинку на берегах річок, озер, водосховищ. Зимовий період відносно сприятливий для відпочинку. Організації зимового відпочинку з основним видом - зимовими прогулянками - сприяє лише комфортність зовнішніх температур повітря. Обмежуючими зимовий відпочинок кліматичними особливостями є часті відлиги, тумани, недостатня для зимових спортивних занять висота снігового покриву. В медико-географічних, клімато-рекреалогічних дослідженнях комфортності клімату територій через обрахунок ЕЕТ (еквівалентно-ефективної температури) просторові закономірності повторюваності випадків з різними градаціями комфортності погодних умов в межах Київської області (представлено на рисунку 2.1. та 2.2.) дають уявлення про мінливість комфортних станів і становить близько 5-18 % (холодний період) і 5-8 % (теплий період) та відміни у територіальній диференціації явища¹⁰.

На фоні загальної тенденції до потепління у період з листопада по квітень проявляються морозні періоди і відповідно є відмітним збільшення повторюваності випадків майже для всіх градацій комфортності ЕЕТ (варіації по метеостанціях області). У теплий період для градацій комфортності ЕЕТ ≤ 0 і 6÷0 та 6÷12 з'являється тенденція до зменшення повторюваності, а для градацій: 12÷16, 16÷23 і 23÷30 тощо спостерігається тенденція до збільшення повторюваності випадків¹¹.

⁹ http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:_hmrQt5IkJUJ:journals.uran.ua/geoecon/article/download/36728/32873/69672+&cd=1&hl=uk&ct=clnk&gl=ua

¹⁰ Бойченко С. Г., Забарна О. Г., 2019. Оцінювання комфортності погодних умов і тенденції їх змін на Київщині в умовах змін клімату. Геофизический журнал № 6, Т. 41, 2019 - DOI: <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v4i16.2019.190071>

¹¹ Бойченко С. Г., Забарна О. Г., 2019. Оцінювання комфортності погодних умов і тенденції їх змін на Київщині в умовах змін клімату. Геофизический журнал № 6, Т. 41, 2019 – DOI <https://doi.org/10.240>

а

Рисунок 2.1. Просторові закономірності повторюваності випадків з різною комфорктністю погодних умов впродовж холодного періоду року за градаціями показника ЕЕТ, усередненого за період 2006-2020 рр. на метеостанціях Київської області

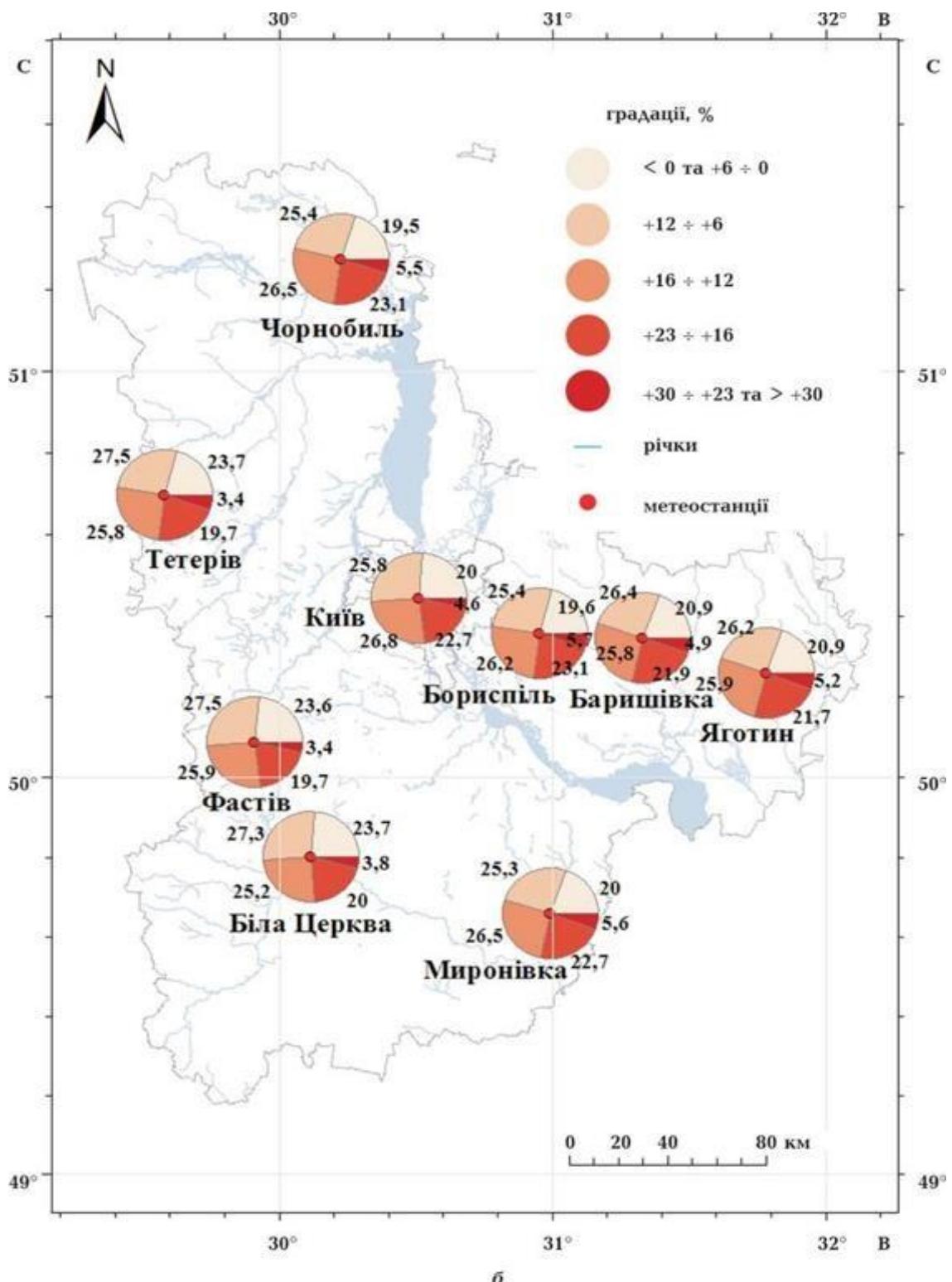

Рисунок 2.2. Просторові закономірності повторюваності випадків з різною комфортністю погодних умов впродовж теплого періоду року за градаціями показника ЕЕТ, усередненого за період 2006-2020 рр. на метеостанціях Київської області¹²

¹² Бойченко С. Г., Забарна О. Г., 2019. Оцінювання комфортності погодних умов і тенденції їх змін на Київщині в умовах змін клімату. Геофизический журнал № 6, Т. 41, 2019 - DOI: <https://doi.org/10.24028/gzh.0203-3100.v41i6.2019.190071>

Тривалість сонячного сяяння в районі Києва в середньому на рік становить майже 1714 годин, проте спостерігалися істотні відхилення від цього середнього показника: 1163 години (1912 р.) та 2057 годин (1897 рік). За даними багаторічних спостережень в районі Києва

середня річна температура повітря становить $+7,2^{\circ}$. Проте, в окремі роки температура може помітно відхилятися від цього рівня. В цілому, клімат Києва тепліший, ніж у місцевостях, розташованих на тій же широті далі на схід [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006].

Середня багаторічна температура (дивись рисунок 2.3.) найтеплішого місяця (липня) по території області $+19,5^{\circ}$, проте, мають місце коливання в різні роки від $+17,5^{\circ}$ до $+23^{\circ}$. В північно-західних районах складає (мс Тетерів) $-18,5^{\circ}$, в центрально-східній частині (мс Бориспіль) $+19,0 - +19,2^{\circ}$, на південному заході (мс Фастів) $+18,8 +19,0^{\circ}$ [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]. В теплу пору року спостерігається мінімальна відносна вологість повітря, що інколи призводить до небезпечної для розвитку рослин атмосферної посухи. Найвищі температури влітку спостерігаються в липні-серпні. Середні температури у місцевостях, розташованих на захід від Києва (на одній з них широті), у міру віддалення від Києва влітку знижуються і, навпаки, в міру просування на схід від Києва - підвищуються.

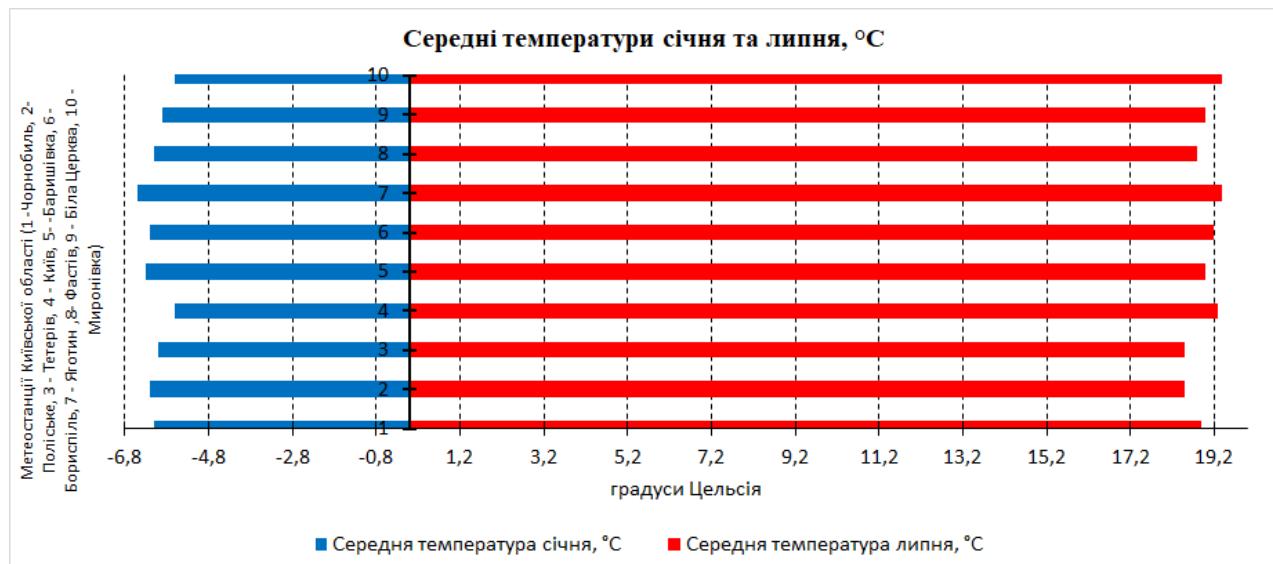

Рисунок 2.3. Температури січня та липня за багаторічними даними метеостанцій Київської області [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]

Середня багаторічна температура найхолоднішого місяця (січня) $-5,8^{\circ}$; максимальні відхилення становлять від $-0,2$ до $-14,5^{\circ}$. Середня багаторічна температура січня за даними Кліматичного кадастру України в північно-західних районах складає (мс Тетерів) $-6,0^{\circ}$, в центрально-східній частині (мс Бориспіль) $-6,2 - 6,3^{\circ}$, на південному заході (мс Фастів) $-5,9 - 6,1^{\circ}$. Значне зниження температури в зимові місяці пояснюється насамперед вторгненням на територію області арктичних повітряних мас та впливом сибірського антициклону. Через це окремі роки відзначаються суворими зимами. Тривалість безморозного періоду 115-148 днів.

Щодо опадів, то їх на території області випадає достатня кількість (дивись рисунок 2.4.). Найбільше опадів приносять пануючі в теплу пору року вологі північно-західні та західні вітри; це буває в період з червня по вересень. В середньому за минулі сто років у районі Києва за рік випадало понад 600 мм опадів, 645 мм (мс Тетерів), 527 мм (мс Бориспіль) на рік¹³. Характерними для Києва і області є літні зливи і грози. За рік в середньому буває 20-25 днів з грозами, які супроводжуються зливами.

¹³ Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006

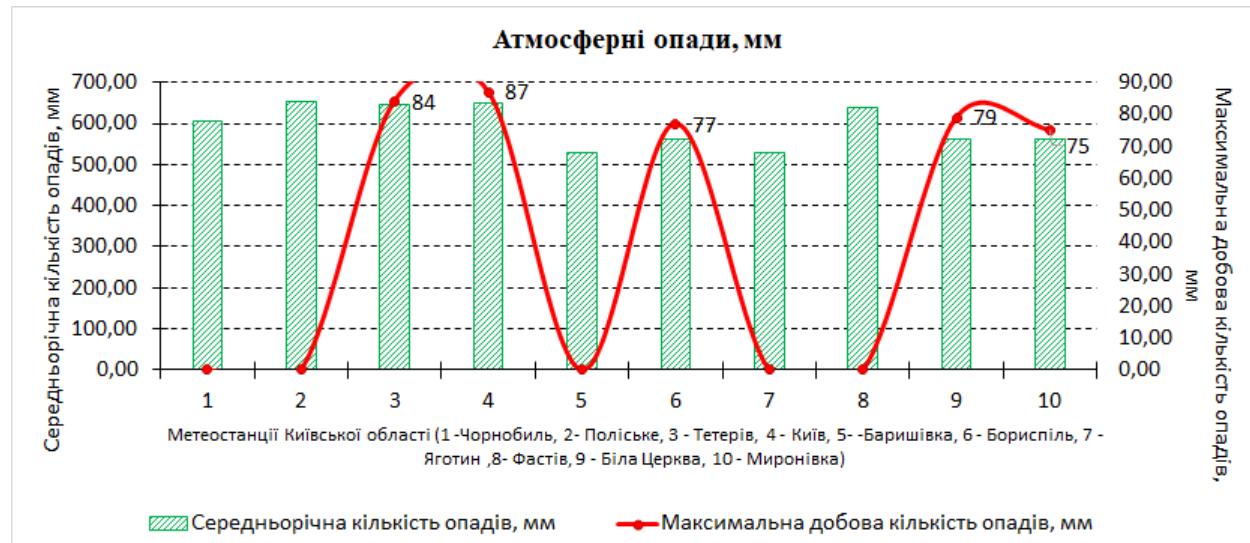

Рисунок 2.4. Атмосферні опади за багаторічними даними метеостанцій Київської області [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]

Найменше опадів буває в зимовий період (січень і лютий). В холодну пору року над територією області панують сухі холодні східні та південно-східні вітри, які часто змінюють свій напрям. Взимку в межі повітряного простору Київської області часто вторгаються теплі морські маси повітря, які призводять до відлиг. Такі коливання в температурному режимі та вологості серед зими призводять до періодичної появи льодової кірки на ґрунті внаслідок різкої зміни відлиг сильні на морози.

Сталий сніговий покрив (пересічна висота 25–30 см, у південно-східній частині – близько 20 см) встановлюється в середині грудня, сходить у кінці березня. Сніг лежить 100–110 днів, проте в окремі зими бувають значні відхилення від цього середнього багаторічного показника [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]. Часто за зиму сніговий покрив кілька разів сходить і знову утворюється. Розподіл снігового покриву дуже нерівномірний. Спостерігаються іноді навіть значні снігові замети (дивись рисунок 2.5.).

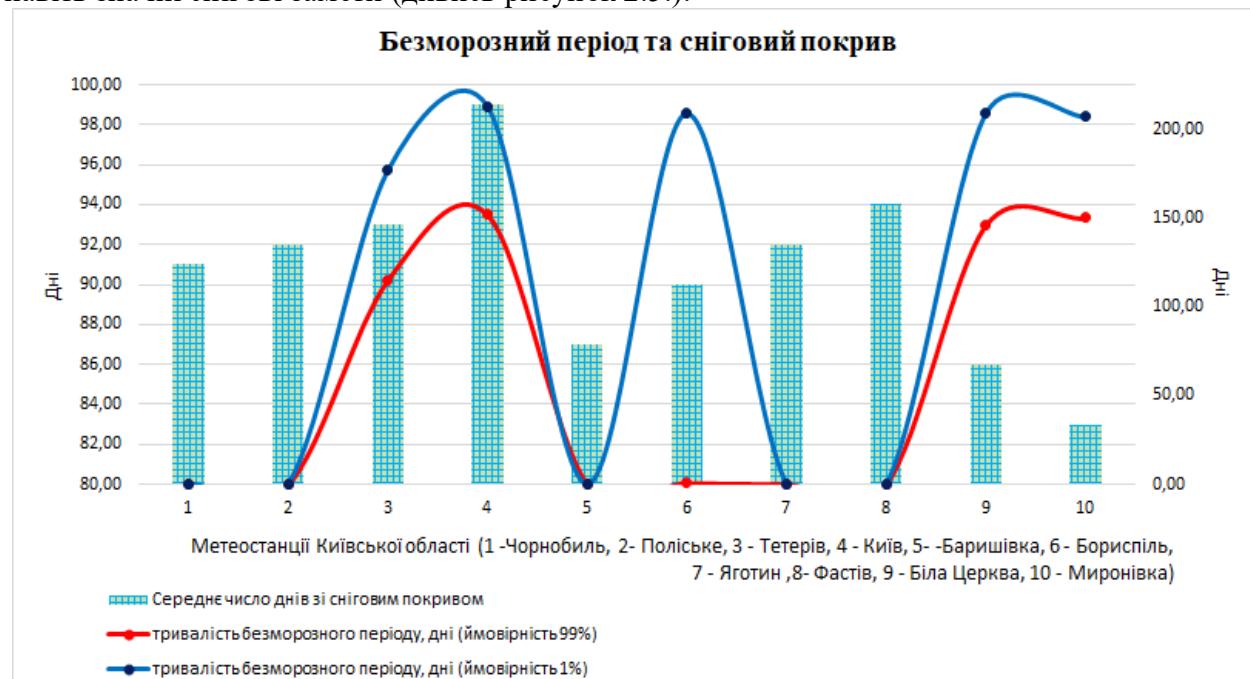

Рисунок 2.5. Сніговий покрив та тривалість безморозного періоду за багаторічними даними метеостанцій Київської області [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]

Клімат правобережної частини області трохи тепліший і м'який, ніж лівобережної. На півночі він порівняно вологіший з кількістю опадів на рік до 650 і більше мм, з річною середньою температурою близько +7°. В окремих місяцях опадів буває більше, ніж

випаровується вологи з ґрунту. У південній частині регіону кліматичні умови характеризуються трохи меншою кількістю опадів (в середньому від 450 до 500 мм на рік); взагалі ж зволоженість тут не стала.

Отже, кліматичні особливості території Київської області визначаються м'яким температурним режимом та режимом зволоження, що є сприятливими умовами проживання населення. З несприятливих атмосферних явищ (представлено на рисунку 2.6.), які можуть негативно впливати на розвиток області, відмітимо тумани, хуртовини, грози, ранньовесняні заморозки, утворення льодової кірки та ожеледиця. Наведені дані характеристик клімату по території Київської області вказують на певну диференціацію клімату та відмінності на лівобережній та правобережній, північній та південної частин її території. Характер земної поверхні, зокрема, лісовкриті та остецененні і лучні ділянки території, наявність акваторій водних об'єктів, населених пунктів та дорожньої інфраструктури мають значний вплив на формування особливостей місцевих кліматів – мікрокліматів окремих територій області.

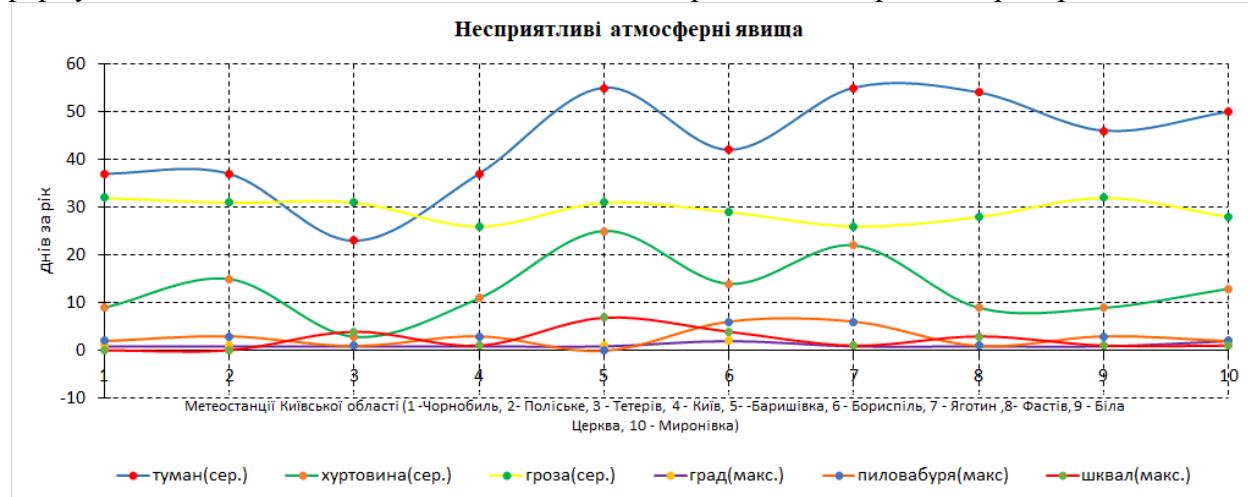

Рисунок 2.6. Окремі несприятливі атмосферні явища за багаторічними даними метеостанцій Київської області [Klimatichnij kadastr Ukraïni, 2006]

Вплив акваторії річки Дніпро на формування особливостей місцевого клімату простежується по всій долині Дніпра, причому не тільки над самим водним плесо, але й на обох берегах долини. Для літнього періоду його можна охарактеризувати таким чином: над водою поверхнею вдень відбувається зниження температури повітря на 1-2°C, а вночі підвищення на цю ж величину. Такий вплив водної поверхні на температуру повітря призводить до зменшення її добового ходу, внаслідок чого середні місячні температури за теплий період по всій долині Дніпра будуть практично однаковими, незважаючи на значні відмінності в розподілі температури по долині в окремі строки. При безхмарній тихій погоді між водою поверхнею Дніпра і схилами правого берега в ряді випадків формується місцева циркуляція, яка вдень направлена від Дніпра на берег, а вночі – з берега на водну поверхню. Створення Київського водосховища площею понад 900 км² і довжиною понад 100 км, витягнутого вздовж долини Дніпра від Вишгорода до гирла р. Прип'ять, підвищило вплив водної поверхні Дніпра на навколоишню територію. Влітку при антициклональній погоді бризова циркуляція тут стала регулярною і потужною. Швидкість вітру на берегах водосховища підвищилася на 50-70%. Над поверхнею водосховища влітку повітряні потоки охолоджуються, що викликає формування інверсійного профілю температури. Тому в цьому районі суми опадів зменшуються. Analogічним чином на формування кліматичних особливостей прилеглої до акваторії території впливає і Канівське водосховище. Зведені дані за швидкістю вітру представлено на рисунку 2.7.

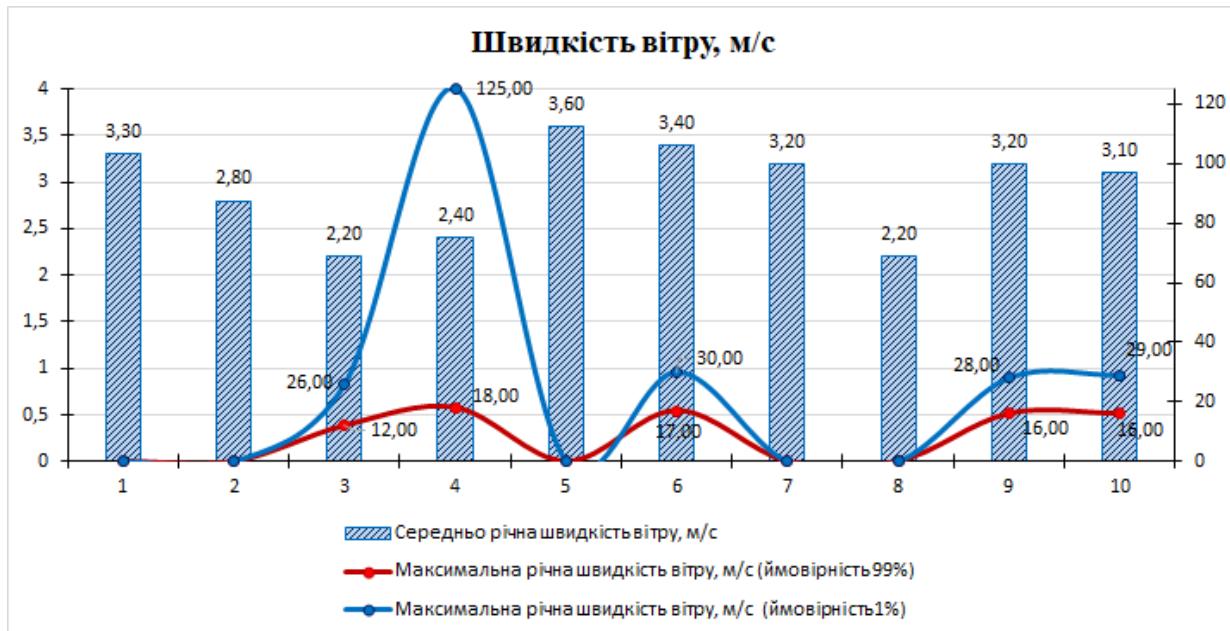

Рисунок 2.7. Зведені дані по швидкості вітру за багаторічними даними метеостанції Київської області [Klimatichnij kadastr Ukrayini, 2006]

Лісо вкриті ділянки області однозначно характеризуються рядом особливостей теплового і вітрового режимів. Тепловий режим лісових масивів залежить від породного складу дерев, що обумовлює їх радіаційний режим. Загалом, внаслідок переваги денного прогрівання над нічним охолодженням лісові ділянки влітку будуть в середньому холодніші відкритих на 0,7-1°C. Взимку переважає нічне охолодження над денним прогріванням, а тому тепловий режим лісових ділянок буде відзначатись вищими температурами. Ніж відкрита територія. На всіх лісових масивах серед деревного покриву спостерігається різке зниження швидкості вітру. Так, якщо на відкритих ділянках і на вершинах височин швидкість його дорівнює 4-5 м/с, то серед лісових масивів зменшується до 1,5-2 м/с вже на віддалі 35-50 м від краю масиву, а ще через 50 м досягає 1,0 м/с.

Великі міста з багатоповерховими будинками, площами і вулицями з тротуарами, вкритими асфальтом, характеризуються наявністю діяльної поверхні з високою тепlopровідністю і теплоємністю і низькою вологоємністю. Внаслідок цього, а також значного забруднення атмосфери, в містах змінюються такі кліматичні показники: підвищується температура, зменшується відносна вологість, збільшується кількість опадів, зменшується швидкість вітру, тощо.

2.1.1.4. Поверхневі та підземні води

Територія Київської області розташована в межах двох гідрогеологічних басейнів північно-західного крила Дніпрово-Донецького гідрогеологічного регіону (Дніпровський артезіанський басейн) і провінції Українського щита (артезіанський басейн тріщинуватих вод). Прогнозні ресурси, розвідані запаси питних і технічних підземних вод в Київській області зведено в таблицю 2.1.1.4.1.

Для Дніпровського артезіанського басейну притаманна витриманість поширення водоносних горизонтів і слабопроникних порід на значних площах, що визначає поверховий характер залягання водоносних горизонтів. Товща осадових порід насичена підземними водами і є єдиною водоносною системою горизонтів, у різній мірі взаємопов'язаних між собою і поверхневими водами через слабопроникні шари порід. На більшій частині території існують сприятливі умови формування прогнозних ресурсів та живлення підземних вод. Зона інтенсивного водообміну коливається від 300 до 400 м. Найбільш значними величинами прогнозних ресурсів підземних вод відзначаються водоносні горизонти у відкладах еоцену та крейди, за рахунок яких забезпечуються потреби у господарсько-питній воді, дає можливість створення потужних водозаборів. Підземні води четвертинних (за винятком інфільтраційних водозаборів) та олігоцен-пліоценових відкладів використовуються найчастіше у сільській місцевості. Вони залягають неглибоко, що зручно, але приурочені до менш водозагачених порід і часто підлягають поверхневому забрудненню. У цілому регіон має великі потенційні

можливості збільшення використання підземних вод. Невикористані підземні води басейну можна перерозподіляти в райони з дефіцитом води на північний басейн або за його межі на територію Українського щита. Для централізованого водопостачання використовуються водоносні горизонти нижньокрейдяних-сеноманських і юрських відкладів у якості основного в м. Київ або у якості додаткового джерела водопостачання в інших нп. Для міст з потребою 10-20 тис.м³/добу доцільно використовувати у центральній і північно-західній частинах басейну водоносний горизонт еоценових порід, а у північно-східній частині – водоносний горизонт верхньокрейдяних відкладів. У південно-західній частині басейну важлива роль у забезпечені населення питною водою належить водоносному горизонту четвертинних відкладів, за рахунок експлуатації якого пропонується здійснювати водопостачання Обухова та ін. Цей горизонт можна також використовувати для організації меліоративних систем на лівому березі Дніпра (Бортничі) і для поливу. Для дрібного водокористувача рекомендуються водоносні горизонти четвертинних та олігоцен-пліоценових відкладів.

Таблиця 2.1.1.4.1
Прогнозні ресурси розвідані запаси вод в Київській області

Прогнозні ресурси, тис.м³/добу	Всього ресурсів		4215,3
	у т.ч. розвідані запаси, затверджені ДКЗ СРСР,УТКЗ, ДКЗ України	Всього запасів	1917,805
		Кількість родовищ	51
		Кількість ділянок родовищ	135
Розвіданість прогнозних ресурсів, %			45

У м. Київ для централізованого водопостачання інтенсивно використовуються підземні води сеноман-келовейських та середньоюрських байоських відкладів. У зоні впливу водозабору “Великий Київ” існують у водоносному горизонті сеноман-келовейських відкладів дві депресійні воронки, як на правому (10-15 х 4,0 км), так і на лівому (3 х 5 км) берегах р. Дніпро, у середньо-юрському водоносному горизонті - одна депресійна воронка, яка має регіональний характер, її радіус у північному напрямку досягає 60 км. Зміни рівневої поверхні знаходяться в прямій залежності від видобутку підземних вод ^[3]. Для централізованого водопостачання міста Славутич Чернігівської області використовуються підземні води еоценових та сеноман-нижньокрейдяних відкладів з розвіданими експлуатаційними запасами¹⁴.

Південно-західна частина Київської області знаходитьться в межах гідрогеологічної провінції Українського щита (артезіанський басейн тріщинуватих вод). Цей басейн розташований у межах великого підняття давнього кристалічного фундаменту і охоплює значні території центральної частини України. Гідрогеологічні умови накопичення і циркуляції підземних вод у басейні несприятливі для формування значних об'ємів водних ресурсів, обводнення водоносних порід по площі і на глибину вкрай нерівномірне. Підземні води містяться, як у тріщинуватій зоні кристалічних порід докембрію, так і у осадових відкладах, що виповнюють заглиблення у кристалічному фундаменті. Зона активного водообміну підземних вод складає 100-150 м. Тріщинуваті породи розвинуті повсюдно, але вони відзначаються різним ступенем тріщинуватості, що обумовлює нерівномірне обводнення. Водоносність осадових відкладів, які розвинуті переважно на вододільних територіях, має локальний характер. Ці породи характеризуються неглибоким заляганням, що нерідко призводить до погіршення якості підземних вод¹⁵.

Основним джерелом забруднення підземних вод на території басейну були стоки промислових підприємств, закачка забруднених стоків в глибинні горизонти, розробка родовищ корисних копалин, а також інтенсивна експлуатація підземних вод в умовах промислової та міської забудови. Основні осередки забруднення та водозабори (табл. 2.1.1.4.2.) з

¹⁴ Стан підземних вод України, щорічник – Київ: Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 34 іл. - 121 с.

¹⁵ [Мінеральні ресурси України: інформаційний ресурс ДНВП „Геоінформ України” – режим доступу: <http://minerals-ua.info/golovna/vodi-pidzemni/>. Інтерактивна карта вод підземних – режим доступу: <http://minerals-ua.info/mapviewer/voda.php>].

ознаками забруднення підземних вод по області у межах Дніпровсько-Донецького артезіанського басейну¹⁶.

Таблиця 2.1.1.4.2

Основні осередки забруднення та водозabori в Київській області

Кількість осередків забруднення (в дужках, що не спостерігаються)	10 (10)
Кількість водозaboriв де спостерігається забруднення підземних вод	2
Основні забруднювачі	нафтопродукти, побутові відходи, залізо, нітрати, амоній

Поверхневі води області представлені водоймами природного та природно-антропогенного походження: річками, озерах, ставками, каналами та водосховищами.

Річкова мережа області переважно належить до басейну Дніпра і тільки незначна частина річок на північній області до басейну Південного Бугу. Особливість найбільших річок області в тому, що всі вони беруть свій початок за її межами, а в області формується лише 2,04 км³ річкового стоку. Гідрографічну мережу області формує Дніпро, який тече по території області на протязі близько 250 км, та його притоки, найбільші з яких Прип'ять, Десна, Уж, Тетерів, Ірпінь, Студениця, Красна, Росія, Трубіж, Супій. Крім того, на північній області знаходиться верхів'я р. Гнилий Тікіч (басейн Південного Бугу). Прип'ять та Десна течуть по території області лише своїми пригирловими частинами, перша на протязі близько 90 км, друга - близько 60 км. Більшість рік бере свій початок за межами області; лише малі річки довжиною до 40 - 50 км повністю течуть в межах області.

Водний фонд Київської області представлений 1523 річками загальною довжиною 8,7 тис. км. За класифікацією по площі водозбору [ст.79 Водного кодексу України - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%BC%D1%80#Text>] річки області класифікуються на:

- велиki з водозбирною площею понад 50 тис. км², яких налічується три - Дніпро, Прип'ять, Десна;
- середні з водозбирною площею від 50 до 2 тис. км², яких налічується дев'ять - Уж, Ірша, Тетерів, Ірпінь, Росія, Гнилий Тікіч Трубіж, Супій, Гнила Оржиця;
- малі - з водозбирною площею до 2 тис. км² - 1511 річок.

Простягання області в двох фізико-географічних зонах: Мішаних лісів і Лісостепу відбилося як на розвитку гідрографічної мережі, так і на водному режимі цих річок. Найгустіша річкова сітка на північній області (басейн р. Росія, коефіцієнт густоти 0,3-0,5 км/км²), менша - в північній частині (басейни рр. Уж, Трубіж, Ірпінь) і найменша на лівобережній частині області (басейни рр. Супій і Трубіж; коефіцієнт густоти близько 0,1 км/км²). Сприяючими формуванню розгалуженої гідрографічної мережі на даній території є різні природні умови, серед яких значну роль відіграє рельєф: на півночі і частково на Правобережжі області сформована найбільша кількість гідрологічних об'єктів, на Лівобережжі, де поверхня басейнів рік має незначний похил і значну кількість безстічних зникнень (подів), формуються несприятливі умови для поверхневого стоку (затримка поверхневих вод, які в подальшому не беруть участі в формуванні стоку річок області). Основні гідрографічні характеристики найбільших рік області наведені в табл. 2.1.1.4.3 та на рисунку 2.8.

¹⁶ Стан підземних вод України, щорічник – Київ: Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 34 іл. - 121 с.]

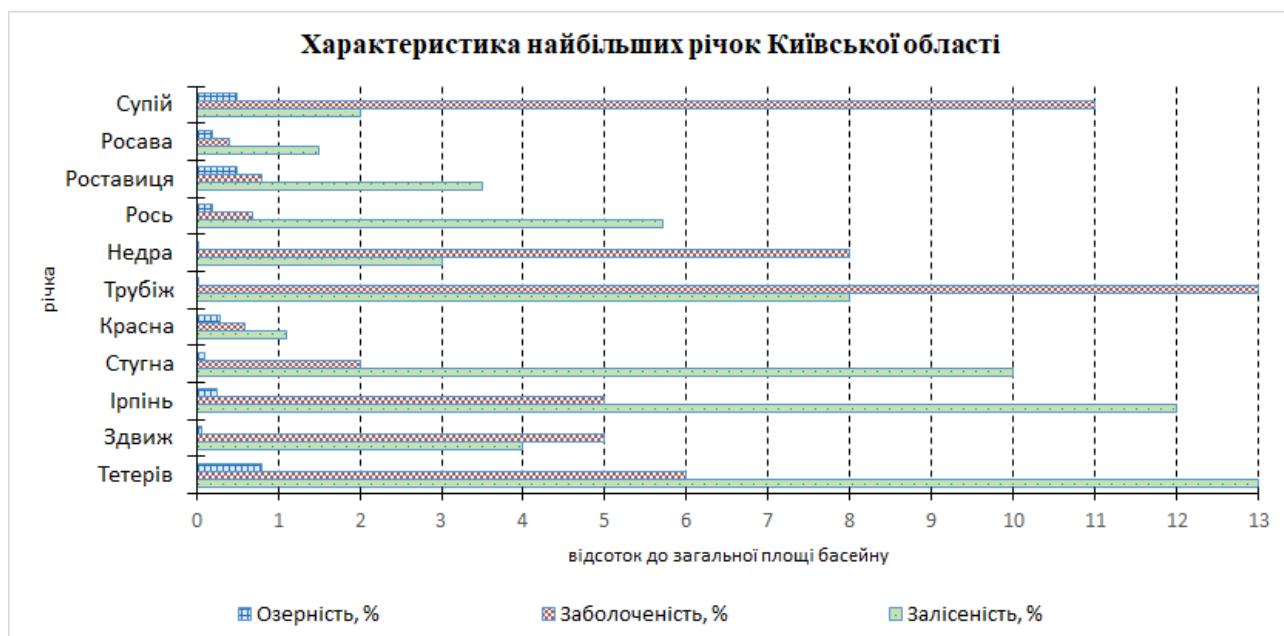

Рисунок 2.8. Гідрографічні дані по найбільшим річкам Київської області Природа Київської області // відп. ред. чл.-кор. АН УРСР А.М. Маринич. – К.: видавництво Київського університету, 1972.– 235 с.]

Найбільша кількість річок зосереджена на півночі області (Іванків, Красятичі, Чорнобильська зона), найменша – в південних районах (Ставище, Згурівка). Найбільшу площину прибережних захисних смут має райони Іванкова та Яготина, найменша їх площа – в районах Борисполя та Вишгороду. В першому випадку – основною причиною розподілу показників є кліматичні фактори, в другому – господарська діяльність в межах заплав (розробка спеціальних проектів щодо зменшення ПЗС, будівництво гідротехнічних споруд тощо).

Таблиця 2.1.1.4.3
Характеристика найбільших річок Київської області¹⁷

Річки	Довжина, км	Площа водозбору, км ²	Падіння, м/км
Тетерів	385	15300	0,5
Здвиж	145	1775	0,59
Ірпінь	162	3335	0,73
Стугна	68	785	1,7
Красна	48	357	1,7
Трубіж	113	4700	0,26
Недра	61	810	0,64
Рось	346	12575	0,61
Роставиця	116	1465	1,3
Росава	90	1720	0,93
Супій	144	2165	0,35

Основним джерелом живлення річок області є сніговий покрив. Доля стоку талих вод становить близько 60% річного, решта стоку розподіляється, в залежності від окремих річкових басейнів, на ґрунтове і дощове живлення. Такий характер живлення накладає свій відбиток на режим рівнів впродовж року. Доля підземного живлення значна і дорівнює 20 – 33% від сумарного стоку. Дощове живлення в основному впливає на формування стоку малих річок. Основні риси водного режиму Дніпра, а також більших його приток формуються у верхніх частинах їх басейнів. Умови живлення і регулюючої діяльності заплави і русла впливають на водний режим річок вниз по течії, що виявляється в збільшенні тривалості весняного водопілля і зменшенні впливу літніх дощових паводків на коливання рівнів. На малих притоках формування водного режиму в основному залежить від кліматичних елементів, в той час як на великих ріках значний вплив мають і інші фактори.

¹⁷ Природа Київської області // відп. ред. чл.-кор. АН УРСР А.М. Маринич. – К.: видавництво Київського університету, 1972.– 235 с.

Амплітуда коливання рівнів води річок за багаторіччя неоднакова. На великих річках - Дніпро, Прип'ять, Десна, середня амплітуда рівнів за період спостережень дорівнює 300-550 см, в той час як на середніх річках - Тетерів, Рось, Уж 250-400 см. На малих же річках - Стугна, Ірпінь, Супій амплітуда становить лише 100-200 см. Абсолютне значення коливання рівнів води за період спостережень у 1,5-2 рази більше в порівнянні з середніми даними. Так, для Дніпра (біля Києва) вона становить 801 см над нулем графіка, для Десни (біля Літок) - 531 см, для Тетерева (біля Житомира) - 608 см, для Росі (біля Корсунь-Шевченківського) - 662 см, для Сулою (біля Піщаного) - 246 см. Після побудови Київської ГЕС коливання рівнів води в Дніпрі впродовж року вище і нижче ГЕС значно змінилося — стало рівномірнішим. Подібна картина буде спостерігатися і нижче Києва після побудови Канівської ГЕС.

Перші ознаки льодоутворення на річках області з'являються у вигляді сала, причому на Дніпрі і великих його притоках (Прип'ять, Десна) з'являються переважно в останні дні листопада, на менших притоках (в 75 випадках із 100) зовсім не спостерігаються. Льодовий покрив на річках області затримується до весни. Середні дати початку весняного льодоходу відносяться в основному до другої і третьої декади березня, коли під впливом кліматичних факторів спостерігається підйом рівнів води і суцільний льодостав порушується. Початок весняного льодоходу відбувається при досить високих середніх рівнях води, причому для окремих річок (наприклад, Уж, Стугна, Рось) середній рівень води на початку льодоходу наближається до середнього максимального рівня води за період спостережень. Але в окремі роки на окремих річках району (Уж, Тетерів, Рось) було зафіксовано весняний льодохід при найвищих весняних рівнях води, що дуже небезпечно для гідротехнічних споруд. Спостерігається це на середніх і малих річках. На Дніпрі й великих його притоках льодохід відбувається при рівнях, нижчих або близьких до середніх максимальних за період спостережень. Тривалість весняного льодоходу на Дніпрі і деяких його притоках пересічно 8 днів, а в основному 3-13 днів. Закінчується весняний льодохід в середньому в третій декаді березня, проте на Десні - в першій декаді квітня. Звільнення річок від льоду на півдні області відбувається в середньому на початку третьої декади березня, а на півночі - в кінці березня.

Отже, можна зробити висновок, що на протязі 3-3,5 місяців річки бувають вкриті льодом, а решту часу вільні від нього. Тривалість вільного від льодового покриву періоду дорівнює в середньому 255 днім. Причому великі річки (Дніпро, Прип'ять, Десна) бувають вільні від льоду в середньому 240 днів, а середні і малі річки - 259 днів і більше. Але в окремі роки ці цифри можуть значно збільшуватися або зменшуватися в залежності від погодних умов. Таким чином, для середніх річок північної частини області вільний від льоду період менший в середньому на 10-15 діб у порівнянні з такими ж річками півдня області. Основною причиною такого стану є кліматичні фактори.

Територія Київської області, як уже зазначається, розташована в зоні мішаних лісів і Лісостепу. Ця обставина наклала свій відбиток і на характеристики стоку. Норма середньорічного стоку, розподіл її на протязі року, формування максимальних і мінімальних витрат мають свої особливості в окремих районах області, пов'язані в основному з наведеними обставинами. Клімат, рельєф місцевості, геологічна будова, залісність, заболоченість басейну та інше - основні фізико-географічні фактори, які в тій чи іншій мірі впливають як на формування, так і на величини характеристик стоку даної території.

Кліматичні умови в межах Київської області змінюються з півночі на південь, що найбільш яскраво відбувається на зменшенні річної кількості опадів. Оскільки клімат є основним фактором стоку, то й характеристики його змінюються в тому ж напрямку, що й опади. Проте й інші, діючі в сукупності фактори впливають на стік. Якщо взяти басейни річок Стугна, Рось, Супій, Трубіж, які знаходяться відповідно на правобережній і ліво-бережній частинах області, то, незважаючи на те, що вони розташовані майже в однакових широтних умовах, величини стоко-вих характеристик неоднакові (рисунок 2.9).

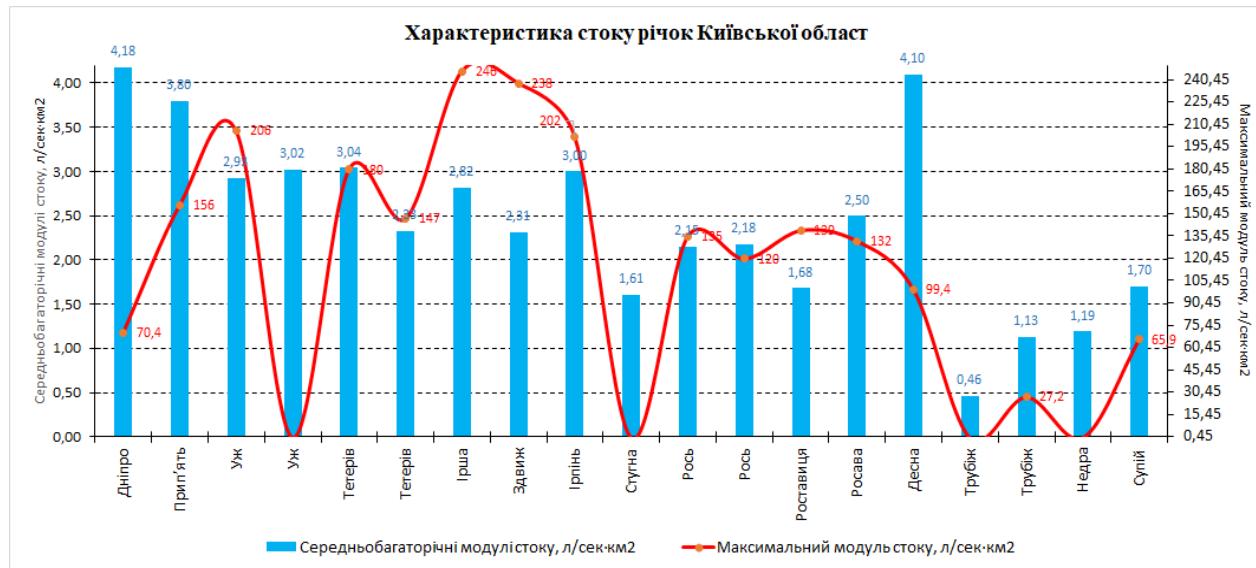

Рисунок 2.9. Характеристики стоку по найбільшим річкам Київської області¹⁸

Очевидно, тут, крім інших факторів, значний вплив має рельєф місцевості. Рівнинність басейнів Трубежа і Супою безсумнівно створила несприятливі умови для поверхневого стоку. Звичайно, не можна не зважати на залісеність і заболоченість басейнів окремих рік, а також і на морфометричні характеристики їх. Значний вплив на стік незалежно від площин має вріз річкових русел. Так, річка Топорець (басейн р. Ірпінь) загальною довжиною близько 10 км - у верхній частині (площа басейну до 6 км²) протікає по рівнинній місцевості і має стік лише на протязі 2-3 місяців - навесні і після дощів. Проте в нижній частині, де русло глибоко врізане в долину, стік спостерігається на протязі всього року, і річка тут майже не пересихає. Норма стоку є основною характеристикою водних ресурсів області. Величини середньорічного стоку, підраховані за період спостережень на водостоках, розміщені на території Київської області, змінюються в досить широких межах. Для великих річок - Дніпро, Прип'ять, Десна, - які лишечастково протікають по даній території, норма стоку становить 4,0 л/с з 1 км² або 120-130 мм шару стоку. Середньорічний же стік для решти річок території змінюється: для річок, розташованих на північ від Києва (Уж, Тетерів, Ірпінь), в межах 2,3-3,0 л/с з 1 км² або 73-94 мм, на південь від Києва на Правобережжі - в межах 1,7-2,2 л/с з 1 км² або 53-69 мм. Для ліво-бережних річок - нижче Києва (Трубіж, Супій) - норма стоку складає, 70 л/с з 1 км² або 36-54 мм шару стоку. Величини середньорічного стоку в цілому зменшуються з півночі на південь. Такий розподіл норми стоку в даному випадку цілком закономірний і підлягає загальному розподілу по території основних кліматичних елементів - опадів, температури, випарування. Проте для окремих басейнів рік (Стугна, Трубіж, Супій) у порівнянні з сусідніми норма стоку дещо занижена і особливо для останніх двох рік.

Величини середньорічного стоку з року в рік змінюються, і коливання їх залежить від ряду причин, і в першу чергу від клімату. Певної закономірності в часі мінливості річного стоку не спостерігається. Маловодні періоди різної тривалості змінюються багатоводними, причому тривалість багатоводних не обов'язково відповідає тривалості маловодних. Стік на протязі року розподіляється нерівномірно. Навесні на протязі 2-3 місяців він дорівнює майже 60% від річного. Причому величина його зменшується з півночі на південь тобто в тому ж напрямку, в якому зменшується і основний фактор стоку - опади. В літнє-осінній період розподіл стоку для річок майже одинаковий і дорівнює близько 25% від річного. Взимку величини сезонного стоку на відміну від річного збільшуються з півночі на південь. Збільшення величини зимового стоку до 20% в басейні Росі можна, очевидно, пояснити глибиною врізання русел і посиленням ґрутовим живленням, а також до деякої міри зарегульованістю стоку. Незначні витрати на річках спостерігаються при відсутності поверхневого стоку і при переході річки на підземне живлення. На протязі року низький стік може мати місце в літнє-осіннє-зимовий період.

¹⁸ Природа Київської області // відп. ред. чл.-кор. АН УРСР А.М. Маринич. – К.: видавництво Київського університету, 1972.– 235 с.

Озера Київської області, як і в цілому по Україні, вивчені недостатньо, натурні обстеження проводяться спорадично, через це дані про озера, площа їх водного дзеркала потребують систематизації по басейнах річок. Переважна кількість озер області знаходитьться на заплавних землях річок Дніпро та Десна. Водообмін в озерах незначний, вода надходить з обмеженої водозбірної площа під час повеней та паводків, а також за рахунок ґрунтових вод, верхній шар яких залигає близько від поверхні. Абсолютна більшість озер розташована на лівому березі Дніпра. Низка районів Правобережжя взагалі не мають озер, зокрема ті, що розташовані в межах Придніпровської височини (Білоцерківський, Рокитнянський, Володарський та інші). Озера Лівобережжя переважно непроточні. Високий рівень ґрунтових вод і значна водопроникність ґрунтів обумовлюють залежність озер від поверхневого стоку і меншу вразливість від урбаністичного впливу. Отже, найбільша кількість озер приурочена до широкій лівобережної заплави Дніпра, в межах Броварського, Барішівського, Вишгородського, Згурівського, Переяслав-Хмельницького районів. Загальна кількість озер, щодо яких проведена інвентаризація наразі складає 525 з площею водного дзеркала у 1619,105 тис. га.

В Київській області створено багато штучних водойм – ставків і водосховищ. Будівництво штучних водойм пов'язано з необхідністю регулювання мілівого в часі стоку річок, а також для рибогосподарських потреб і гідроенергетики. Безсистемне створення водойм призводить до негативних наслідків і порушення екологічної рівноваги. Для збереження гідрологічного, гідробіологічного та санітарного стану річок на річці забороняється споруджувати водойми загальний обсяг води в яких більше обсягу стоку даної річки в розрахунковий маловодний рік, що спостерігається один раз у двадцять років¹⁹. На малих та середніх річках Київської області, за даними відомчої інвентаризації, проведеної міжрайонними управліннями водного господарства Київводресурсів, знаходитьться понад 2533 ставків і 62 водосховища об'ємом води 193,97 млн.м³. Найбільша кількість водосховищ розташована у Правобережній лісостеповій частині області. Навпаки, в районах, що розташовані на берегах Дніпра потреба у додаткових штучних водоймах (без врахування Київського і Канівського водосховищ), як правило незначна, або і зовсім відсутня (Обухівський, Броварський, Вишгородський, Бориспільський райони). Найбільші водосховища знаходяться в Яготинському районі, що зумовлене недостатніми місцевими водними ресурсами при значних потребах в них з боку промислових підприємств та сільського господарства та гідрологічними умовами і можливостями р. Супій. Крім того, в межах області знаходяться водосховища Дніпровського каскаду: Київське та Канівське, які відносяться до компетенції Дніпровського басейнового управління водних ресурсів (представлено в таблиці 2.1.1.4.4).

Таблиця 2.1.1.4.4

Характеристика Київського та Канівського водосховищ²⁰

Водосховища	Вид регулювання стоку	Рік введення в експлуатацію	НПР, м	ГМО, м	Площа дзеркала води при НПР, км ²	Об'єм водосховища		Середній багато річний стік річки у створі гідрозвузла, км ³ /рік
						повний	корисний	
Київське	сезонне	1965	130,0	101,5	922	3,73	1,17	33,1
Канівське	добове і тижневе	1974	91,5	71,0	581	2,48	0,28	43,9

Київське водосховище побудовано в 1965-1966 рр. за греблею, яка перегородила ділянку Дніпра вище Києва в районі м. Вишгорода. Воно розташоване по Дніпру – від Вишгорода до с. Дніпрове, по Прип'яті – від гирла до м. Чорнобиль і по Тетереву – від гирла до с. Богдані. Площа водосховища перевищує 922 км², довжина – близько 110 км, найбільша

¹⁹ Водний кодекс України - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-%D0%B2%D1%80#Text>

²⁰ Водний фонд України: Штучні водойми - водосховища і ставки: Довідник / За ред. В. К. Хільчевського, В. В. Гребеня. - К.: Інтерпрес, 2014. — 164 с.

ширина – 12 км, в деяких місцях – до 3 км. Найбільші глибини (до 15 м) знаходяться біля греблі, середня глибина (4,1 м) і мілководдя займають майже половину всієї площині водосховища. Більшу частину правого і лівого берега водосховища займають землі Вишгородського району, північніше на Правобережжі – Поліського.

Канівське водосховище створене протягом 1974-1976 рр. Підпір від Канівської ГЕС поширюється до створу Київської ГЕС. Канівське водосховище має площину 581 км² і містить близько 2,63 км³ води. Його довжина становить приблизно 123 км, максимальна ширина – 8 км. Найбільша глибина 21 м. Біля берегів водосховища дуже мілке. В нього впадають річки: Дніпро, Трубіж, Стугна, Бобриця. Найбільші міста на узбережжі канівського водосховища – Українка, Переяслав-Хмельницький, Ржищів. Лівобережжя водосховища представлене землями Бориспільського і Переяслав-Хмельницького районів, Правобережжя – Обухівського, Кагарлицького і Миронівського. Відмітимо, що уповільнення водообміну та підвищення температури води значно знижує самоочисну здатність водосховищ та Дніпра в цілому.

Київське і Канівське водосховища та р. Десна є джерелами територіального перерозподілу стоку в області, подача води з яких здійснюється для меліоративних цілей відповідно на Димерську, Тарасовську та Білогородську зрошуvalальні системи та в р. Трубіж.

Для підвищення водозабезпеченості р. Трубіж з р. Десна побудовано водоподаючий тракт Десна-Остер-Трубіж. Подача води з Десни здійснюється за допомогою 4-х насосних станцій по відрегульованому руслу р. Остер до с. Даньовка, довжина 43,4 км і далі по вододілу дериваційним каналом довжина 8,8 км. загальна геометрична висота підйому води складає 16,5 м. Перекидання стоку р. Десна до р. Трубіж забезпечує зволоження меліорованих земель Трубізької осушувально-зволожувальної системи та поліпшення екологічного стану в басейні р. Трубіж. Подачу води здійснюють за потребою у меженний літній період при існуючому дефіциті стоку з червня по вересень по водоподаючому тракту Десна-Остер-Трубіж.

Водогосподарська діяльність на території Київської області тісно пов'язана з проведеним осушувальними та зрошуvalальними меліораціями. Більшість осушувальнích систем на території України будувались в 60-80-ті роки ХХ ст. за відсутності належної нормативно-законодавчої бази стосовно природоохоронних аспектів ведення осушувальних робіт, виходячи і з існуючих будівельних норм і правил, необхідності розширення площ ріллі внаслідок ведення сільськогосподарського виробництва здебільшого екстенсивними методами за рахунок перезволожених земель, не враховуючи можливих постмеліоративних змін на цих землях та їх впливу на прилеглі території. В цілому меліорованість басейну Дніпра в межах України до м. Київ на 1991 р. досягла 14%.

Осушувальні системи, як правило, будувалися в заплавах річок, в тому числі малих. Останні при цьому використовувалися в якості магістральних каналів таких осушувальних систем, для чого для пришивидшення відводу надлишкової вологи з осушуваних площ останні спрямлювалися. На ділянках з неможливістю відводу надлишкової вологи самопливом створювалися польдерні системи з механічної відкачкою надлишкових вод.

За проектами інституту «Укрводпроект» побудовані найбільші осушувальні та осушувально-зволожуючі системи:

1. Ірпінська осушувально-зволожуюча система загальною площею 7,5 тис.га. В верхів'ї р. Ірпінь побудовано два водосховища "Лісне" та "Корнін" з загальною корисною віддачею 170 млн. м³, 16 руслових шлюзів. На осушувально-зволожувальній мережі загальною довжиною 395 км побудовано 560 шлюзів регуляторів.

2. Трубізька осушувально-зволожуюча система загальною площею 32 тис. га. Зрошення здійснюється за рахунок перекиду води із р. Десна Трубізьким магістральним каналом противотоком по р. Остра в р. Трубеж . На відрегульованому руслі р. Трубіж побудовано 19 руслових шлюзів, що забезпечують подачу води в зрошуvalальну систему самопливом. Загальна довжина мережі 1230 км.

Із загальної площи 161,4 тис. га осушених земель 103,607 тис. га використовуються у сільськогосподарському виробництві. Близько 57 % осушених сільськогосподарських земель - це рілля, 24,7 % - сіножаті, решта – пасовища.

Не використовуються в сільському господарстві 49,07 тис. га, з яких 28,145 тис. га не використовується понад 8 років. Значна частка цих земель (83 %) не використовується з

причин забудови. Внаслідок незадовільного технічного стану мережі, ГТС і насосних станцій не використовується в с/г 0,074 тис. га, заболочення і підтоплення - 0,047 тис. га.

За даними Київського обласного виробничого управління меліорації і водного господарства, лише 22,5 % меліорованих земель характеризуються сприятливим станом, 68,3 % - задовільним, решта – незадовільним. Осушувальні системи потребують виконання заходів з поліпшення меліоративного та технічного стану, зокрема реконструкції, культуртехнічних робіт, глибокого рихлення, кротування тощо.

2.1.1.5. Грунти

Грунтовий покрив Київської області є досить різноманітним та строкатим, що цілком відповідає фізико-географічному розташуванню території, кліматичним характеристикам і гідрологічним особливостям (рисунок 2.10). На строкатість грунтового покриву області також значний вплив має геолого-геоморфологічна будова. Геологічний фундамент зумовлює багатство грунтових відмін в грунтовому покриві і впливає на диференційованість за механічним складом, і, відповідно, фізико-хімічними властивостями ґрунтів. Грунтовий покрив цілком відповідає ландшафтно-географічним зонам: переважно дерново-підзолисті в Поліссі (північ області) та сірі лісові, чорноземні ґрунти в Лісостепу (південь). Фізико-хімічні властивості ґрунтів наведені в табл. 2.1.1.5.1.

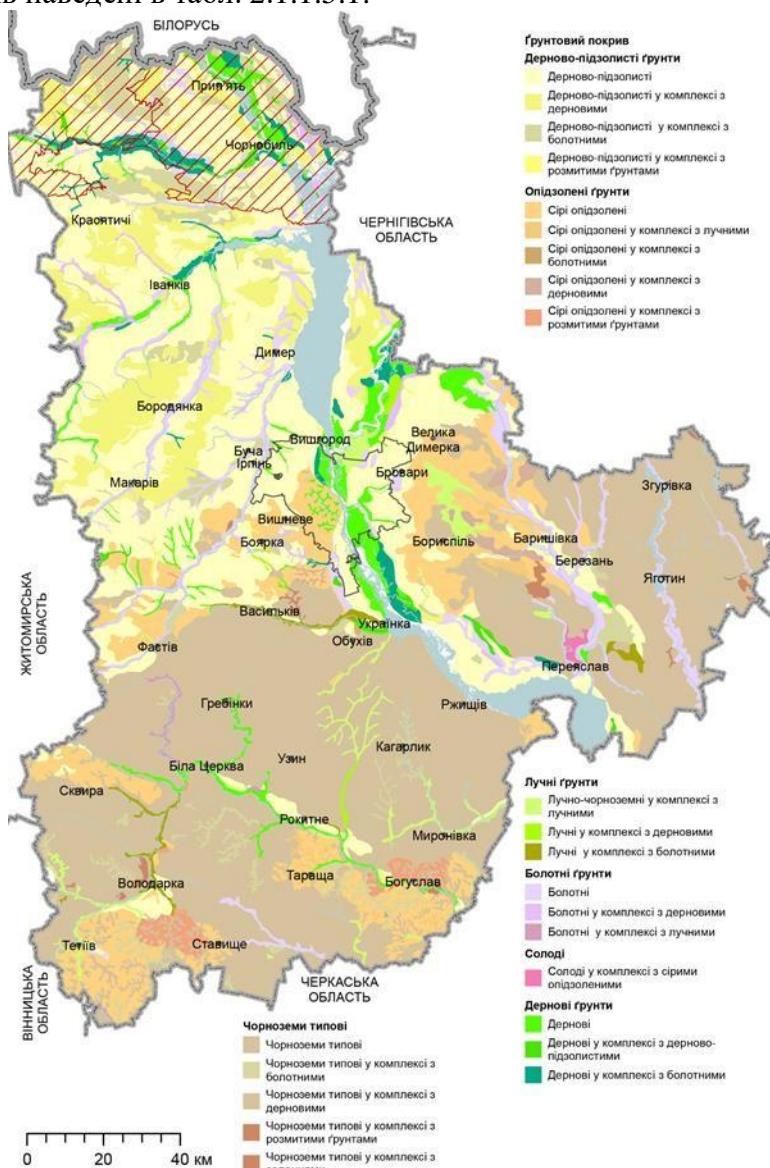

Рисунок 2.10 Грунтовий покрив Київської області

В ґрунтовому покрові більшу частину всієї площині ріллі (54,8%) займають слабо-гумусні чорноземи та лучно-чорноземні різновиди на лесових відкладах. Другу групу становлять дерново-підзолисті, світло-сірі, опідзолені та дерново-опідзолені ґрунти (43,9%). До третього різновиду відносяться торфоболотні ґрунти та торф'яники на водно-льодовикових і моренних відкладах. Крім того, поширені ґрунти гігроморфного ряду, що приурочені до річкових заплав, днищ балок: лучні різного генезису, здебільшого засолені та солонцюваті.

Таблиця2.1.1.5.1

Фізико-хімічні властивості ґрунтів Київської області²¹

Грунт	Горизонт	Гумус %	рН	Ввібраний основи, мг/екв на 100 г ґрунту		Сума ввібраних основ, мг/екв на 100 г ґрунту	Гідролітична кислотність	Ступінь насичення ґрунту основами, %	Рухомий фосфор, мг на 100 г
				Ca	Mg				
Дерново-слабо-підзолисті глинисто-піщані	0-20	1,0-1,1	4,9-5,5	2,0	1,0	3,5	2,1-3,4	40-50	2-3
	22-32	0,4	4,5-6,5	-	-	0,4	1,8-2,9	50-55	-
	40-50	-	5,0-6,1	-	-	-	1,0	60-65	-
Дерново-середньо-підзолисті супіщані	0-20	1,5	5,5	3,6	0,8	4,2	2,3	60	3-5
	25-35	0,5	5,8	3,5	0,7	4,9	1,0	75	1-2
	40-50	-	6,9	-	-	2,3	0,7	82	5-6
Дерново-середньо-підзолисті глейові супіщані	0-20	1,8	5,2	2,8	1,2	3,2	2,3	40-48	4-5
	25-35	0,7	5,6	1,9	0,9	2,8	1,1	42-50	-
	40-50	-	5,5	1,1	0,8	2,0	0,9	40-57	-
Світло-сірі лісові	0-20	1,1-1,5	4,8-5,2	3,1	0,9	4,4	2,8-3,2	70-80	8,5
	25-35	0,4	5,4	2,9	1,0	4,2	2,6	78-82	9,1
	45-55	-	5,6	6,3	1,8	8,6	0,8	90-93	12,1
Сірі лісові	0-20	1,3-2,0	5,7	3,9	1,1	5,2	2,3-3,2	75-82	11,0
	25-35	0,9-1,2	5,5	7,0	1,4	8,6	1,3	84-86	14,0
Темно-сірі лісові	0-20	1,9-3,8	5,7	9,1	1,0	11,1	2,6-3,0	80	10,6
	25-35	1,2	5,6	5,8	1,7	6,9	1,4-1,8	82	12,4
	50-60	0,8	5,6	12,8	2,1	15,6	1,3-1,5	90,5	15,5
Чорноземи типові малогумусні	0-20	4,3	6,4	18,5	3,4	22,8	1,2	94,5	7,8
	20-30	3,6	6,4	19,3	2,9	23,2	0,9	95,0	8,5
	30-40	3,0	6,5	18,5	1,9	25,0	0,8	98,5	4,8
Чорноземи опідзолені	0-20	2,5-3,8	5,6	12,6	4,1	16-18	2,5	84	10,5
	25-35	2,0-2,9	5,8	11,3	3,6	14-15	2,3	80	8,4
	40-50	1,1	6,5	-	-	18-20	0,5	98	-

Поліська зона в межах Київської області покрита дерново-підзолистими, дерново-підзолисто-глейовими, дерновими та болотними ґрунтами. З них найбільш поширеними є дерново-підзолисті, що вкривають вододільні простори. Зрідка по островах лесоподібних суглинків трапляються сірі та ясно-сірі опідзолені ґрунти. Дернові та болотні ґрунти здебільшого вкривають пониження. Властивості дерново-підзолистих ґрунтів в значній мірі залежать від їх механічного складу, що обумовлений механічним складом ґрунтоутворюючих порід.

У межах Полісся найбільш поширені такі відміні:

- Дерново-слабопідзолисті піщані та глинисто-піщані ґрунти на давньоалювіальних та флювіогляціальних відкладах;
- Дерново-середньопідзолисті глинисто-піщані та супіщані (не часто піщано-легкосуглинисті) ґрунти на флювіогляціальних відкладах, моренібо озерних осадах;
- Дерново-сильнопідзолисті супіщані або легко суглинисті ґрунти зустрічаються дуже рідко, виключно на морені.

²¹ Агрохимическая характеристика почв ССР. Украинская ССР. – М.: Наука, 1973.

Усі дерново-підзолисті ґрунти характеризуються низкою загальних негативних фізико-хімічних властивостей: в тій чи іншій мірі відзначаються кислою реакцією, ненасичені на основі, в першу чергу кальцій, бідні також на гумус та валову кількість поживних речовин (азотних, фосфорних, калійних). Гумус їх дуже рухливий, внаслідок чого значна його кількість вимивається з ґрунту і разом з ґрутовими водами потрапляє в ріки та болота, надаючи їм характерне буре забарвлення. Дерново-підзолисті ґрунти бідні на мікроелементи: цинк, марганець, хром, нікель, кобальт, бор, а також йод і бром. Крім того, дерново-підзолисті ґрунти характеризуються дуже несприятливими умовами для розвитку бактерій, у тому числі бактерій-нітрифікаторів. Ці ґрунти безструктурні, після дощів запливають і покриваються корою, а дуже легкі їх відміни (піщані і глинисто-піщані) надмірно водопроникні, надто теплопровідні, мало вологоємкі, з незначною водопідйомною силою і надмірною аерацією. Оглеєні дерново-підзолисті ґрунти відзначаються розвиненішим, ніж в неоглеєніх ґрунтах, гумусово-елювіальним горизонтом, трохи більшою кількістю гумусу і наявністю на тій чи іншій глибині глейового горизонту, який має сизий колір, зумовлений закисними сполуками заліза. Найкращими з точки зору господарського використання серед дерново-підзолистих ґрунтів Київського Полісся вважаються дерново-середньопідзолисті супішані, та, особливо, дерново-середньопідзолисті неоглеєні піщано-легкосуглинисті ґрунти²².

Дернові і лучні ґрунти зустрічаються головним чином на заплавах річок, в умовах близького залягання рівня ґрутових вод. Опідзолені лучні ґрунти широко зустрічаються в заплаві р. Дніпра і Десни. Як лучні, так і дернові ґрунти використовуються в основному під сінокоси і пасовища. Часто вони дуже запущені і вимагають корінного чи поверхневого покращення. Болотні ґрунти трапляються винятково в заплавах річок. Тут поширені найчастіше торфувато- і торфово-болотні відміни, на прiterасних ділянках зрідка муловато-болотні. Площі з дерновими та лучними (глеюватими та глейовими) ґрунтами переважно використовуються як природні сінокоси та випаси. Найціннішими з цих ґрунтів є лучні легко суглинисті, достатньо зволожені ґрунти річкових заплав з міцною зернистою структурою. Характеризуються високим вмістом гумусу (5-8%). Товщина гумусового горизонту в цих ґрунтах перевищує часто 50 см, а разом з переходними – значно більша. Серед ґрунтів дернового ряду лучні глейові легко суглинисті є найродючішими. Розташовані переважно в центральних частинах заплав рік. У прирусових частинах заплав поширені переважно в центральних районах дернові глеюваті ґрунти легкого механічного складу (супішаного, глинисто-піщаного, а іноді й піщаного). Це ґрунти так званих прирусових валів, які недостатньо зволожуються влітку і добре – під час повені. Вони бідні на колоїдні та поживні речовини, небагаті також на гумус (1,0-1,5%), тому малопродуктивні. У прiterасних частинах заплав, як у найбільш знижених, безстічних і тому найбільш зволожених, розташовані переважно лучно-болотні та болотні ґрунти.

Болотні ґрунти найбільш поширені по заплавах рік та давніх проходів долинах. Це типові низинні торфові болота з поширенням гіпсових мохів. На вододілах, особливо в північних районах, часто зустрічаються невеликі болота переходного типу і зрідка – верхового. Причинами значного поширення боліт на території Київського Полісся є: 1) загальний низинний рельєф з дуже малим похилом на північний схід; 2) наявність обширних плоских безстічних знижень; 3) значна кількість опадів; 4) наявність значної товщини давньоалювіальних та водно-льдовикових; 5) підстелювання пісків водонепроникними породами; 6) недостатнє випаровування води поверхнею пісків внаслідок відсутності в них капілярів. Серед болотних ґрунтів на Київському Поліссі поширені болотні, торфувато-болотні, торфово-болотні та торфовища.

При сучасному осушенні боліт потрібно не тільки створювати системи відкритих каналів-водоприймачів і закритого дренажу, але й будувати систему шлюзів та водосховищ. Лише за цих умов буде створена можливість керувати водоповітряним режимом осушених ґрунтів і одержувати в умовах Полісся високі врожаї сільськогосподарських культур. Крім того, це дозволить уникнути такого небезпечної явища як пожежі на торфовищах. З іншого боку, необхідним є збереження та збалансоване використання водно-болотних екосистем, цінних для збереження біологічного різноманіття та забезпечення існування людини, підтримання гідрологічного режиму території, ґрунтуючись на основних засадах «Рамсарської

²² Агрохимическая характеристика почв ССР. Украинская ССР. – М.: Наука, 1973

конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення». Тому, проведенню осушення боліт і торфовищ повинно передувати обов'язкове екологічне обґрунтування.

Чорноземи займають найбільшу площину в правобережній частині Лісостепової зони Київської області. Вони приурочені до порівняно знижених, вирівняних ділянок. Найбільший їх масив знаходитьться в межиріччі Стугни, Росі і Дніпра. Сформовані вони переважно на крупнопилуватих легкого суглинистических лесах і лише в південній частині на пилуватих середньо суглинистических породах. В південній, лісостеповій частині Київської області зустрічаються чорноземи типові, іноді солонцоваті і осолоділі, опідзолені чорноземи, світло-сірі, сірі лісові та темно-сірі лісові ґрунти, лучно-чорноземні дернові лучні та, дуже рідко – болотні. Чорноземи займають найбільшу площину в Правобережній частині Лісостепу Київської області. Вони приурочені до порівняно знижених, вирівняних ділянок. Найбільший їх масив знаходитьться в межиріччі Стугни, Росі і Дніпра. Сформовані вони переважно на крупнопилуватих легкого суглинкових лесах і лише в південній частині – на пилуватих середньо суглинкових породах.

Характерна особливість типових чорноземів Київського лісостепу – їх низька гумусність при великій потужності гумусового горизонту. Загалом вміст гумусу не перевищує 5%, а найчастіше коливається в межах 4,2-4,5%. За умов тривалого господарського використання, його вміст зменшується до 1-1,5%. Вони майже повністю насичені двовалентними основами і мають злегка кислу, майже нейтральну реакцію, запаси рухомих поживних елементів у них порівняно високі. Ґрунти відносяться до досить родючих, забезпечують одержання середніх врожаїв (до 35-40 ц/га). На Лівобережжі в межах третьої тераси Дніпра, де близько від поверхні залягають засолені содою ґрутові води. Чорноземи солонцоваті і осолоділі ґрунти займають широкі простори на території району Яготина, Березані, Баришівки і частково території навколо Переяславу. Опідзолені чорноземи займають на території Правобережжя Лісостепу великі площини. Вони утворилися в результаті насування лісу на колишні степові ділянки. Основні властивості: містять відносно малу кількість гумусу (3,5-3,8%), характеризуються невеликою кислотністю, мають досить виражену структурність гумусового горизонту, багаті на рухомі форми поживних речовин. Потребують агротехнічних заходів аналогічних до застосовуваних на типових чорноземах, але за своєю природною родючістю кращі за них.

Темно-сірі лісові ґрунти зустрічаються як окремими великими масивами, так і невеликими островами серед опідзолених чорноземів і сірих лісових ґрунтів. Мають нетривку структуру яка часто руйнується в процесі обробітку ґрунту, бідніші на гумус не лише у верхньому горизонті, але і в межах всього профілю, характеризуються невеликою кислотністю та малопотужним біологічно активним шаром. Для одержання високих врожаїв необхідно застосовувати цілий ряд агротехнічних заходів: зайняті пари з конюшиною або люцерною, внесення гною, мінеральних добрив. На цих ґрунтах добре розвиваються плодові насадження. Реградовані опідзолені чорноземи і темно-сірі ґрунти виникли внаслідок тривалого сільськогосподарського використання ґрунтів, що утворились під лісовою рослинністю. Вони поширені плямами серед нормальних темно-сірих ґрунтів та чорноземів опідзолених. Сірі лісові ґрунти поширені дещо менше, ніж темно-сірі та опідзолені чорноземи. Вони трапляються найчастіше в північній смузі Лісостепу, на периферії Полісся і на крайньому півдні, в межах гранітного виступу Придніпровського плато. Характеризуються малою потужністю гумусового горизонту, низькими запасами гумусу, слабо кислою реакцією, не насиченістю кальцієм, легким механічним складом і схильністю до запливання. Для покращення властивостей потребують внесення органічних та мінеральних добрив (особливо азоту та калію), частого розпушування. Світло-сірі лісові ґрунти на території області зустрічаються рідко. Вони поширені головним чином, на високих правих берегах річок під сучасними лісами. Лише на дуже обмежених територіях використовуються як орні землі. В агрономічному відношенні споріднені з сірими і об'єднуються з ними в одну агровиробничу групу. Темно-сірі, сірі і світло-сірі солончакуваті ґрунти утворились внаслідок вторинного засолення із ґрутових вод. Зустрічаються на Лівобережжі, в межах лесової тераси Дніпра та займають великі площини в Броварському, Бориспільському районах Київської області. За своїми властивостями аналогічні до чорноземів солонцоватих та осолоділіх, тому потребують відповідних агротехнічних заходів.

Лучно-чорноземні ґрунти займають широкі озероподібні зниження на межі Полісся з Лісостепом, а також високі ділянки заплав великих і середніх рік (Дніпра, Росі, Десни та ін.). найбільші масиви приурочені до Лівобережжя (Бориспільський, Броварський райони), де ці ґрунти, як правило засолені або солонцоваті. Використовуються такі ґрунти переважно під кормові та овочеві сівозміни завдяки досить високій природній родючості. Випас на них небажаний, бо худоба, ущільнюючи поверхню, сприяє засоленню. Позитивний ефект дає внесення органічних та мінеральних (в кислій формі) добрив.

Аналіз ґрунтових умов Київської області засвідчує їх сприятливі природні властивості, достатню родючість для переважно сільськогосподарського напрямку використання, особливо в південній лісостепової частині області.

За родючістю ґрунти Київської області характеризуються від дуже низького рівня родючості (20 і менше балів бонітету: район Красятичів, Іванкову, Вишгороду, Києво-Святошина та інші), до рівня вище середнього (40-50 балів бонітету: райони Білої Церкви, Кагарлику, Миронівки Сквири, Василькову та інші). Значна частина території має середній рівень родючості (район Згурівки, Переяславу, Яготину, Баришівки).

Наявні земельні та агро-кліматичні ресурси Київської області є основою розвитку ефективного сільського господарства, зокрема високо урожайного рослинництва.

За останні роки значно погіршилась якість ґрунтів, що пов'язано із господарською діяльністю та природними процесами: ерозією, засоленням, хімічним і радіонуклідним забрудненням тощо, і як результат - зниженням їх родючості. На території області налічується понад 900 тис. га еродованих та ерозійно-небезпечних земель, біля 150 тис. га осушених та біля 44 тис. га зрошуваних земель. З усіх земель області 2,904 тис. га відносяться до порушених, 0,714 тис. га – до відпрацьованих, які потребують рекультивації. Ще 0,07% земель підлягають консервації (деградовані, малопродуктивні, техногенно забруднені).

Київська область належить до регіонів, що найбільше постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи. Із понад 1 мл. га сільськогосподарських угідь радіоактивно забрудненими є майже 267 тис. га або 27%. Тому на сьогодні актуальною залишається реалізація заходів і створення умов для економічної реабілітації та розвитку територій, що зазнали радіоактивного забруднення.

У ґрунтах області істотно знизився вміст гумусу внаслідок нестачі мінеральних та органічних добрив. Якщо в 1990 р. у області в середньому вносили по 10,5 т/га органічних і 198 кг/га поживної речовини мінеральних добрив, що майже відповідає дозам, рекомендованим агромінімумом, то зараз відповідно 1,4 т/га і 81 кг/га. Причому частка удобреної площині мінеральними добривами становила 78,8%, а органічними добривами – 7,0%. Із загальної кількості мінеральних добрив 65,0% використано під зернові культури, 28,7% – під технічні, 3,3% – під картоплю й овочеві культури. Органіка переважно (52,4%) вносилась під зернові та під технічні культури (30,8%). Для покращення якості сільськогосподарськими підприємствами (крім малих) у 2012 р. проведено вапнування ґрунтів на площині 4 тис. га. У ґрунт унесено 12,2 тис.т вапняного борошна та інших вапнякових матеріалів. Площа, на якій застосовувалися засоби захисту сільськогосподарських рослин, зросла до 639,9 тис. га, у тому числі пестициди – до 478,5 тис. Га. Якісний стан ґрунтів орних земель області свідчить про досить високу придатність наявних земель для вирощування сільськогосподарських культур, проте проблема нерационального використання земельного фонду в області залишається гострою.

Для збереження і відтворення ґрунтово-ресурсного і агрохімічного потенціалу земельного фонду області необхідно здійснити комплекс заходів, які сприятимуть підвищенню родючості ґрунтів, а також переглянути існуючі технології та спеціалізацію сільськогосподарського виробництва в умовах ринкової економіки.

2.1.1.6. Флора, фауна, біорізноманіття

На формування рослинного покриву Київської області значний вплив мають існуючі едафічні умови, а саме ґрунти, перерозподіл тепла і вологи по території області, які зумовлюються геолого-геоморфологічними та гідрологічними особливостями. Рослинний покрив представлено рослинними асоціаціями природної зони Українського Полісся та Лісостепу.

Рослинність Полісся представлено Східноєвропейськими сосновими та широколисто-сосновими лісами в чергуванні із лучною та лучно-болотною рослинністю заплав річок та болотною рослинністю низинних боліт. Формація соснових лісів, або борів, трапляється в Київській області на північ від р. Уж, в пониззі р. Тетерів, в південній частині межиріччя Дніпра і Десни. Зустрічаються соснові ліси нерідко в комплексі з іншими формаціями. Займають вони підзолисті ґрунти на глибоких пісках. Древостани переважно чисто соснові заввишки 20-22 м. Іноді до сосни домішується в невеликій кількості береза. Підліску нема, лише зрідка зустрічається крушина ламка. З низьких чагарників трапляється верес, який створює у зріджених місцях і на порубках нерідко суцільні зарости. Зрідка можна зустріти рокитник. З напівчагарників значно пошиrena чорница, зрідка і в невеликій кількості можна побачити мучницю. Характерні для борів і є дуже поширеними в західному і центральному Поліссі буяхи і багно звичайне. Ці рослинні види трапляються на Київському Полісі спорадично і лише на крайньому його заході. Характерні представники трав'янистих рослин в соснових лісах - чебрець звичайний, золотушник звичайний, нечуйвітер волохатий, костриця овеця.

Формація дубово-соснових лісів, або суборів, є найбільш пошиrenoю як на Київському Полісі, так і взагалі в Українському Полісі. Площа їх поширення в кілька разів перевищує площу всіх інших лісових формацій разом взятих. Ґрунти під суборами багатші, ніж під борами. Характерною особливістю цих лісів є двоярусність деревного пологу. До складу верхнього ярусу, заввишки 25–30 (32) ж, входить сосна I–II бонітету. До складу другого ярусу входить дуб заввишки (15)20-25(28) ж, здебільшого III бонітету. Інші деревні породи – береза повисла, береза пухнаста, осика і вільха клейка - трапляються як домішки до сосни й дубу. В порушеніх асоціаціях береза і осика можуть зустрічатися як домінуючі породи. Підлісок рідкий, трапляється крушина ламка бруслина європейська. Трав'яний покрив значно густіший, ніж в борах, і багатший на число видів. Характерними рослинами тут є: орляк, грушанка звичайна, суниця, буквиця та ряд інших видів, не властивих борам. У суборах зустрічаються також і всі борові види, хоча і в інших співвідношеннях, наприклад, напівчагарники з родини вересових.

Формація грабово-дубово-соснових лісів, або сугрудів, невеличкими ділянками у комплексі з іншими формаціями представлена і в районах поширення соснових і дубово-соснових лісів. На більших площах грабово-дубово-соснові ліси відзначенні по правому березі р. Ірпінь в межах районів Фастова і Василькова. Південна межа їх поширення збігається з південною межею Київського Полісся.

Сугрудам властиві підзолисті, суглінисті або супіщані, близько підстелені суглінками ґрунти. Характерною особливістю даної формації є наявність поруч із сосною і дубом ряду нових деревних порід: граба звичайного, липи серцелистої, клена звичайного та деяких інших, а також чагарників: ліщини звичайної, бруслини європейської, невластивих борам і суборам. Крім того, будова асоціації грабово-дубово-соснових лісів складніша, ніж у соснових і дубово-соснових формаціях. Країці ґрутові умови відбиваються на поліпшенні дубового деревостану, на підвищенні його бонітету (ІІ, ІІІ). Сосна досягає найбільш високих (Іа, 16) бонітетів. Древний полог складається з трьох ярусів, лише в асоціаціях мокрої групи він може бути дво-ярусним. До складу першого ярусу свіжої і вогкої групи входить сосна заввишки до 35 ж з домішкою осики і берези. Останні місця-ми входять до другого ярусу. Головною породою другого ярусу є дуб заввишки 25-30 м. До складу третього ярусу входить граб заввишки 15-20 м з домішкою клена звичайного і зрідка липи. В асоціаціях мокрої групи до складу першого ярусу входить сосна, дуб, вільха, осика, береза; до складу другого — граб. Підлісок постійний і ясно виявлений. В основному складається він з ліщини. Трав'яний покрив двоярусний. Верхній ярус досить рідкий, складається з орляка та інших високих рослин. Основна маса трав'янистих рослин входить до складу другого трав'яного ярусу. Тут уже відсутні види, властиві борам, — верес, чебрець звичайний, сон широколистий. Замість них з'являються види, властиві дубово-грабовим лісам: копитняк європейський, кvasениця звичайна, зірочник лісовий та інші.

Формація дубово-грабових лісів, або грудів (грабових дібр), зрідка трапляється на Полісі, хоч в минулому (аналогічно до сугрудків і суборів) була значно пошиrena. Значних площ дубово-грабові ліси на Київському Полісі не займають, а спостерігаються місцями у

вигляді вкраплень серед лісів інших формацій, ближче до його південного краю. Грудам властиві різного ступеня опідзолені суглинисті ґрунти, а також супіщані і глинисто-піщані, підстелені суглинками. Характерною особливістю цієї формації є відсутність сосни у складі деревостану. Сосна зникає, не витримуючи конкуренції з іншими деревними породами. У складі деревостану з'являється ясен. Широколистяні деревні породи досягають тут найкращого розвитку. Древостан двоярусний. До складу першого яруса заввишки 30-35 м в корінних асоціаціях входить дуб з домішкою клену звичайного, берези бородавчастої, осики. До складу другого яруса заввишки 20-25 м входить граб. З інших де-ревних порід в дубово-грабових лісах поодиноко зустрічаються ще липа серцеподібна, в'яз шорсткий, верба козяча, груша, черешня, остання у вигляді куща. Підлісок досить рідкий, густота його залежить від густоти деревного пологу. До складу його входить ліщина, бруслина європейська і бородавчаста, крушина, терен та ін. Трав'яний покрив рідкий, не зімкнений. В його складі відсутні види, властиві дубово-сосновим лісам: орляк, грушанки, буквиця, чорниця, брусниця та ін. Зустрічаються: копитняк європейський, яглиця звичайна, маренка запашна, рідше інші види. Моховий покрив нерозвинений.

Лісова рослинність на поліських заплавах великих і середніх річок має невелике поширення. Вона представлена невеликими дубовими гайками. Між рідкими деревами переважають лучні трави, але серед них можна знайти і деякі лісові трав'янисті рослини, наприклад буквицю лікарську, суніцю, ластовень лікарський, півники сибірські, перестріч гайовий, перестріч лучний, перестріч гребінчастий, конвалію, пижмо звичайне, вероніку дібровну, звіробій звичайний. Зрідка трапляються чагарники: бруслина європейська, терен кров'яний, а також такі чагарнички, як дрік красильний та ін. На луках нерідко можна бачити також окремі дерева осокора та деяких видів верб, в'яза гладенького, рідше тополі білої, груші, яблуні лісової. Іноді вони трапляються як домішка в дубових гайках. Зрідка можна зустріти й осокорові гайки та гайки з верби білої. Всі вони та дерева, що стоять окремо, властиві переважно приrusловій частині заплави або центральній її частині. В притерасній частині заплав, в місцях надмірного зволоження водами джерел і з горбкуватим мікрорельєфом, зустрічаються ліси з пануванням у деревостані вільхи чорної - чорновільшанники, рідше вони трапляються на незаплавних зниженнях. В підліску вільхи чорної, іноді в значній кількості, можна бачити вербу попелясту, рідше і в незначній кількості - крушину ламку, рідко і поодиноко - вербу п'ятитичинкову, калину звичайну, жостір проносний, смородину чорну.

Масиви лучної рослинності знаходяться в заплавах Дніпра, Прип'яті, Десни займають значні площини. Найважливішим фактором, що надає рослинності заплави певної специфічності і утворює характерний режим ґрунтів на заплаві, є повінь.

Першою смugoю лучної заплавної рослинності є смуга шелюги. Трав'яниста рослинність представлена видами: куничник, пирій, дерев'яний дніпровський, оман британський, молочай лозяний, спориш звичайний, плоскуха звичайна, паслін чорний, шпергель звичайний, лобода біла, нетреба звичайна та ряд інших.

Деснянські луки значно продуктивніші за дніпровсько-прип'ятські. У флористичному складі деснянських луків більше видів бобових рослин і у рослинному покритті процент їх вищий. Вогкий тип умов місцевості (займає більше 50 % деснянських луків) характеризується асоціаціями з китником лучним та тонконогом болотяним. Значно поширені такі види як, щавель піраміdalний, мітлиця біла, м. Сирейщикова, тонконіг лучний, підмаренник північний, горошок мишачий, вербозілля лучне та багато інших видів.

Незаплавні луки на Київському Поліссі трапляються подекуди. Утворились вони на місці вирубаніх лісів, на яких лісопоновлення не відбулося, завдяки щорічному викошуванню і випасанню худоби. Ці господарські заходи негативно відбуваються на розвитку деревної рослинності, але сприяють розвиткові дернового процесу і виростанню лучної рослинності. Зволожуються незаплавні луки (на відміну від заплавних) лише атмосферними опадами і ґрутовими водами. Пануючими видами є мичка і дрібні осоки, зустрічаються також пахуча трава, медова трава шерстиста, перстач прямостоячий, зиглінгія лежача, гребінник звичайний, мітлиця собача та інші. Незаплавні луки мають значно нижчу в порівнянні з заплавними кормовою якістю травостою.

На Київському Поліссі основні масиви боліт зосереджені у межиріччі річок Дніпра і Прип'яті, Дніпра і Десни (болото Видра), в притерасних частинах Здвижу, Ірпеня (у верхній течії) і ряду дрібніших річок. Зустрічаються також вододільно-улоговинні болота блюдцевидної форми. За характером умов мінерального живлення рослин болота Київського Полісся відносяться до низинного (евтрофного) типу. Невеликі ділянки перехідних (мезотрофних) боліт на Київщині трапляються рідко. Досить значна територія, відома під назвою Заріччя (комплекс боліт і піщаних грив), знаходиться на межиріччі Дніпра і Прип'яті. Лісостеп Київщини займає південну і південно-східну частину області, яка лежить на південь від лінії Фастів - Київ - Ніжин. Як відомо, характерною особливістю його є чергування лісових і степових просторів. Причому скрізь тут ми помічаємо пов'язаність лісової рослинності з річковими долинами, а також з піднесеними добре розчленованими вододілами. Зараз внаслідок сільськогоспо-дарської діяльності людини природна рослинність значно знищена. Рослинність Лісостепу в Київській області представлено широколистими лісами, здебільшого дубовими та дубово-грабовими, а також лучними степами. Інтрацональними формаціями є рослинність заплав, лучно-степові лучні і лучно-болотні угрупування подів та боліт. У Київському Лісостепу поширені переважно широколисті ліси. У меншій кількості виявлені мішані і дріблолистяні ліси та зарості листяних чагарників. Основними лісовими формаціями є дубово-соснові, дубові, грабово-дубові, в'язові, осикові, осокорові, вербові, вільхові і зарості білолозу та шелюги.

Найпоширенішими в Київському Лісостепу є грабово-дубові ліси, яких особливо багато на південний захід від залізничної колії Біла Церква – Миронівка. Ділянки чисто дубових лісів зустрічаються на всьому правобережному Лісостепу. Широколисто-хвойні, в основному дубово-соснові ліси (субори), пов'язані з другою піщаною терасою Дніпра, де, крім того, по найвищих перевіяніх точках виявлені і фрагменти чисто соснових лісів (сухих борів). Ці ліси досить широкою переривчастою смugoю тягнуться вздовж Дніпра майже від самого Києва і до півдня області. Причому близче до Києва - між с. Чапаївка і Трипілля - їх більше на правому березі Дніпра, а від с. Вороньків Бориспільського ра-йону і до с. Хоцьки Переяслав-Хмельницького району їх більше на лівому березі.

Мішані дубово-соснові ліси знаходяться також і на другій те-расі р. Рось - від Білої Церкви і майже до Богуслава. Більш-менш значні масиви цих лісів знаходимо і на піщаних островах, в районі Таращі, біля Володарки, Тетієва, Лобачева та інших місцях. Отже, піщані тераси Дніпра і його приток є шляхами проникнення на південь (в Лісостеп і Степ) низки північних рослин та їх сполучень (угруповань), зокрема дубово-соснових лісів.

У заплаві середнього Дніпра та його приток, крім дубових лісів, поширені також в'язові, осокорові, вербові і вільхові ліси, а також зарості білолозу та шелюги. На осоліділих зниженнях лесової тераси лівобережного Придніпров'я іноді трапляються оси-кові угрупування та зарості лози і верби.

У дубово-соснових лісах в підліску зустрічаються бруслина європейська, ліщина, глід, крушина ламка, горобина звичайна, малина, а часом і клен татарський з нижчих чагарників - досить часто зіноватий Цінгера і дрік красильний. В трав'яному покриві - орляк, суниці, медунка вузьколиста буквиця лікарська, купина багатоквіткова, смовдь гірська, цмин піщаний, золотушник звичайний, сон широколистий, конвалія, куничник очеретяний та наземний, перстач білий, герань криваво-червона, ломиніс прямий, чебрець Палласа, осока гірська та вереснякова, перестріч гайовий і лучний та ін.

Природні дубові ліси в лісостеповій частині області розташовані на вододілах, на лесових терасах р. Дніпра, а також в заплавині річок Дніпра і Росі; вододільні дубові ліси - в західній частині Київського Лісостепу, на правобережжі Дніпра. Древній ярус в дубових лісах одноповерховий, складений дубом звичайним, до якого поодиноко домішуються ясен, береза бородавчаста, іноді осика. Зімкненість крон деревного ярусу 0,6-0,7. Дуб має тут II—III бонітет. Підлісок тут розвинений добре, проте внаслідок запровадження заходів догляду за лісом часом буває зріджений. Переважають ліщина, клен татарський, свидина, терен, глід, жостір, крушина, бруслина європейська, лісові види шипшини, іноді гордовина. Серед чагарників чимало підросту дерев дуба, клена по-льового, яблуні лісової, груші, береста, ільма, черемхи, осики, іноді є черешня. Трав'яний покрив багатий та різноманітний: фіалка запашна, осока гірська, орляк, первоцвіт весняний, медунка м'якен'ка, ожина, чоловіча

папороть, бутень запашний, медунка темна, гравілат міський, перестріч гайовий, латук, наперстянка великоцвітна, куцоніжка лісова, астрагал солодколистий, куничник очеретяний, дзвоники персиколисті, купина багатоквіткова, буквиця лікарська, чина чорна, чина весняна, лілія лісова, серпій приквітковий, зірочник лісовий, віхалка гілляста, фіалка шершава, марунка щиткова, конвалія, смовдь гірська, пахучка звичайна і багато інших. Дубові ліси у вигляді невеликих масивів відомі на лесових терасах лівобережної Наддніпрянщини. Особливістю дніпровських заплавних дібров є видова та кількісна бідність підліску та неусталеність трав'яного покриву при малій кількості лісових рослин в ньому. Це явища пояснюють бідністю ґрунтів піскуватої заплавини та тривалістю повені.

Грабово-дубові ліси - найбільш поширені лісова формація на вододілах південно-західної частини правобережного Лісостепу. За винятком передполіських просторів, де острівки їх відомі і тепер, грабово-дубові ліси зовсім відсутні на терасах лівобережної частини. Непорушенні деревостани грабово-дубових лісів мають двоповерхову будову. Різниця у висоті цих двох ярусів у віці 60-80 років досягає 4-6 м. До складу першого яруса входить дуб і ясен, іноді клен звичайний. У другому ярусі домінує граб, до якого в тій чи іншій кількості домішуються липа, ільм, клен польовий, береза, осика, груша, яблуня та ін. Деревний ярус у грабових лісах добре зімкнений (0,7-0,8), основна роль належить грабові (0,5-0,6). Підлісок в грабово-дубових лісах не завжди достатньо виявлений; в тіньових грабняках його майже зовсім немає.

В'язові ліси, або вірніше фрагменти їх, спостерігаються в заплавині Дніпра і Росі; вони пов'язані з дебільшого з високими відділеними від річки пасмами центральної та зрідка притерасної частини заплавини. У підліску в'язових гайків росте крушина, глід, шипшина, місцями домішується клен татарський, калина та кущоподібний берест.

Осокорові насадження разом з вербовими неширокою переривчастою смugoю (10-40 м) в межах Київського Лісостепу супроводять течію Дніпра. У заплавині Росі і інших річок області осокірники зустрічаються дуже рідко. В осокорових деревостанах, крім домінуючого осокора, в незначній кількості буває і тополя біла, а в западинках верба біла. Вербнякові насадження пов'язані з найбільш низькими місцями прируслової частини зони. Ці місця навесні довгий час вкриті повеневими водами. Вербняки ростуть дуже швидко; так, на родючому алювії зни-жень вони у віці 20-25 років досягають 15 м заввишки, середній діаметр дерев коливається в межах 20-25 см. Довговічність вербняків невисока - вже після 30 років вони починають суховершинити, а пізніше й відмирати. Осокорові насадження разом з вербняками виконують важливу водохоронну функцію - закріплюють береги і перешкоджають переносу водою і вітром піску в ріку.

Вільхові ліси є досить звичайною лісовою формацією для заплавини середнього Дніпра та його приток. У деревостані панує вільха клейка I бонітету, часом ясен – I-II бонітету, і зрідка осика. Вільха і ясен тут відрізняються довговічністю та високими технічними якостями. Підлісок здебільшого рідкий і складається з черемхи, лози попелястої, крушини ламкої, калини. В заплавині р. Росі, поблизу Білої Церкви, в підліску вільшняків росте також смородина чорна.

Невеликими острівками («кілками») спостерігаються на лесовій терасі у районі Борисполя, Баришівки і Березані осикові гайки. Ці «осикові кілки» локалізовані по зниженнях лесової тераси і знаходяться в оточенні регенерованого солонцево-солончакового комплексу, з якими вони мають певний генетичний зв'язок. У сформовані «осикові кілки» проникають вже й дуб та береза. У підліску осиковых насаджень багато чагарників лози попелястої та крушини ламкої, іноді калини; багато ожини.

Степових ділянок, особливо в плакорних умовах, збереглося дуже мало. Степова рослинність представлена в основному лучними степами і остепненими луками. У правобережній частині степова рослинність в минулому мала значне поширення головним чином на вододілі Дніпро-Рось. Це майже зовсім безлісна знижена степова рівнина з могилами, на яких збереглися рештки лучних степів з пануванням типчаково-мітлицевої групи асоціацій. Із злаків на цих степах переважають: типчак борознистий, костриця червона та лучна, мітлиця Сирейщикова, ковила Іоанна, тонконіг вузьколистий, тимофіївка степова, келерія струнка, трясучка середня. Серед інших груп, крім різних видів конюшини, є рослини

гігрофіли: під-маренник справжній, вероніка дібровна, гадючник шестипелюстковий, королиця звичайна, жовтозілля Черняєва, волошка лучна, льон багаторічний, гвоздики перетинчасті, щавель кислий, віскарія клейка, смілка поникла.

Основні масиви луків області розміщені на перших заплавних терасах р. Дніпра і його приток. Крім того, чимало зелених луків розвинені по зниженнях лесових терас лівобережних районах області. Всю різноманітність лучних угруповань заплавини лісостепового Дніпра поділяють на: 1) справжні, 2) оstepнені, 3) болотисті луки.

Справжні луки (луки середнього рівня) найбільш поширені в заплаві Дніпра; вони характеризуються найкращими умовами виростання і, посідаючи середні рельєфні позиції, знаходяться між оstepненими та болотистими луками. Справжні луки представлена крупнозлаковими і дрібнозлаковими - свіжими та вогкими формациями. Свіжі крупнозлакові справжні луки поширені переважно в прирусовій частині заплавини і представлені угрупованнями з пануванням кунічника наземного, стоколосу безостого та пирію повзучого. Травостій цих лук негустий, висота його досягає 80-90 см. Вогкі крупнозлакові справжні луки трапляються переважно у центральній частині заплави по схилах і днищах неглибоких знижень. Представлені вони угрупованнями з домінуванням китника лучного, костриці лучної та східної. Вогкі дрібнозлакові справжні луки розташовані по неглибо-ких зниженнях в центральній та прирусовій частинах заплавини. Вони представлені угрупованнями з переважанням тонконога болотного та мітлиці повзучої.

Оstepнені луки (луки високого рівня) в заплавині лісостепового Дніпра займають середні рельєфні позиції між заплавними типчаковими степами та справжніми луками і розміщуються на перегинах грив і пасм, а також на верхніх і середніх частинах їх схилів в центральній та прирусовій частинах заплавини. Ці луки на початку літа розвиваються в умовах достатнього зволоження, а пізніше спостерігається недостача вологи в ґрунтах. До складу оstepнених лук заплав лісостепового Дніпра входять формациї крупнозлакових, дрібнозлакових і дрібноосокових оstepнених луків.

Болотисті луки (луки низького рівня) в межах лісостепової заплавини Дніпра поширені мало. Вони переважно розвинені по глибоких дуже зволожених зниженнях, а також навколо озер та приток. Болотисті луки представлені тут крупнозлаковими, крупноосоковими, дрібноосоковими та крупнорізントравними формациями. На правобережній частині лукова рослинність розвинена в заплавах річок Стугни, Красної, Росі з її притоками і в верхів'ї Гnilого Тікичу. Заплави лівобережних приток Дніпра - Супою і Трубежа - цілком заторфовані. Крім заплавних лук, в ряді лівобережних районів Київської області по зниженнях лесових терас Дніпра розвинені так звані низинні і засолені луки.

Значні масиви боліт в межах області відомі в долині Дніпра - це староруслові болота Карань на території Переяслав-Хмельницького та Бориспільського районів і Підгорецьке Обухівського району, а також притерасне болото між селами Вишенки і Бортничі Бориспільського району. Крім того, долини лівобережних приток Дніпра - Трубежа з Недрою і Супою від верхів'я і до гирла цілком заболочені. Менш значні ділянки боліт розвинені по зниженнях заплави Дніпра і його правобережних приток - Стугни і Росі.

Багатство рослинного світу та інтенсивне господарське використання земель призвело зникнення деяких видів рослин, багато видів, в тому числі внаслідок проведення осушувальних меліорацій, перебувають на межі зникнення.

В Київській області налічується 131 вид флори, який потребує охорони, що становить 15,9 % від загальної чисельності охоронних видів України (за даними Департаменту екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації). До Червоної книги України занесені 826 видів, рослин, а рідкісних рослинних угруповань, що потребують охорони (Зелена книга України) – 61. Перелік видів флори, які занесені: 1) до додатків Конвенції про охорону дикої флори і фауни і природних середовищ існування в Європі; 2) до додатків Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (CITES); 3) до списку регіонально рідкісних, зникаючі видів рослин і грибів, які потребують охорони у Київській області, затверджені рішенням Київської обласної ради від 07.02.2012 №285-15-VI, міститься в додатку 5.

За даними «Довідника з лісового фонду України за матеріалами державного обліку лісів» загальна площа лісових ділянок області становить 722687,3 га при загальних запасах деревини 154913,35 тис. м. куб. Область є добре забезпеченою лісовими ресурсами і займає 7,0% загальної площи вкритих лісовою рослинністю земель та 7,4% загального запасу насаджень в Україні. За останні роки лісистість області зросла більш як на 2,5% і становить 22,2%. Цей показник більше середнього по Україні (16%), проте нижче середнього по Європі (25-30%). Площа вкритих лісовою рослинністю земель із загальної площі лісових ділянок складає 624104,3 (86%). З усіх постійних лісокористувачів найбільша частка лісів належить Державному агентству лісових ресурсів (53%) та Державній службі України з надзвичайних ситуацій (30%). Серед постійних лісокористувачів слід відзначити Міністерство оборони України та Адміністрацію Президента України, лісові ділянки яких мають обмежений доступ та особливий режим лісокористування. Зведені дані по лісовокритих територія Київської області предстаєлено нарисунку 2.11.

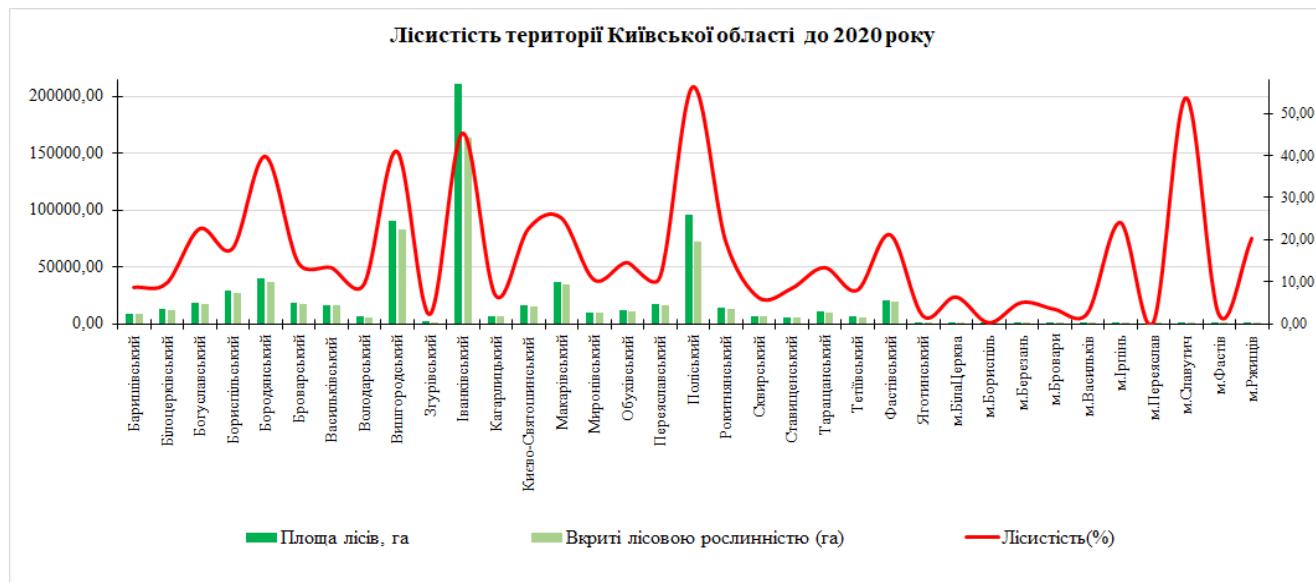

Рисунок 2.11. Лісистість території області в межах територіально-адміністративного устрою області до 2019 року

Ліси області, залежно від основних виконуваних ними функцій, в основному представлені лісами природо-охоронного, наукового, історико-культурного призначення (41%), експлуатаційні насадження займають незначну частку (24%) (рис.2.12). Крім того, потрібно зазначити, що 55% лісів Київської області виключено з розрахунку головного користування.

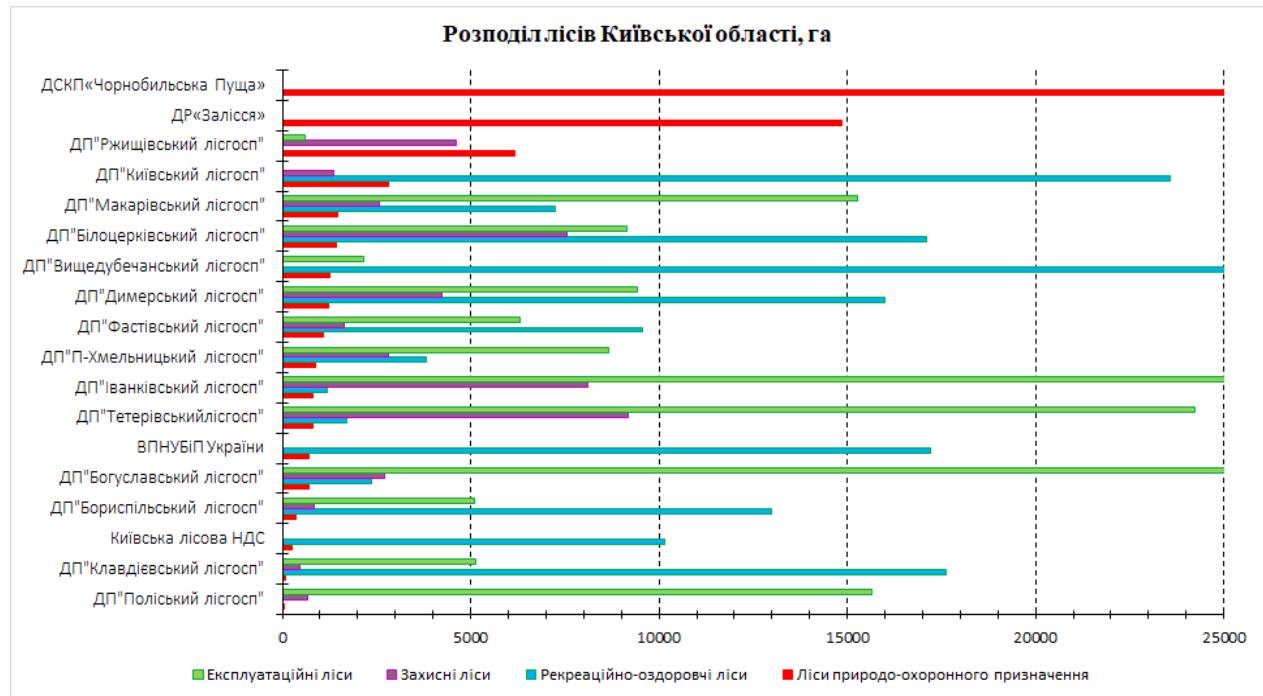

Рисунок 2.12 Розподіл лісів Київської області

На різноманіття фауни області впливає її розташування в межах двох природно-географічних зон. У поширенні видів наземної фауни в межах Київської області можна прослідкувати наявність двох фауністичних комплексів: північного – поліського і південного – лісостепового.

До поліського комплексу відносяться переважно тварини, які пристосувались до біотипів хвойних, соснових лісів, частково до боліт північного типу. Серед тварин південної частини більшість видів відноситься до степових, приурочених до відкритих степових просторів. Крім тварин, характерних для одного з зазначених фауністичних комплексів, в межах області є і цілий ряд представників інших фізико-географічних зон, що розміщуються при наявності сприятливих умов у найрізноманітніших районах. У поширенні риб у межах області не відмічається будь-яких ознак зональності; головні умови їх поширення залежать від місцевих екологічних умов, інтенсивності ведення рибного господарства і т.п.

Фауна ссавців Київської області відрізняється багатством і різноманіттям видів. Це значною мірою пояснюється сприятливими умовами, зокрема, рельєфом і рослинністю, характерними для області. Загальна кількість видів, що населяють область, досягає 60 (хижаки, гризуни, копитні, комахоїдні та ін.). Значна кількість видів відіграє важливу роль в економіці, зокрема, хутрові – куница, борсук, видра, норка, хор, лисиця, заяць, білка і т.д. Цілий ряд ссавців добувається заради м'яса – заєць, косуля, кабан. Кількість зазначених видів в межах області за останні роки у зв'язку з упорядкуванням мисливського господарства зросла і складає (за даними Республіканського товариства мисливців та рибалок): лось – 878 шт., кабан – 1202 шт., косуля – 11492 шт., заєць-русак – 39554 шт., куница – 2787 шт., лисиця - 1943 шт., ондатра – 7202 шт., бобер – 3587 шт.

Ряд гризунів нараховується в Київській області. Найбільше число видів – 27 з яких відносяться до шкідників сільського і лісного господарства. Це, в основному, мишевидні, з яких найбільш поширені полівка звичайна.

Фауна птахів налічує в області близько 300 видів, з яких більше половини гніздяться, а решта спостерігається під час перелетів, зимування.

З мисливських видів широко розповсюджена куропатка сіра – 7200 шт., качка – 227000 шт., лисуха – 32000 шт., менше – тетерів, фазан. З хижаків найбільш поширені – чорний коршун, великий і малий яструб, досить велика кількість сов: сич (домашній), сова сіра і вухаста, на луках – болотна.

До гороб'їніх відносяться більше половини всіх видів, що зустрічаються в області, серед яких найбільш поширені зяблики, сойки, мухоловки, дрозди, малинівки, солов'ї, польові

гайворони, в містах та інших населених пунктах пристосувались до життя поряд з людьми граки, домашні і польові горобці, ластівки.

Із плавунів поширені ящірки, три види змій, з яких отрутна тільки гадюка звичайна, один вид черепах.

У ріках і озерах зустрічаються до 40 видів риб, однак багато з них відносяться до рідких і виловлюються лише окремі їх екземпляри. З промислових видів широко розповсюджені ляць, язь, карась, густера, краснопер, лин, карп (в основному розводяться у ставах); у річці Рось зустрічається рибець. З окуневих – судак, окунь. Дуже пошиrena щука. Зрідка зустрічається українська мінога і в'юн.

В межах Київської області мешкають тварини (91 вид), які охороняються відповідно до Червоної книги України, Європейського червоного списку, Бернської конвенції тощо.

2.1.1.7. Ландшафти та культурна спадщина

В межах Київської області спостерігається досить складна територіальна диференціація фізико-географічних умов. Відмічаються істотні відмінності геологічної будови, рельєфу, клімату, внутрішніх вод, ґрунтів, рослинності і тваринного світу. У результаті постійного взаємозв'язку і взаємодії між окремими компонентами природи утворилися своєрідні ландшафти, які відрізняються характером, інтенсивністю і напрямком фізико-географічних процесів, мають свої природні властивості. Отже, вся територія області складається з окремих природних комплексів, які являють собою історично зумовлені і територіально обмежені поєднання поверхневих гірських порід з властивим їм рельєфом, кліматичних умов, поверхневих і підземних вод, ґрутово-рослинного покриву і тваринного світу.

Територія Київської області ділиться на дві природно-зональні частини — північну, яка входить до зони мішаних лісів помірного поясу, і південну, яка входить до лісостепової зони помірного поясу. На рисунку 2.13. представлено фізико-географічне районування території області за Національним Атласом України, 2007. Ці зональні частини області відрізняються одна від одної насамперед своєрідними ландшафтними типами ґрутово-рослинного покриву, що сформувалися в умовах помірного клімату при різному ступені зволоженості території.

Ландшафти Полісся відносяться до східноєвропейського типу ландшафтів мішаних лісів, до підтипу поліських ландшафтів; ландшафти лісостепу — до східноєвропейського типу лісостепових ландшафтів. У межах зон виділяються підкласи ландшафтів височин та низовин та види ландшафтів.

Перехід між зонами на території області поступовий, спостерігається складне взаємопроникнення поліських і лісостепових ландшафтів. Особливо сильно порушується широтний напрям зміни ландшафтів, що пояснюється наявністю густої мережі широких сучасних і давніх відмерлих долин, які мають загальний північний та північно-західний напрям.

Найбільш виразно намічається розмежування між поліською і лісостеповою частинами області по лінії таких населених пунктів: південніше Мар'янівки-Мотижин-Гореничі-Княжичі-Яблунівка-Чорногородка - Томашівка - Дідівщина - Мотовилівка - Плесецьке - Іванковичі - східніше Жулян - північно-західні околиці Києва - Бортничі - Княжичі - Бровари - Велика Димерка - Бобрик. Ця лінія, що в основному визначається південним краєм поширення дерново-підзолистих ґрунтів на водно-льодовикових і давньоалювіальних відкладеннях та соснових і сосново-дубових лісів, і є південною межею поширення типу ландшафтів мішаних лісів.

До Київського поліського Придніпров'я належить північна частина Київської області, розміщена в зоні мішаних лісів. Дніпро ділить цю територію на дві фізико-географічні області - Київське Полісся, яке розкинулося на великих просторах Правобережжя Дніпра, і Чернігівське Полісся, що заходить в межі Київської області своєю невеликою південно-західною частиною.

Поліському Придніпров'ю властиві такі загальнополіські риси природи, як рівнинність і невелика дренованість поверхні, поширення піщаних водно-льодовикових і давньоалювіальних відкладень, панування дерново-підзолистих ґрунтів легкого механічного складу, суцільне поширення в минулому лісів, серед яких переважали сосново-дубові та соснові.

У межах Київського поліського Придніпров'я за особливостями ландшафтної будови розрізняють наступні фізико-географічні райони: 1) Новошепелицько-Більчанський район акумулятивної низовини; 2) Чорнобильсько-Чистогалівський моренно-горбистий зbezліснений; 3) Припятсько-Дніпровський заплавно-боровий; 4) Іванківський моренно-зандровий зbezліснений; 5) Нижньотетерівсько-Придніпровський піщано-терасовий лісистий; 6) Середньотетерівський боровий; 7) Київсько-Бородянський район моренно-зандрової рівнини; 8) Дніпровсько-Деснянський; 9) Нижньо-Деснянський.

Київське лісостепове Придніпров'я охоплює всю південну, лісостепову частину Київської області. Ландшафти Придніпровської височини характеризуються підвищеною інтенсивністю міграції хімічних елементів, значним вимиванням. Значні амплітуди висот і породи, що легко розмиваються (третинні пухкі відкладення і лесовидні суглинки), сприяють розвитку ерозійних та зсуvinих процесів на корінних схилах Дніпра і в межах Придніпровської височини. Це ж стосується і природних комплексів Придніпровської смуги, де глибинна ерозія дуже інтенсивна. На плоских слабо-дренованих вододільних рівнинах спостерігаються сліди давніх суфозійних процесів, розміщено багато блюдцеподібних западин. Ландшафти низовин характеризуються порівнюючи невеликою інтенсивністю міграції хімічних елементів, соленакопиченням, розвитком процесів заболочення.

У межах Київського лісостепового Придніпров'я за особливостями ландшафтної будови виділяють такі фізико-географічні райони:

- 1) Андрушівсько-Фастівський;
- 2) Сквирсько-Ружинський;
- 3) Обухівсько-Васильківський;
- 4) Кагарлицько-Гребінківський;
- 5) Канівсько-Ржищівський еrozійний лісостеповий;
- 6) Таращансько-Богуславський;
- 7) Ставищансько-Жашківський;
- 8) Дніпровський заплавно-боровий;
- 9) Бориспільсько-Баришівський;
- 10) Переяслав-Хмельницький;
- 11) Яготинсько-Гребінківський.

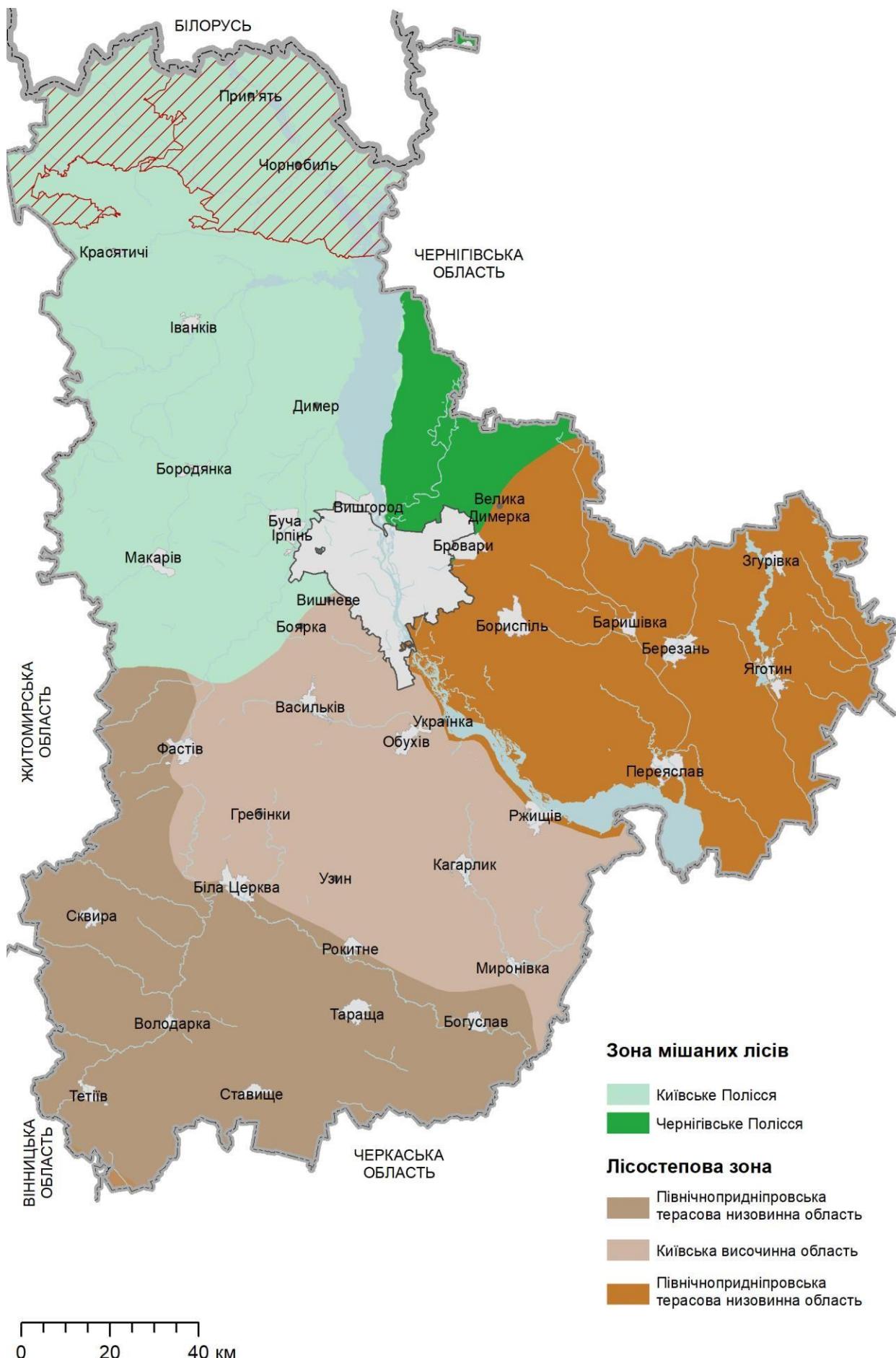

Рисунок 2.13. Фізико-географічне районування Київської області
(за Національний Атлас України, 2007)

Відповідно до статті 53 Земельного кодексу України, землі, на яких розташовані пам'ятки культурної спадщини, їх комплекси (ансамблі), історико-культурні заповідники, історико-культурні заповідні території, археологічні території, що охороняються, музеї просто неба, меморіальні музеї-садиби належать до земель історико-культурного призначення.

Культурна спадщина. Аналіз ситуації по обліку та збереженню об'єктів та пам'яток історико-культурної спадщини Київської області вказує, на те що на території деяких районів (Білоцерківського, Обухівського, Бучанського, Броварського, Переяслав-Хмельницького, Вишгородського, Фастівського й Бориспільського) землі історико-культурного призначення не обліковуються попри реальну наявність в цих районах пам'яток культурної спадщини загальнодержавного значення.

Існуючий розподіл земель історико-культурного по території Київської області (на рисунку 2.14. відображені дані за територіально-адміністративним поділом до початку 2020 року) наступний:

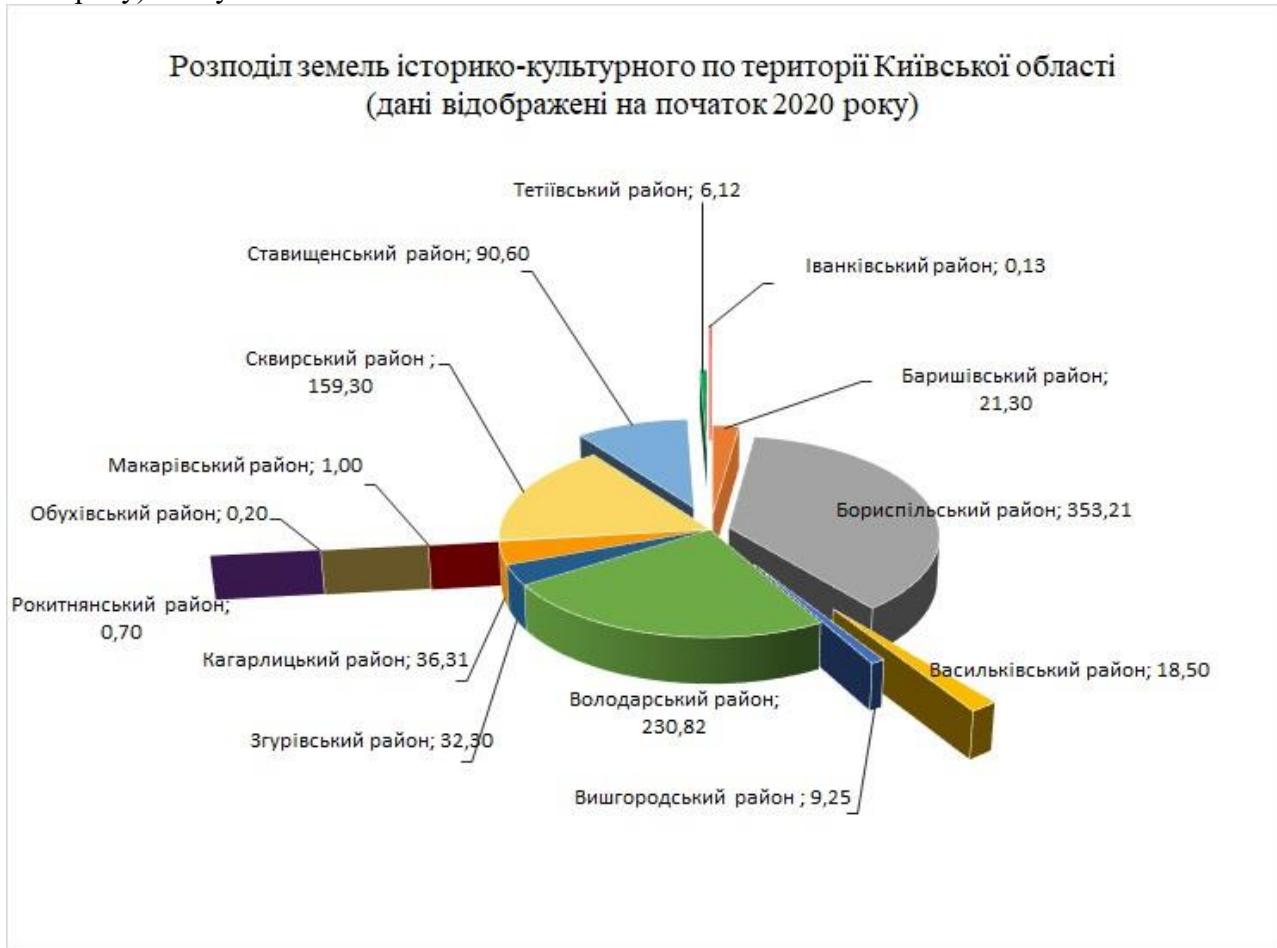

Рисунок 2.14. Існуючий розподіл земель історико-культурного по території Київської області [за даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації]

Згідно з даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації, на території Київської області під охороною держави перебуває майже 4,0 тис. об'єктів історико-культурної спадщини, з них: археологічних – 2067, історичних – 1571, монументального мистецтва – 166, архітектури та містобудування – 53, садово-паркового мистецтва – 15, наукової техніки – 89.

Кількість об'єктів історико-культурної спадщини Київської області різних видів і категорій представлено на рисунку 2.15.

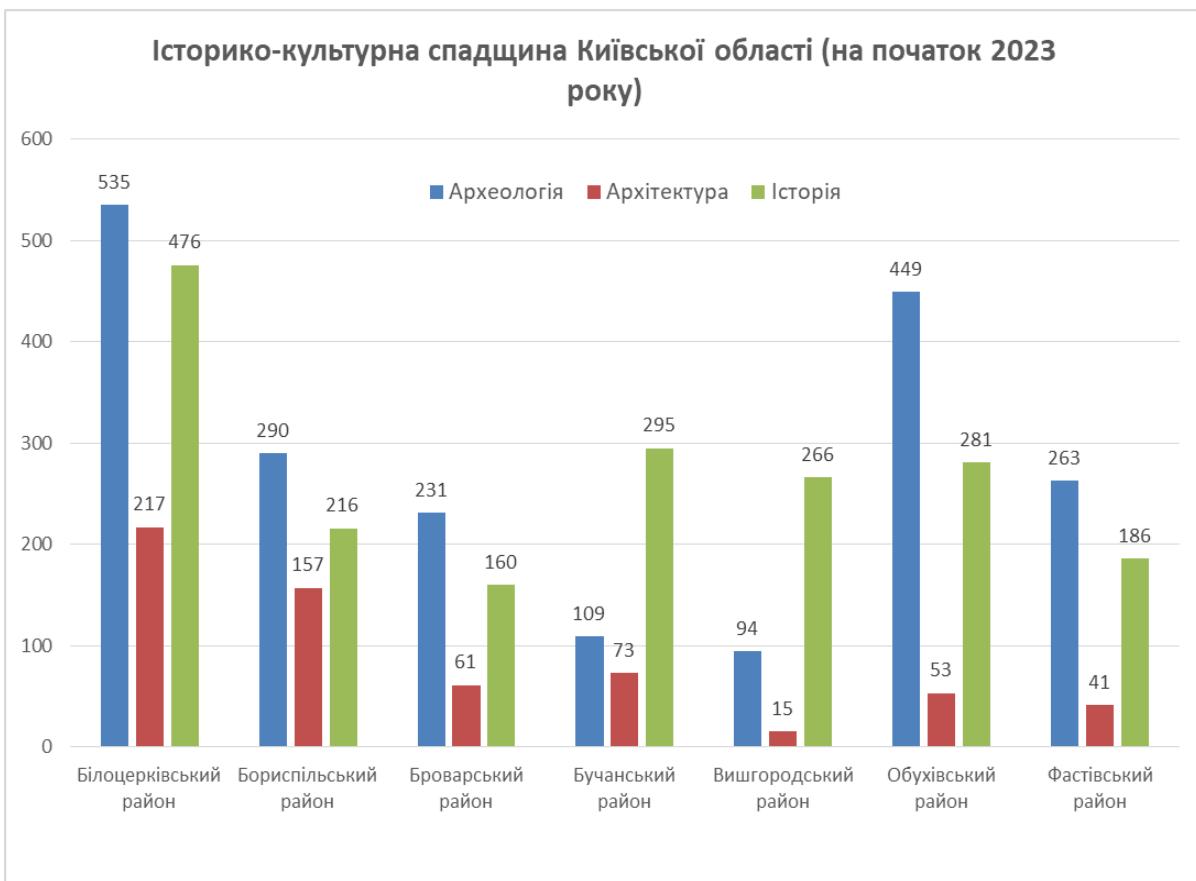

Рисунок 2.15. Історико-культурна спадщина Київської області (територіально-адміністративний устрій на початок 2023 року) [за даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації]

У межах Київської області є вісім історичних населених місць. Їх перелік із зазначенням дати заснування або першої писемної згадки подано у таблиці 2.1.1.7.1.

Таблиця 2.1.1.7.1

Історичні населені місця Київської області

[за даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації]

Назва історичного населеного місця	Дата заснування або першої писемної згадки
м. Біла Церква	1032 рік
м. Богуслав	1195 рік
м. Васильків	988 рік
м. Вишгород	946 рік
м. Переяслав-Хмельницький	907 рік
м. Ржищів	XI-XII століття
м. Фастів	1390 рік
м. Яготин	1552 рік

На території Київської області знаходиться три заповідники державного (національного) значення [за даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації]:

Державний Вишгородський історико-культурний заповідник (м. Вишгород),
Національний музей-заповідник української військової звитяги» (Вишгородський район, с. Нові Петрівці),

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав» (м. Переяслав).

Київська область багата на пам'ятки археології як можна бачити з рисунку-діаграми 2.1.6.

Рисунок 2.16. Кількість археологічних пам'яток культурної спадщини Київської області (територіально-адміністративний устрій на 01.10.2023), занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України [за даними Департаменту культури та туризму Київської обласної державної адміністрації]

За даними офіційного веб-сайту Міністерства культури та інформаційної політики України до Державного реєстру нерухомих пам'яток України занесено 25 пам'яток археології національного значення, розташованих у межах Київської області, із них 16 - городища. Основний перелік подано у таблиці 2.1.1.7.2.

Таблиця 2.1.1.7.2

**Перелік пам'яток археології національного значення Київської області,
занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України**

№	Найменування пам'ятки	Датування	Місце знаходження	Охоронний номер	№ і дата рішення про взяття під охорону
1	Курган «Могила»	ІІІ тис. до н. е. – І тис.	с. Поділля Броварського р-ну	100001-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
2	Городище літописного міста Юр'єва	ІХ-ХІІІ ст.	Замкова гора у м. Біла Церква	100002-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
3	Курган «Глушевська Могила»	ІІІ тис. до н. е. – І тис.	с. Любарці Бориспільського р-ну	100003-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
4	Городище	ІХ ст. до н. е. – ІV ст.	с. Літочки Броварського р-ну	100004-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
5	Городище літописного міста Василіва	ІХ ст. до н. е. – ІV ст., ІХ-ХІІІ ст.	м. Васильків	100005-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928

6	Городище літописного міста Вишгорода	IX-XIII ст.	м. Вишгород	100007-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
7	Городище літописного міста Чучина	IX-XIII ст.	с. Балико-Щучинка Обухівського р-ну	100009-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
8	Городище «Іван Гора» - залишки літописного міста Івана	IX-XIII ст.	смт Ржищів Кагарлицького р-ну	100010-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
9	Городище літописного міста Білгорода і могильник	IX-XIII ст.	с. Білогородка Бучанського р-ну	100011-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
10	Городище «Велике Ходосівське»	IX ст. до н. е. - IV ст.	між селами Круглик, Ходосівка й Іванковичі (Обухівський р-н)	100012-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
11	Городище	IX ст. до н. е. - IV ст.	с. Хотів Обухівського р-ну	100013-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
12	Городище літописного міста Святополча	IX-XIII ст.	с. Витачів Обухівського р-ну	100014-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
13	Городище літописного міста Тумаща	IX-XIII ст.	с. Старі Безрадичі Обухівського р-ну	100015-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
14	Городище літописного міста Треполя	IX-XIII ст.	с. Трипілля Обухівського р-ну	100016-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
15	Городище літописного міста Халепа	IX-XIII ст.	с. Халеп'я Обухівського р-ну	100017-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
16	Літописне місто Переяслав – столиця Переяславського князівства	IX-XIII ст.	м. Переяслав	100018-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
17	Залишки Михайлівського собору	1089 р.	м. Переяслав, вул. Михайла Сикорського, 34	100032-Н	Постанова КМУ від 10.10.2012 №929

18	Залишки церкви-усипальниці (Спаська)	2-га пол. – кін. XI ст.	м. Переяслав, вул. Шевченка, 17	100033-Н	Постанова КМУ від 10.10.2012 №929
19	Городище літописного міста Торчеська	ІХ-ХІІІ ст.	с. Ольшаниця Білоцерківського р-ну	100020-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
20	Курган «Гайдамацька Могила»	ІІІ тис. до н. е. – І тис.	с. Острів Білоцерківського р-ну	100021-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
21	Археологічний комплекс: городище літописного міста Бакожина, поселення та могильник	ІХ-ХІІІ ст.	с. Буки Білоцерківського р-ну	100022-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
22	Курганий могильник	ІХ ст. до н. е. - ІV ст.	с. Черепин Білоцерківського р-ну	100023-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
23	Малополовецький археологічний комплекс	ІV-ІІ тис. до н. е., VII-V ст., III-ІV ст., XI-XIII ст., XVII-XIX ст.	с. Малополовецьке Фастівського р-ну	100025-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
24	Городище	ІХ ст. до н. е. - ІV ст.	с. Млинок Фастівського р-ну	100026-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928
25	Курганий могильник	ІХ-ХІІІ ст.	с. Ничопорівка Яготинського р-ну	100027-Н	Постанова КМУ від 03.09.2009 №928

Давню історію Київського регіону засвідчують родові поселення мисливців часів палеоліту (20-15 тис. років тому) на території Києва, Фастова та села Добраничівки. Нині у с. Добраничівка діє археологічний музей, у якому зберігаються господарсько-побутові комплекси, до яких належать житло, знаряддя праці та речі побуту первісних людей.

Відомо понад 120 поселень і могильників доби міді (ІV-ІІІ тис. до н. е.) і бронзи (ІІІ - початок І тис. до н. е.), залишених різними групами племен. На території Середнього Подніпров'я, що заселялася скіфами-орачами, виявлено близько 90 городищ, поселень і курганних могильників VIII-VII ст. до н. е. Найбільш значні з них - Трахтемирівське, Хотівське та Ходосівське городища та кургани Переп'ятиха і Переп'ят поблизу сіл Мар'янівки і Фастівця, згадані у літописі під 1151 р. У поселенні біля Бортничів знайдено залишки бронзоливарної майстерні. У Білоцерківському районі трапляються кургани поховання сарматів (ІІ ст. до н. е. - ІІІ ст. н. е.).

Територія Київської області є частиною тих земель, де в І тис. н. е. сформувалося ядро великого східнослов'янського етнічного масиву. Біля сіл Зарубинців і Черняхова археолог В.В. Хвойка вперше дослідив могильники, що дали назву ранньослов'янським археологічним культурам - зарубинецькій (ІІ ст. до н. е. - ІІІ ст. н. е.) та черняхівській (ІІ-ІV ст. н. е.). Знайдені пам'ятки мідного віку недалеко від с. Трипілля засвідчили про існування своєрідної трипільської культури (VI-ІІІ тис. до н. е.). Трипілля - одне з найяскравіших культурних явищ в історії первісного суспільства всієї Європи, а досліджені знахідки є найбільшими з археологічних відкриттів ХХ ст. Пам'ятки трипільської культури досліджуються вже 110 років

у селах Щербаківка, Халеп'я (урочище Коломийщина), Верем'я, Чапаївка, Казаровичі, Нові Безрадичі, Гребені, Балико-Щучинка, Улянки (урочище Ріпниця) та у м. Ржищів.

Ознайомитися із цією давньою культурою можна у Київському обласному археологічному музеї і музеї «Прадавня Аратта-Україна у с. Трипілля, а також взявши участь в еко-фестивалі «Трипільське коло» чи археологічному фестивалі «Ржищівський вінок», що проводиться щорічно у Ржищеві.

Київщина - центр давньоруської княжої держави - Київської Русі. Літописні міста Київ, Вишгород, Чернобиль, Коростень, Переяслав, Білгород, Юр'єв, Богуслав, Овруч, Житомир, Треполь, Халеп, Василів, Витачів, Заруб свого часу стали визначними центрами могутньої держави, що мала значний політичний, економічний і культурний статус у Європі. З пам'яток давнини у населених пунктах області з княжих часів збереглися частини фундаменту величного храму Святих Бориса і Гліба (XI ст.) у Вишгороді, Дванадцяті Апостолів (XII ст.) у с. Білогородка, Єпископський палац (XI ст.), Церква Володимира Мономаха (XI ст.) у Переяславі.

На околицях смт. Баришівка знайдено кілька курганів та городище часів Київської Русі. У літописах XVII ст. Баришівка згадується як важливий укріплений пункт.

Городище X-XIII ст. в с. Білогородка Фастівського району: за свідченням літопису Білгород був збудований у 991-998 рр. Місто відігравало велику роль в обороні Києва. Городище Білгорода займало найбільш високу частину берегового плато і складалося з двох частин – дитинця і окільного города, кожен з яких мав свої укріплення. В радянські часи було відкрито житлові комплекси, залишки кам'яних споруд і складну конструкцію укріплень. Під час археологічних розкопок на території гончарного центру періоду Київської Русі X-XII ст. (м. Вишгород) було знайдено гончарну піч-горн XI ст. для обпалу глиняного посуду. Городище XIX-XIII ст. розташоване за 5 км на захід від села Мирча Бородянського району, на березі річки Таль, у лісі. Має вигляд земляного кільцевого валу діаметром 60 м. В центрі Городища розміщений знак з пам'яткоохоронним надписом.

Поблизу села Витачів Обухівського району на високому правому березі Дніпра, на двох плато, розділених неглибоким яром, збереглося городище – залишки давньоруського літописного міста-фортеці Витичева (Х-XIII ст.) Воно згадується як великий порт на Дніпрі у творах візантійського імператора Костянтина Багрянородного. Збереглися дитинець та посад площею 8 га, а також вали, які лежать паралельно один одному.

До Державного реєстру нерухомих пам'яток України занесено 6 пам'яток історії та монументального мистецтва національного значення Київської області, це зокрема:

- Садиба співака І.С. Козловського у с. Мар'янівка Білоцерківського р-ну;
- Пам'ятник-музей визволителям м. Києва від фашистських загарбників у 1943 р. у с. Нові Петрівці Вишгородського р-ну;
- Пам'ятне місце, де відбувалася Переяславська рада у м. Переяслав;
- Могила композитора К.Г. Стеценка у с. Веприк Фастівського р-ну;
- Садиба майстра народно-декоративного живопису К.В. Білокур у с. Богданівка Яготинського р-ну;
- Могила майстра народно-декоративного живопису К.В. Білокур у с. Богданівка Яготинського р-ну.
- Встановлені у містах і селах області пам'ятки історії, зокрема пам'ятники та меморіали жертвам голодомору засвідчують правдиву історію українського народу у 1932-1933 рр.

За даними Київського обласного Центру охорони та наукових досліджень пам'яток культурної спадщини перелік пам'яток історії та мистецтва Київської області, що не підлягають приватизації, нараховує 1179 об'єктів^{23 24 25 26 27 28}.

2.1.2. Природно-заповідний фонд

На загальнодержавному рівні область посідає 7 місце за площею природно-заповідного фонду. На території регіону налічується 297 територій та об'єктів природно-заповідного фонду фактичною площею 293,6 тис. га (10,4% від адміністративної площи області), з них 25 об'єктів загальнодержавного значення та 272 – місцевого значення.

Для забезпечення екологічної рівноваги та розвитку мережі природно-заповідного фонду Київської області протягом звітного періоду відповідними рішеннями Київської обласної ради створена 21 нова територія та об'єкт природно-заповідного фонду місцевого

значення загальною площею 532,6 га, а саме:

- у Білоцерківському районі: ботанічний заказник місцевого значення «Галайківський пагорб» (1,1 га), ботанічні пам'ятки природи місцевого значення «Гута» (12,2 га), «Богуславський» (28,5 га), заповідне урочище «Лісова балка» (22,8 га);
- у Бориспільському районі: ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Три кургани біля села Пологи-Вергуні» (0,8 га);
- у Вишгородському районі: парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва місцевого значення «Лебедівський» (224,6 га);
- в Обухівському районі: ботанічні пам'ятки природи місцевого значення «Сосни гори Афона» (0,1 га), «Дуб Межовий» (0,01 га), «Дуб Чумацький» (0,01 га), «Біла балка» (6,8 га), «Боднарів ліс» (27,2 га), ландшафтні заказники місцевого значення «Зелена балка» (3,2 га) та «Казковий яр» (169,6 га);
- у Фастівському районі: ботанічна пам'ятка природи місцевого значення «Сонячна галявина» (0,1 га), парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення «Парк ім. Т. Шевченка» (12,55 га) та «Парк Перемоги» (5,15 га).

У січні-вересні 2023 року також змінено межі ландшафтного заказника місцевого значення «Бурковиця» у Бучанському районі, ботанічного заказника місцевого значення «Сухоліський», скасовано статус ботанічних заказників місцевого значення «Лісовичі», «Глибокий ліс» та ботанічної пам'ятки природи місцевого значення «Високопродуктивні соснові насадження». Незважаючи на зміну меж та скасування статусу територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальна площа природоохоронних територій області збільшилась на 474,4 га.

У III кварталі 2023 року на розгляд Київській обласній раді подано проекти створення ландшафтного заказника «Орхідейні луки» та двох регіональних ландшафтних парків «Приірпіння» та «Студениківський» загальною площею 2 449,1 га.

На території Київської області створено Чорнобильський радіаційно-екологічний біосферний заповідник площею 226 964,7 га на території зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення Іванківського та Поліського районів Київської області²³. Заповідник створено з метою збереження у природному стані найбільш типових природних комплексів Полісся, забезпечення підтримки та підвищення бар'єрної функції Чорнобильської зони відчуження та зони безумовного (обов'язкового) відселення, стабілізації гідрологічного режиму та реабілітації територій, забруднених радіонуклідами, організації та проведення міжнародних наукових досліджень.

²³ Мартазінова В. Ф. Сучасний клімат Київської області [Текст] / В. Ф. Мартазінова, О. К. Іванова. Український науково-дослідний гідрометеорологічний інститут. – К: АВЕРС, 2010. – 70 с.

²⁴ Камзіст Ж.С., Шевченко О.Л. Гідрогеологія України Навчальний посібник. – Київ: «ІНКОС», 2009. – 614 с.

²⁵ Стан підземних вод України, щорічник – Київ: Державна служба геології та надр України, Державне науково-виробниче підприємство «Державний інформаційний геологічний фонд України», 2018. 34 іл. - 121 с.

²⁶ Природа Київської області // відп. ред. чл.-кор. АН УРСР А.М. Маринич. – К.: видавництво Київського університету, 1972.– 235 с.

²⁷ Ландшафты Чернобыльской зоны и их оценка по условия миграции радионуклидов / В.С.Давыдчук, Р.Ф.Зарудная, С.В.Михели, М.Ф. Петров, Л.Ю.Сорокина, А.Н.Ткаченко; под ред. А.М. Маринича. – К.: Наук. думка, 1994. -112 с.

²⁸ Маринич А.М., М.М. Паламарчук, В.Г. Гриневецкий и др. Конструктивно-географические основы рационального природопользования в Украинской ССР. Киевское Приднепровье / отв. ред. А.М. Маринич, М.М. Паламарчук. - К.: Наук. думка, 1988. - 176 с.

²⁹ Указ Президента України від 26 квітня 2016 року № 174/2016

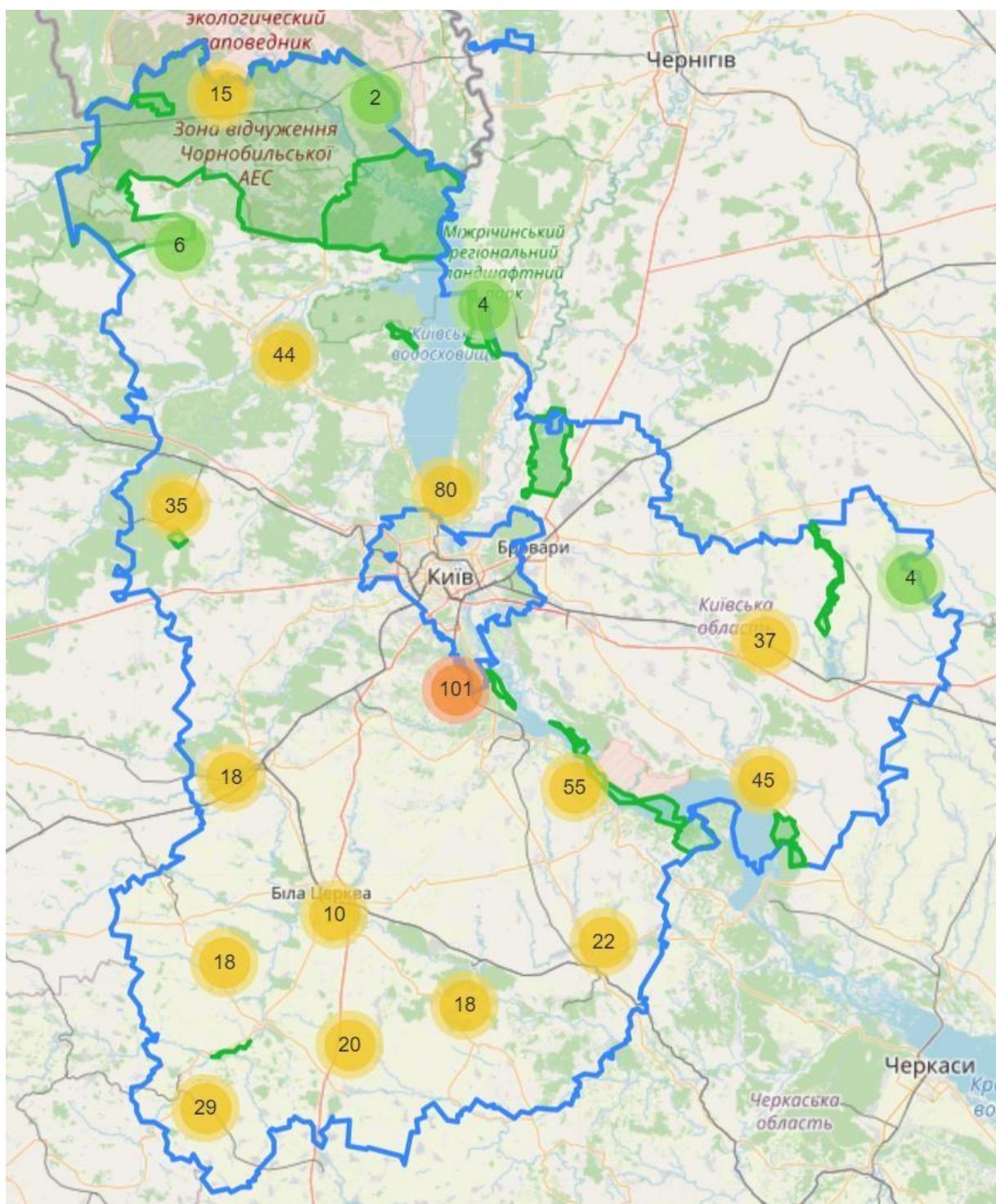

Рис. 2.17. Території ПЗФ Київської області³¹

³¹ <https://ecology-kievolblast.com.ua/monitorynh-dovkillya>

Водно-болотні угіддя міжнародного значення. Згідно законодавства України у відповідності до Рамсарської конвенції водно-болотним угіддям, які мають міжнародне значення, надається особливий природоохоронний статус. Під «водно-болотними угіддями» розуміють райони маршів, боліт, драговин, торфовищ або водойм – природних або штучних, постійних або тимчасових, стоячих або проточних, прісних, солонкуватих або солоних, включаючи морські акваторії, глибина яких під час відпливу не перевищує шість метрів. Вони відіграють велику роль у кругообігу води та багатьох важливих хімічних елементів у природі. Болота, або як їх ще часто називають «світовою холодильною установкою», завдяки своїх природнім властивостям можуть поглинати та утримувати вуглевислив газ із атмосфери під час повільного розкладання органіки, а також одночасно протидіяти так званому «парниковому ефекту». На території Київської області створено гідрологічний заказник загальнодержавного значення «Болото Перевід» загальною площею – 516,0 га на території Броварського району Київської області³², іхтіологічний заказник місцевого значення «Косівський» площею 42,0 га, на території сіл Зрайки, Завадівка та Рачки Білоцерківського району Київської області, гідрологічну пам'ятку природи місцевого значення «Володимира криниця» площею 0,30 га, в межах с. Великі Дмитровичі Обухівського району Київської області та гідрологічний заказник місцевого значення «Дубовий яр» площею 26,0 га на території Миронівської міської територіальної громади Обухівського району. Перспективними водно-болотними угіддями для визнання міжнародною Рамсарською конвенцією визначено ділянку р. Дніпро між м. Києвом та м. Українка площею 25 000 га.

Смарагдова мережа. Смарагдова мережа Європи – ряд територій особливого природоохоронного значення, які визначають і зберігають біологічне різноманіття країн Євросоюзу, Східної Європи і деяких африканських держав. Створена рішенням Бернської конвенції 1979 р. і підтримується державами – членами Ради Європи. Мета – виділити і взяти під охорону місця проживання рідкісних видів тваринного і рослинного світу (таблиця 2.16.). При оцінці території для включення до Смарагдової мережі Європи враховується: чи мешкають тут види рослин і тварин, що знаходяться під загрозою зникнення, чи представляє вона собою важливий пункт зупинки на шляхах міграції тварин чи птахів, чи відрізняється високим рівнем біорізноманіття, чи зустрічається тут унікальне місце існування. Об’єкти Смарагдової мережі Київської області представлені на рисунку 2.18.

Екологічна мережа. Розвиток Екологічної мережі в Київській області передбачено Генеральною схемою території України (Рис. 2.19).

До складу регіональної екомережі Київщини (Рис. 2.20.) включено дві ключові території загальнодержавного значення, що мають між регіональний та транскордонний характер і посідають визначне місце у схемі Національної екомережі України, а також три ключові території регіонального значення. Кожна з спроектованих ключових територій включає переважаючу частку природних ландшафтів та презентує окремі типи природних екосистем. Всі ключові території також мають у своєму складі важливі та великі за площею існуючі та проектовані території природно-заповідного фонду.

³² Указ Президента України від 27 липня 2016 року № 312/2016 «Про території та об’єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення»

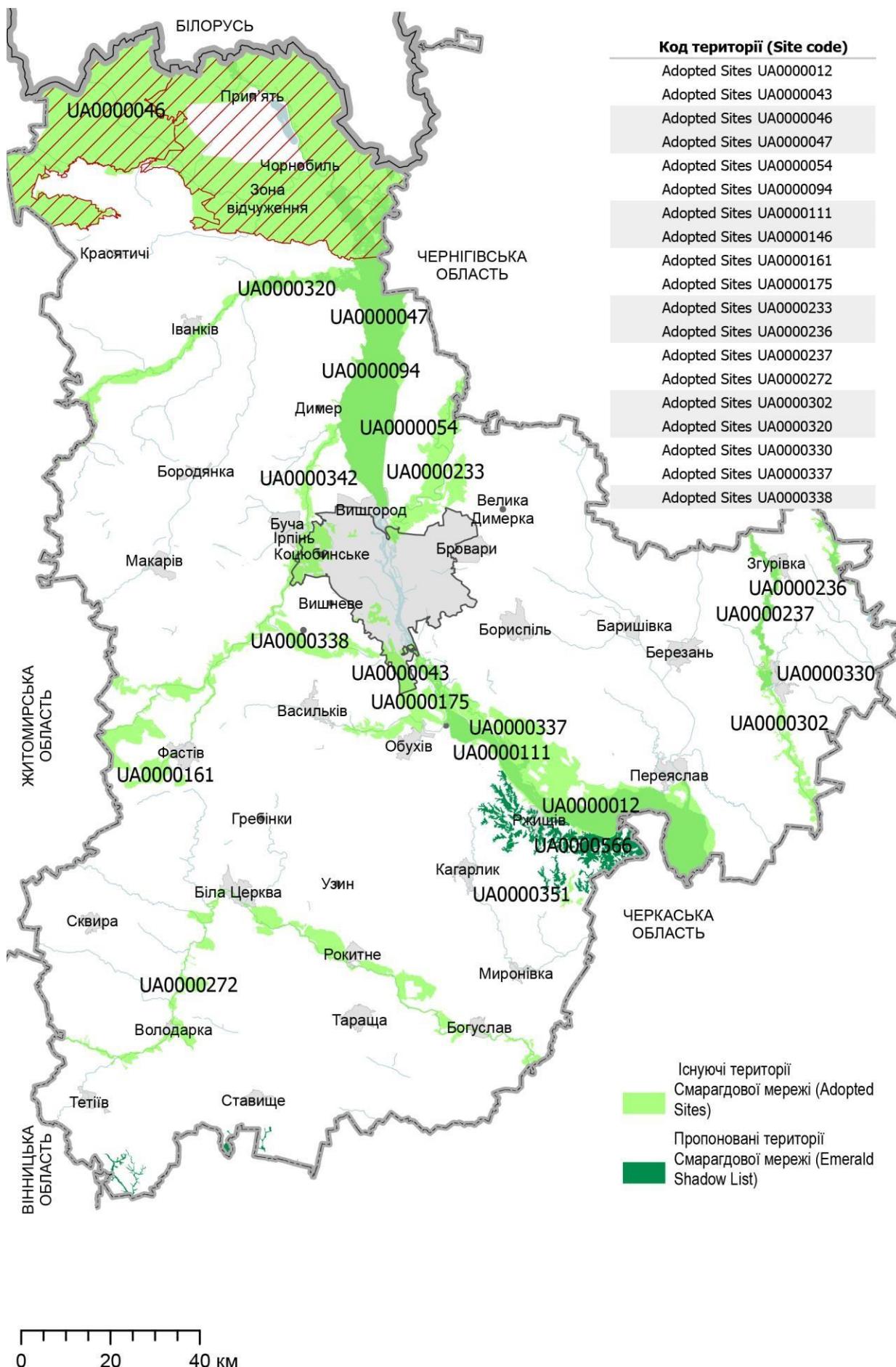

Рис. 2.18. Території Смарагдової мережі Київської області

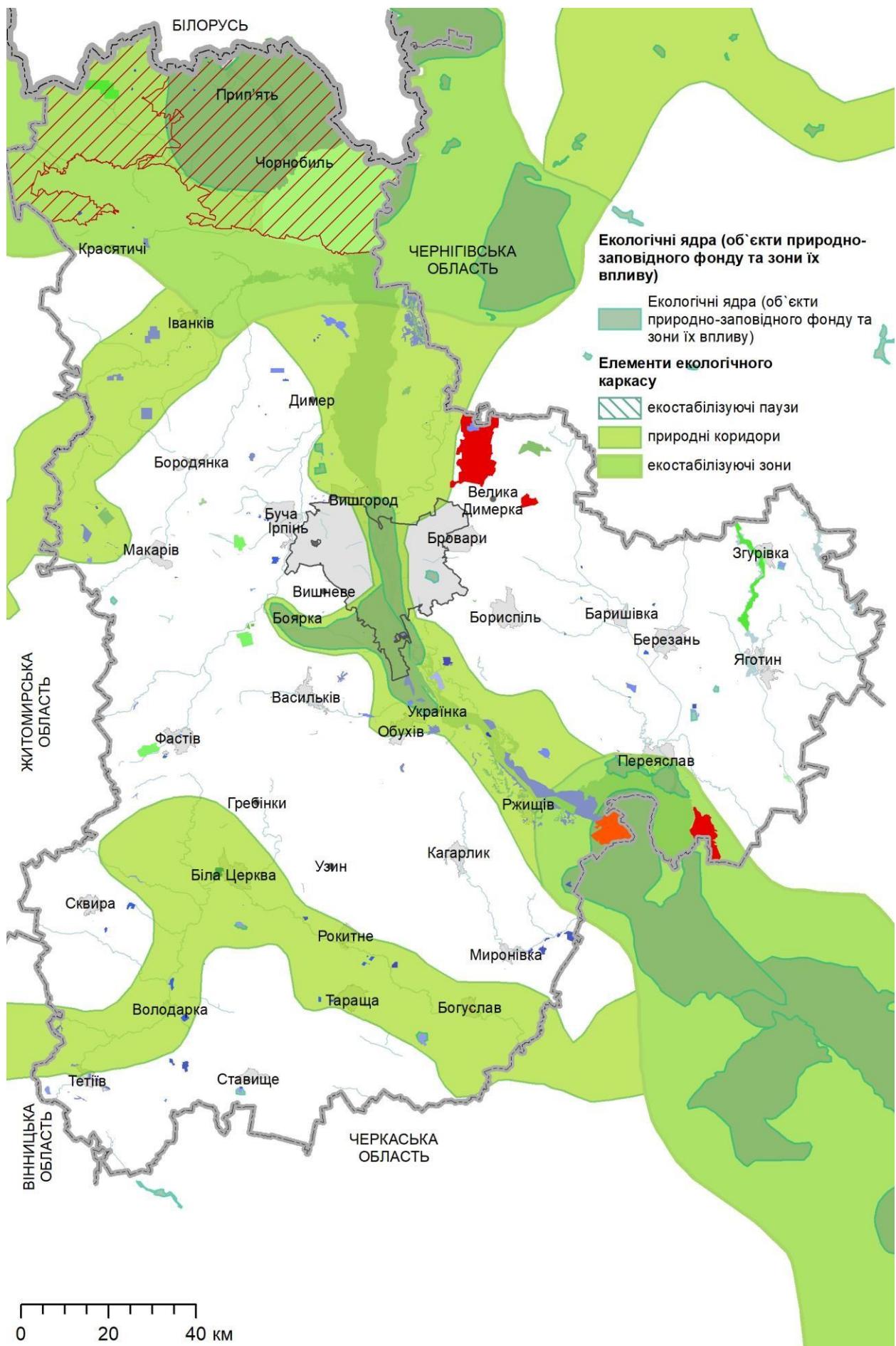

Рис. 2.19. Національна екологічна мережа у межах Київської області(за Генеральною схемою планування території України)

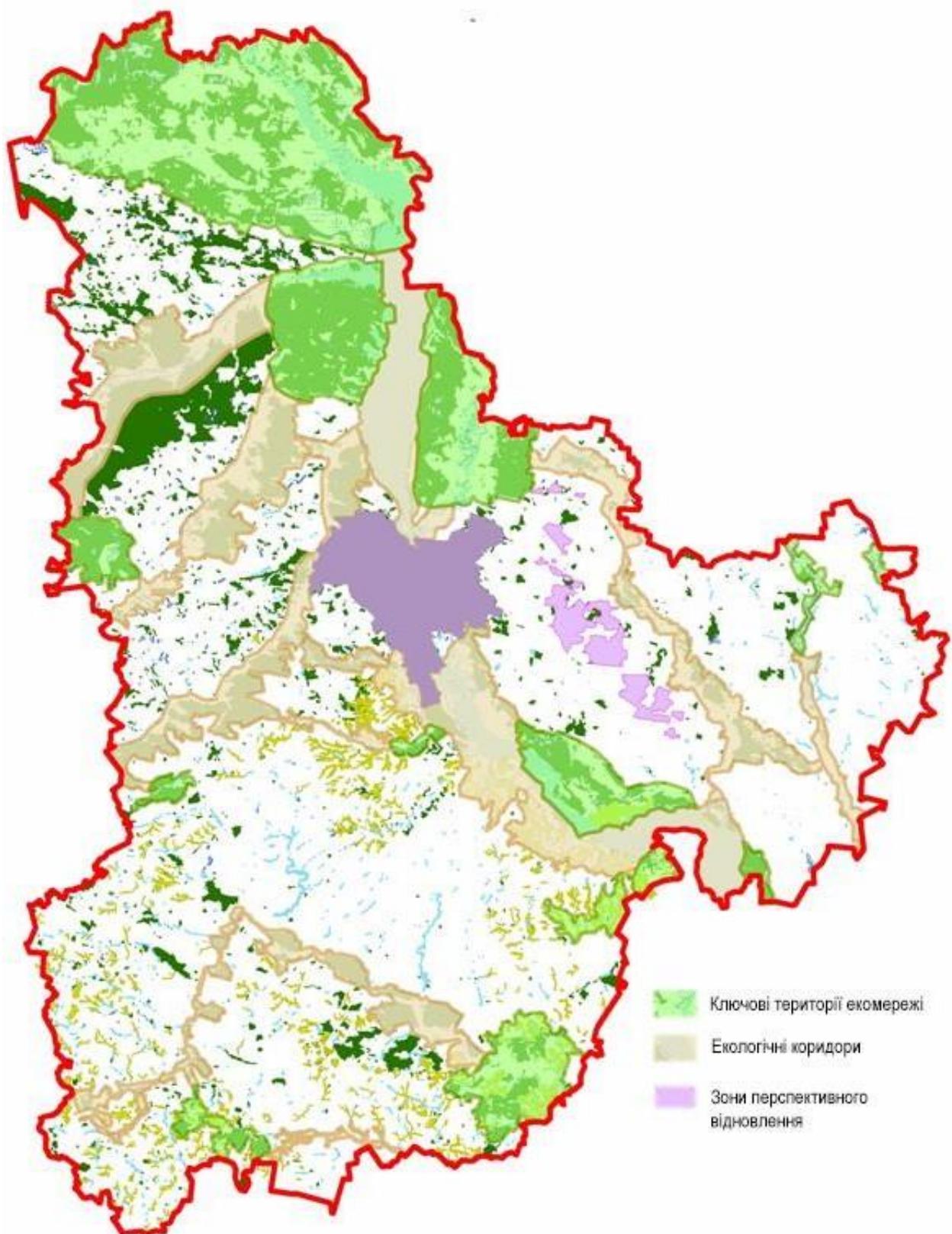

Рис. 2.20. Регіональна Екологічна мережа Київської області³³

³³ Регіональна схема екологічної мережі Київської області (затверджено рішенням Київської обласної ради від 07.10.2014 №849-43-VI). Цитовано за: Регіональна доповідь "Про стан навколишнього природного середовища Київської області у 2019 році" / Департамент екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації. - Київ-2020

Ключові території, які виділяються на більш низькому, регіональному рівні, можуть входити до складу екологічних коридорів загальнодержавного значення. Екологічні коридори регіонального рівня виконують сполучні функцію між ключовими територіями та забезпечують зв'язки між ділянками природних ландшафтів, що збільшує їх стійкість до впливу різних негативних факторів і покращує умови для збереження біологічного різноманіття. Сполучна функція може виконуватись лише долинами річок, до яких примикають лісові та інші природні масиви. При проектуванні регіональної схеми екологічної мережі Київщини виділено також зони перспективного відновлення. До складу т. з. зон перспективного відновлення включають пошкоджені, техногенно перетворені природні території, які потребують відновлення. Для перспективного відновлення запропоновано території, які не втратили остаточно свого природного стану і не мають ефективного господарського використання. Це комплекс заболочених територій на лівобережній частині Київщини, що простягаються значним масивом з півночі на південь у Броварському та Бориспільському районах. Сьогодні ці території меліоровані і використовуються як орні землі та для інших потреб агропромислового комплексу. Проте, заболоченість дається взнаки і повноцінного господарського використання ці території не мають.

2.1.3. Умови для рекреації та туризму

Завдяки вигідному геополітичному положенню та розгалужені транспортні мережі Київська область має значний рекреаційно-туристичний потенціал, який базується на багатьох природних ресурсах та великий кількості пам'яток культурної спадщини. Природні ресурси області представлені розмаїттям природних і природно-антропогенних ландшафтів – лісостепових, лісових, болотних, заплавних, урбаністичних тощо. За історико-культурним потенціалом Київщина входить в десятку областей України, що приваблює вітчизняних та іноземних туристів.

Київський туристичний район входить до складу Поліського туристичного регіону та має високий рівень забезпеченості природними ресурсами, наявними транспортними зв'язками, значними та привабливими екскурсійними об'єктами і віднесений до групи районів міжнародного та державного значення з пріоритетним освоєнням і розвитком туризму.

Сприятливі кліматичні умови, наявність численних водних об'єктів визначають роль Київської області як важливого рекреаційного регіону, де функціонують санаторії, будинки і бази відпочинку, дитячі табори. Серед курортів найважливіші - Біла Церква, Ворзель, Ірпінь, Конча Заспа, Миронівка. Рекреаційно-оздоровче значення мають також курортні місцевості - Пірнове, Лютіж, Клавдієво-Тарасове, Буча. Найбільший з цих об'єктів – Ірпінський регіон. Місто Ірпінь, що розташоване у мальовничій місцевості за 27 км від столиці, відоме як оздоровниця державного значення. Тут налічується близько двох десятків санаторіїв і профілакторіїв, будинків відпочинку, більше десяти таборів дозвілля і відпочинку.

Згідно з рішеннями «Генеральної схеми планування території України» потенційна ємність природних ландшафтних ресурсів Київської області становить 692 тис. чол./місць, окультурених – 1092 тис. чол./місць. Сумарний потенціал природних оздоровчих та рекреаційних територій області становить 225,0 тис. га. Територій, придатних для розвитку на період розрахункового строку – 116,0 тис. га, з них вже освоєних – 85,5 тис. га, нових – 30,5 тис. га.

Загальна ємкість об'єктів рекреаційної, оздоровчої мережі, зон масового відпочинку у Київській області (разом з м. Києвом) за прогнозом "Генеральної схеми" на період до 2020 року має становити 1081 тис. місць, на більш віддалену перспективу – 1297 тис місць. При цьому ємкість зон масового відпочинку у 2020 р. було заплановано довести до 955 тис. місць, у більш віддаленій перспективі – до 1120 тис. місць. Більш значними темпами передбачалося збільшення місткості рекреаційних закладів (відповідно до 101 тис. місць та 142 тис. місць) та оздоровчих закладів (відповідно до 25 тис. місць та 35 тис. місць).

Зважаючи на розрахунок, на довгостроковий період потреба населення Київської області в закладах довготривалого відпочинку в місяць максимального розгортання становитиме близько 130,7 тис. місць, в тому числі: в санаторно-курортних закладах — 5,2 тис. місць, в рекреаційних установах (будинки відпочинку, пансіонати, бази відпочинку) – 37,3

тис. місць, дитячих таборах та оздоровчих таборах старшокласників – 65,0 тис. місць, в установах туризму – 23,3 тис. місць.

Проведений аналіз матеріально-технічного стану основних фондів в існуючих закладах туристично-рекреаційної галузі області та, насамперед, висока питома вага їх зношеності, невідповідність існуючої інфраструктури сучасним вимогам обслуговування поряд з недостатніми обсягами інвестиційних пропозицій виявив неможливість досягнення нормативних показників на період до 2036 року. Крім того, необхідно враховувати, що задоволення потреб населення області в довготривалому відпочинку й туризмі можливо здійснювати за межами Київщини – в рекреаційних районах державного та міжнародного значення (узбережжя Чорного і Азовського морів, Карпати і Прикарпаття, Шацькі озера, Асканія-Нова, Канів, Кам'янець-Подільський тощо), а також в інших країнах.

У зв'язку з вищевказаним, закладений на розрахунковий строк рівень забезпеченості потреб населення Київської області в оздоровчих та туристично-рекреаційних закладах може бути на рівні 53,3 % від нормативних показників (69,7 тис. місць проти необхідної ємності 130,7 тис. місць). Розрахункова потреба населення в місцях короткочасного відпочинку (лісолугопарки, гідропарки в межах населених пунктів, пляжі, приміські ліси, спортивномисливські та риболовні бази та угіддя, колективні сади) згідно існуючих методичних матеріалів приймається диференційовано в залежності від розмірів населених пунктів та їх господарського профілю для місяця максимального розгортання та відповідає кількості відпочиваючих у літній день неділі.

З урахуванням вищевказаного, питома вага потенційних короткочасно відпочиваючих в літній день неділі (пік) на розрахунковий строк для середніх міст (Біла Церква, Бориспіль, Бровари, Ірпінь) становитиме 25% населення, для малих міст (Березань, Васильків, Буча, Переяслав-Хмельницький, Обухів, Фастів, Ржищів, Славутич та інших) - 15%, для сіл - 7%.¹⁸ Згідно з розрахунками кількість потенційних короткочасно відпочиваючих з населення Київської області на розрахунковий строк складатиме близько 246 тис. осіб, в тому числі населення середніх за розміром міст – 115 тис. осіб.

У той же час необхідно врахувати кількість потенційних короткочасно відпочиваючих мешканців м. Києва, яка становитиме орієнтовно 945 тис. осіб в місяць максимального розгортання. З них 215 тисяч – у заміських парках, пляжах, лісопарках на території приміської зони міста; 285 – у колективних садах (в межах і поза межами міста), 155 тисяч – у заміських базах короткочасного відпочинку, рекреаційних лісах та лісомисливських угіддях зовнішньої системи розселення. Тобто, за межами м. Києва відпочиватиме орієнтовно 510 тис. осіб.

Перспективними для розвитку стаціонарної рекреації (особливо, дитячих таборів) є відносно екологічно чисті території Броварського району (Березанська міська, Згурівська селищної територіальні громади), Бориспільського району (Переяславська міська, Яготинської міська територіальні громади) на сході області та Білоцерківського району (Сквирська міська, Тетіївська міська територіальні громади) на південному заході області.

За даними Головного управління статистики в Київській області у 2020 році туристичними операторами та турагентами обслуговано біля 48 тис. осіб, що подорожували в межах області. З них лише 94 осіб були в'їзними (іноземними) туристами та 2,7 тис. внутрішніми, решта – понад 45 тис. виїзними.

У зв'язку з суспільно-політичними подіями в країні в 2014-2015 роках значно скоротилися потоки як до України, так і до Київської області. Динаміка туристичних відвідувань області наведено на рис. 2.21.

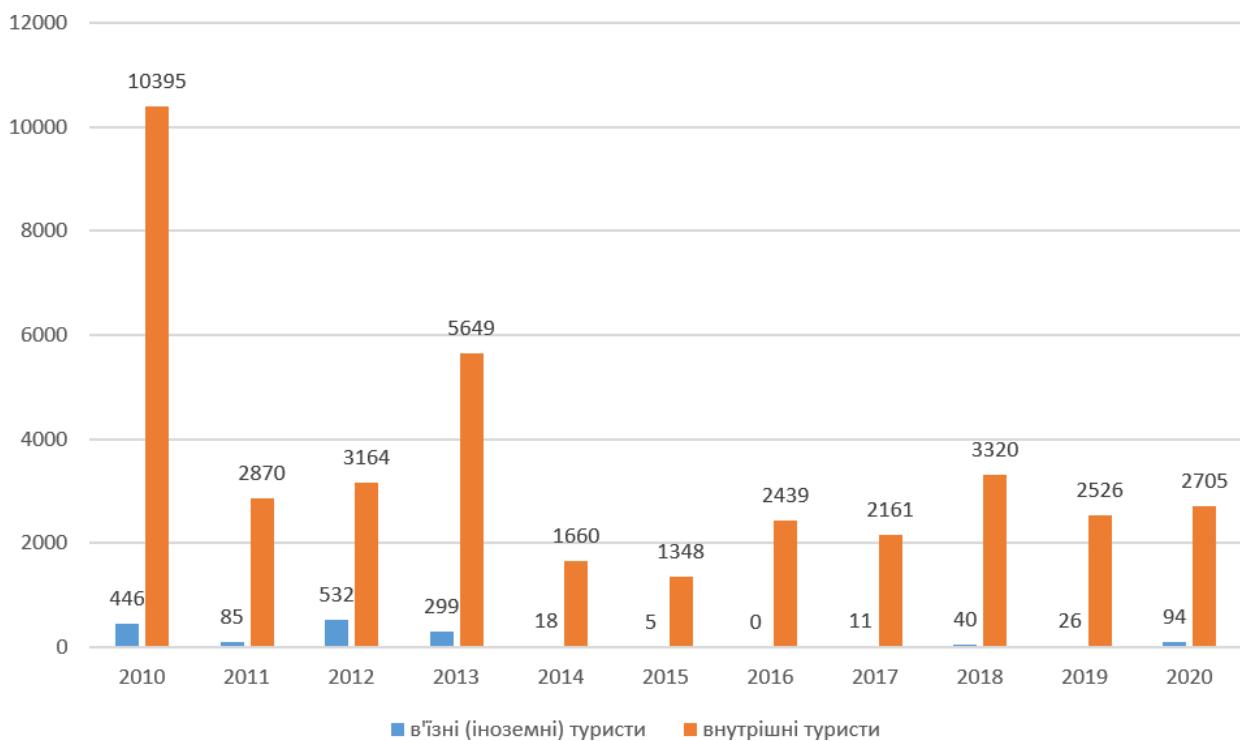

Рис. 2.21. Динаміка туристичних відвідувань Київської області в їзними та внутрішніми туристами 2010-2020 рр., осіб.

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади області на 2017 р. нараховував 10 санаторіїв та пансіонатів з лікуванням, 2 санаторії–профілакторії, 1 будинок (пансіонат) відпочинку, 36 баз та інших закладів відпочинку.

Влітку 2019 р. працювало дитячих закладів оздоровлення та відпочинку 443, з них 4 заклади оздоровлення, відповідно на 3973 і 1150 місць. Кількість дітей, які перебували у закладах влітку 2019 року – понад 32,5 тис. осіб, в тому числі 3,4 тис. осіб у закладах оздоровлення.

Для діяльності туристичної сфери Київщини велике значення має мережа підприємств готельного господарства. Кількість колективних засобів розміщування в Київській області на 2017 р. складала 162 одиниці, з них 111 готелів, 51 спеціалізованих засобів розміщування. Послугами колективних засобів розміщування у 2017 р. скористалося понад 293,5 тис. осіб.³⁴

2.1.4 Здоров'я населення

Чисельність наявного населення в Київській області, за даними Головного управління статистики у Київській області, на 1 січня 2022 року становила 1795079 осіб (табл.2.1.4.1).

Таблиця 2.1.4.1

Основні демографічні показники (осіб)³⁵

Показник	2022 рік	2021 рік
Чисельність наявного населення(за оцінкою) на 1 січня	1795079	1788530
Середня чисельність наявного населення у січні-грудні	1791805	1784787

³⁴ <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=536&lang=1>

³⁵ За даними Головного управління статистики у Київській області станом на 01.01.2022 (URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=115&lang=1>)

Чисельність постійного населення(за оцінкою) на 1 січня	1789300	1782751
Середня чисельність постійногонаселення у січні-грудні	1786026	1779008
Загальний приріст, скорочення (–)населення	6549	7486
Природний приріст, скорочення (–) населення	-23545	-17276
Кількість живонароджених	12632	14205
Кількість померлих	36177	31481
Кількість померлих дітей у віці до 1 року	59	57
Міграційний приріст, скорочення(–) населення	30094	24762

Упродовж січня-грудня 2021 р. чисельність населення збільшилася на 6549 осіб. Збільшення чисельності населення області відбулося за рахунок міграційного приросту населення – 30094 особи, водночас зафіксовано природне скорочення – 23545 осіб. За даними Комунального закладу Київської обласної ради «Київський обласний центр медичної статистики», в області створюється позитивна тенденція – чисельність наявного населення в 2021 р. зросла на 0,4% в порівнянні з 2020 р., сільського населення зросла на 1,1%, а міського населення зменшилась на 0,1%.

У статевій структурі населення області переважають жінки – 54,2%, чоловіки – 45,8%.

Вікова структура:

- дорослі (18-100 років) – **1419,0 тис. осіб** (від загальної кількості населення – 79,3%);
- у т.ч. 60 р. і старше – 390,5 тис. осіб, що складає 27,5% серед вікової групи 18-100 років;
- підлітки (15-17 років) – **34,7 тис. осіб**, що складає 1,9% серед загальної кількості населення;
- діти (0-14 років) – **316,6 тис. осіб**, що складає 17,7% від загальної кількості населення.

Працездатне населення області (у віці 15-64 роки) в 2021 р. становило 1201,9 тис. осіб, або **67,2%** серед усього населення. Співвідношення між працездатним і непрацездатним населенням **1,98:1**. На 1 непрацездатного - **1,98** працездатного населення.

Середня очікувана тривалість життя при народженні в області у 2021 році становила 68,10 років (по Україні – 23 місце), тоді як у 2020 році 69,72 років.

За шкалою Россета в області коефіцієнт старіння розцінюється як «дуже високий рівень демографічної старості» (25,77%). Старіння населення безпосередньо впливає на ріст показників поширеності та захворюваності населення, які характеризують стан здоров'я.

Область переживає глибоку демографічну кризу, яка проявляється у збереженні комбінованої структури причин смерті, яка поєднує у собі гірші риси традиційної і сучасної структури смерті. В ній висока смертність від дегенеративних хвороб (серцево-судинні захворювання, злюкісні новоутворення) межує з високими рівнями смертності від екзогенних патологій (хвороб органів дихання, травлення, зовнішніх причин смерті). У 2019 р. та 2021 р. приєднався **COVID-19**.

Водночас також необхідно мати на увазі, що у 2022 році повномасштабна агресія російської федерації спричинила значну міграцію населення з усієї території Київської області, а особливо північної її частини та високий рівень смертності в наслідок ведення бойових дій на території області та країни. Наявні прогнози щодо повернення населення на постійне місце проживання залежать від великої кількості чинників, зокрема тривалості війни. Одне з опитувань громадян України, що іммігрували за межі території України після початку війни, прогнозує повернення лише 74% населення.

Загальна захворюваність дорослого населення області (показник поширеності) за

2022 рік знизилась в порівнянні з 2021 роком на 11,75%. Показник захворюваності знизилась на 32,77%, що зовсім не є ознакою поліпшення стану здоров'я населення області. Дані показники слід рахувати як оперативну інформацію, яку можливо було зібрати в умовах бойових дій та військового стану в країні. (Всі показники розраховані на 10 000 дорослого населення.)

Серед районів області найвищий показник захворюваності серед дорослого населення в Обухівському районі – 25149,7 %/000.

Найнижчий показник в Бучанському районі – 8101,4 %/000.

Таблиця 2.1.4.2

Найменування районів	Всі хвороби			
	2021 рік			
	Зареєстровано захворювань - всього	у т.ч. з діагнозом, встановленим вперше в житті	абсолютні дані	на 10 тис. відповідного населення
Область	2844645	15 956,5	1090286	6 115,8
Баришівський	53380	15 509,3	15880	4 613,9
Білоцерківський	71513	14 873,1	20187	4 198,5
Богуславський	54838	16 709,7	20674	6 299,6
Бориспільський	159716	13 648,6	76076	6 501,1
Бородянський	89116	15 820,1	33334	5 917,5
Броварський	314670	17 716,9	114320	6 436,6
Васильківський	164130	17 457,5	57203	6 084,3
Володарський	22499	13 969,3	6379	3 960,6
Вишгородський	113526	14 565,1	48678	6 245,3
Згурівський	35708	23 052,3	9647	6 227,9
Іванківський	86116	29 871,3	30824	10 692,0
Кагарлицький	71458	22 083,6	23904	7 387,4
К-Святошинський	237319	10 862,3	113448	5 192,6
Макарівський	59913	16 779,5	20470	5 732,9
Миронівський	85728	25 966,4	25772	7 806,1
Обухівський	175342	25 396,1	72086	10 440,7
П-Хмельницький	113702	21 541,4	42490	8 049,9
Поліський	13063	24 177,3	3856	7 136,8
Рокитнянський	58458	23 132,4	17529	6 936,4
Сквирський	58952	16 743,0	17245	4 897,8
Ставищенський	29865	14 374,1	8306	3 997,7
Таращанський	52881	20 260,1	15408	5 903,2
Тетіївський	65462	20 838,5	19145	6 094,4
Фастівський	153144	20 565,4	61273	8 228,2
Яготинський	71706	23 020,3	21535	6 913,5
м.Біла Церква	251745	12 291,8	104849	5 119,4
м.Ірпінь	69290	6 732,9	26877	2 611,6
м.Березань	36652	22 414,4	13881	8 488,9
м.Ржищів	20034	27 568,5	11775	16 203,4
м. Буча	32239	8 779,0	24101	6 562,9
м. Славутич	22480	9 047,0	13134	5 285,7

Всі хвороби

Найменування районів	2022 рік			
	Зареєстровано захворювань - всього		у т.ч. з діагнозом, встановленим вперше в житті	
	абсолютні дані	на 10 тис. відповідного населення	абсолютні дані	на 10 тис. відповідного населення
Область	2 043 655	14081,7	596687	4111,4
Білоцерківський	504 010	13886,4	125247	3450,8
Бориспільський	234 307	13933,4	75270	4 476,0
Броварський	299 371	15 474,0	73214	3784,3
Бучанський	239 172	8101,4	88148	2985,8
Вишгородський	157 933	14576,9	53066	4897,9
Обухівський	440 613	25149,7	129987	7419,5
Фастівський	168 249	11023,6	51755	3 391,0

Під наглядом **дитячих** лікувально-профілактичних закладів системи охорони здоров'я Київської області на початок 2022 року перебувало 347606 дітей віком 0-17 років включно, з них 294285 дітей віком 0-14 років включно та 12318 дитини віком до 1 року. На кінець 2022 року під наглядом перебуває 328419 дітей віком 0-17 років включно, з них 274009 дітей віком 0-14 років включно та 9930 дітей в віці до 1 року.

Тенденція до зниження чисельності дитячого населення, яке перебуває під наглядом лікувально-профілактичних закладів системи охорони здоров'я Київської області, у 2022 році відслідковується у всіх вікових групах.

Таблиця 2.1.4.3

Показники поширеності хвороб дитячого населення
(показники на 10000 дітей відповідного віку)

2021 рік		0-6 років	7-14 років	0-14 років	15-17 років	0-17 років
Всі хвороби	показник	5911,87	6301,31	14054,28	23164,2	15319,45
Інфекційні та паразитарні хвороби	показник	185,94	173,85	366,35	615,1	400,90
Новоутворення	показник	23,96	24,44	53,90	98,3	60,07
Хвороби крові, кровотворних органів	показник	76,97	38,20	133,22	134,9	133,45
Хвороби ендокринної системи	показник	82,64	466,36	566,75	1779,6	735,18
Розлади психіки та поведінки	показник	36,30	57,29	135,11	278,5	155,03
Хвороби нервової системи	показник	130,49	185,23	348,44	1142,1	458,67
Хвороби ока та прид. апарату	показник	180,63	346,49	541,72	1436,2	665,94
Хвороби вуха та соккопод. відростка	показник	160,76	110,17	244,62	351,5	259,46
Хвороби системи кровообігу	показник	38,81	85,79	106,46	427,1	150,99
Хвороби органів	показник	3901,62	3248,00	8778,43	10251,5	8983,00

дихання						
Хвороби органів травлення	показник	192,11	383,00	722,23	2068,0	909,13
Хвороби шкіри та підшк. клітковини	показник	219,01	182,85	457,37	890,1	517,46
Хвороби кістково-м'язової системи	показник	130,49	435,24	598,80	1631,6	742,23
Хвороби сечостатевої системи	показник	70,52	87,01	196,04	863,0	288,67
Вагітність та пологи	показник				50,8	16,46
Окремі перинатальні стани	показник	63,20		52,88		45,53
Вроджені аномалії (вади розвитку)	показник	100,57	74,42	184,39	246,1	192,96
Симптоми та ознаки	показник	109,90	81,85	128,47	136,1	129,52
Травми та отруєння	показник	207,96	321,12	439,11	790,0	487,85

Показники поширеності хвороб дитячого населення
(показники на 10000 дітей відповідного віку)

2022 рік		0-14 років	15-17 років	0-17 років
Всі хвороби	показник	12241,02	19168,1	13344,93
Інфекційні та паразитарні хвороби	показник	351,23	430,1	363,80
Новоутворення	показник	49,97	78,2	54,47
Хвороби крові, кровотворних органів	показник	120,47	113,1	119,29
Хвороби ендокринної системи	показник	498,54	1450,6	650,27
Розлади психіки та поведінки	показник	159,85	386,3	195,94
Хвороби нервової системи	показник	307,73	900,8	402,23
Хвороби ока та прид. апарату	показник	529,30	1189,8	634,56
Хвороби вуха та соскопод. відростка	показник	229,99	321,0	244,49
Хвороби системи кровообігу	показник	95,02	357,2	136,80
Хвороби органів дихання	показник	7283,03	8497,8	7476,61
Хвороби органів травлення	показник	692,21	1736,9	858,69
Хвороби шкіри та підшк. клітковини	показник	431,40	673,5	469,98
Хвороби кістково-м'язової системи	показник	562,84	1343,0	687,16
Хвороби сечостатевої системи	показник	184,02	717,5	269,04
Вагітність та пологи	показник			
Окремі перинатальні стани	показник	51,31		43,13
Вроджені аномалії (вади розвитку)	показник	170,55	196,8	174,73
Симптоми та ознаки	показник	108,96	87,1	105,47
Травми та отруєння	показник	417,21	669,4	457,41

Таблиця 2.1.4.4

Показники захворюваності дитячого населення
(показники на 10000 дітей відповідного віку)

2021 рік		0-6 років	7-14 років	0-14 років	15-17 років	0-17 років
Всі хвороби	показник	4884,97	4112,22	10506,65	13451,3	10915,60
Інфекційні та паразитарні хвороби	показник	171,16	160,62	337,02	554,3	367,19
Новоутворення	показник	7,68	4,01	19,41	27,7	20,56
Хвороби крові, кровотворних органів	показник	23,96	10,10	45,98	63,5	48,41
Хвороби ендокринної системи	показник	14,78	28,33	49,31	154,6	63,93
Розлади психіки та поведінки	показник	8,32	8,59	23,61	16,5	22,63
Хвороби нервової системи	показник	65,85	39,41	125,68	285,3	147,84
Хвороби ока та прид. апарату	показник	123,74	138,50	246,67	449,2	274,80
Хвороби вуха та соскопод. відростка	показник	152,08	97,00	213,11	284,5	223,02
Хвороби системи кровообігу	показник	21,16	33,20	36,71	137,1	50,64
Хвороби органів дихання	показник	3504,64	2801,33	7968,58	8620,9	8059,17
Хвороби органів травлення	показник	97,35	82,31	196,78	403,1	225,43
Хвороби шкіри та підшкірної клітковини	показник	211,55	159,52	373,89	737,1	424,33
Хвороби кістково-м'язової системи	показник	41,75	102,34	140,08	338,8	167,68
Хвороби сечостатевої системи	показник	42,68	47,43	106,84	495,8	160,86
Вагітність та пологи	показник				33,5	10,84
Окремі перинатальні стани	показник	63,20		52,84		45,51
Вроджені аномалії (вади розвитку)	показник	27,12	5,46	27,05	16,9	25,64
Симптоми та ознаки	показник	102,51	77,55	119,84	126,7	120,79
Травми та отруєння	показник	205,45	316,53	423,26	723,4	464,94

Показники захворюваності дитячого населення
(показники на 10000 дітей відповідного віку)

2022 рік		0-14 років	15-17 років	0-17 років
Всі хвороби	показник	8738,96	10618,6	9038,50
Інфекційні та паразитарні хвороби	показник	323,99	400,3	336,14
Новоутворення	показник	17,46	27,8	19,11
Хвороби крові, кровотворних органів	показник	44,10	58,7	46,42
Хвороби ендокринної системи	показник	42,16	135,3	57,01
Розлади психіки та поведінки	показник	23,26	21,5	22,99
Хвороби нервової системи	показник	94,60	213,3	113,52
Хвороби ока та прид. апарату	показник	224,29	433,9	257,68
Хвороби вуха та соскопод. відростка	показник	184,69	262,1	197,03
Хвороби системи кровообігу	показник	25,37	112,5	39,26
Хвороби органів дихання	показник	6372,69	6631,5	6413,92
Хвороби органів травлення	показник	205,53	312,3	222,54

Хвороби шкіри та підшкірної клітковини	показник	357,60	574,6	392,17
Хвороби кістково-м'язової системи	показник	152,10	268,6	170,67
Хвороби сечостатевої системи	показник	104,21	430,3	156,18
Вагітність та пологи	показник			
Окремі перинатальні стани	показник	51,21		43,05
Вроджені аномалії (вади розвитку)	показник	23,47	16,7	22,40
Симптоми та ознаки	показник	94,88	77,4	92,10
Травми та отруєння	показник	399,93	628,6	436,37

У структурі поширеності хвороб у дітей усіх вікових груп перше місце займають хвороби органів дихання - 56,03% у дітей в віці 0-14 років включно – 59,50%, у дітей в віці 15-17 років – 44,34%.

У віковий групі 0-14 років друге місце в структурі поширеності хвороб займають хвороби органів травлення (5,66%), третє – хвороби кістково-м'язової системи (4,60%), далі – хвороби ока та придаткового апарату (4,33%), хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин (4,08%), хвороби шкіри та підшкірної клітковини (3,53%).

У дітей підліткового віку (15-17 років включно) друге місце в структурі поширеності хвороб займають хвороби травлення (9,07%), третє - хвороби ендокринної системи, розладу харчування, порушення обміну речовин (7,57%), далі слідують хвороби кістково-м'язової системи (7,01%), хвороби ока та придаткового апарату (6,21%), хвороби нервової системи (4,70%).

У структурі захворюваності дітей усіх вікових груп перше місце займають хвороби органів дихання: 70,97% у дітей в віці 0-17 років, 72,93% у дітей в віці 0-14 років включно, у дітей в віці 15-17 років – 62,46%.

У віковий групі 0-14 років друге місце в структурі захворюваності займають травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин (4,58%), третє – хвороби шкіри та підшкірної клітковини (4,10%), далі – інфекційні та паразитарні хвороби (3,71%), хвороби ока та придаткового апарату (2,57%), хвороби травлення (2,36%).

У дітей підліткового віку (15-17 років включно) друге місце в структурі захворюваності займають травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх причин (5,92%), третє – хвороби шкіри та підшкірної клітковини (5,42%), далі – хвороби ока та придаткового апарату (4,09%), хвороби сечостатевої (4,06%), інфекційні та паразитарні хвороби (3,77%),

В умовах військового стану структура захворюваності майже не відрізняється в різних вікових групах.

Найбільш гострими проблемами здоров'я населення області за даними відділу медичної статистики та аналітики Комунального некомерційного підприємства Київської обласної ради «Київський обласний спеціалізований медичний центр» визначено:

- високий рівень загальної смертності, особливо чоловіків працездатного віку;
- низький рівень народжуваності;
- від'ємний приріст населення;
- низька очікувана тривалість життя;
- високий коефіцієнт старіння;
- високі показники смертності за класом хвороб системи кровообігу, за класом новоутворення, за класом травми, отруєння та деякі інші наслідки дії зовнішніх чинників;
- ріст навантаження на працездатне населення за рахунок росту кількості непрацездатного населення.

2.2. Прогнозні зміни стану навколошнього середовища, якщо проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік не буде затверджено

Клімат

Збереження існуючого стану використання території Київської області призводить до

загроз для екологічного стану через інтенсивне сільське господарство – викиди парникових газів тваринницькими комплексами та з полів, головним чином південної, лісостепової, частини області. Щільна забудова у містах із зменшенням площ зелених насаджень створює умови для теплових островів, які є загрозою для здоров'я людини через “теплові” стреси. З іншого боку, підтримка сталого лісового господарства через збереження і, навіть, збільшення площ лісових насаджень чинить позитивний вплив на місцеві кліматичні умови, а також робить внесок у боротьбу із глобальною зміною клімату через підтримку лісових і болотних біотопів, що поглинають парникові гази.

Атмосферне повітря

За умов збереження сучасних тенденцій функціонування підприємств – основних забруднювачів повітря (підприємства теплоенергетики та житлово-комунального господарства, транспорт) слід очікувати рік від року коливання викидів забруднювальних речовин. Ймовірно на обсяг викидів стаціонарних джерел впливає економічна ситуація, зокрема промислове виробництво – зростання призводить до збільшення викидів. Тому забруднення атмосферного повітря промисловими підприємствами залишатиметься на відносно одному рівні із несуттєвими коливаннями (якщо не будуть впроваджені заходи із скорочення викидів). Для міст основним джерелом забруднення є пересувні джерела – автотранспорт, кількість якого має тенденцію до зростання. Причому значну частину приданих автомобілів займають вживані авто. Відповідно слід очікувати поступового погіршення стану атмосферного повітря у містах через концентрацію автотранспорту та зростання обсягів забруднювальних викидів. Для міст актуальною і все більше актуальною ставатиме проблема шумового забруднення від автотранспорту.

Поверхневі та підземні води

У подальшому, при збереженні сучасного стану використання водних ресурсів, слід очікувати погіршення стану поверхневих вод через скиди підприємств комунального господарства. Причиною нестабільної роботи очисних та каналізаційних споруд є фізична зношеність та моральна застарілість обладнання, несвоєчасне проведення реконструкції під сучасні технології, поточних та капітальних ремонтів, інтенсивна житлова забудова у передмісті Києва без належної уваги до розвитку каналізаційних мереж. У південній частині Київської області є ймовірним забруднення водойм внаслідок змиву із сільськогосподарських полів, що призводить до замулення річок і ставків, їх евтрофікації, накопичення забруднювальних речовин (важких металів, нафтопродуктів, пестицидів тощо) у зарегульованих водоймах (ставках) та у донних відкладах. Накопичення шкідливих відкладів у донних відкладах створює відкладену проблему забруднення водойм нижче за течією, міграцію шкідливих речовин у Дніпро.

У межах населених пунктів додатковий фактор забруднення – стоки використаних вод, забруднених поверхнево-активними речовинами, органічними речовинами, нафтопродуктами, особливо при відсутності належно працюючих каналізаційних і ливневих мереж.

Відкриті землі та ґрунти

Важливою складовою стабільного екологічного стану території є дотримання збалансованості у використання земель, що полягає у запобіганні зростанню частки земель з інтенсивним використанням у сільському господарстві, під виробництво або видобування корисних копалин. За збереження сучасного стану землекористування в Київській області ймовірне надмірне залучення вільних земель під забудову, особливо поблизу міста Київ та інших міст Київської області. Залишатиметься високий рівень залучення земель до інтенсивного використання у сільському господарстві, головним чином у південній частині. Стан використання земель у лісовому господарстві свідчить про сталість цих показників.

На землях, за умов збереження сучасного інтенсивного використання їх під ріллю, слід очікувати подальшого розвитку еrozійних процесів, що призводитимуть до деградації ґрунтів: водної еrozії у лісостеповій частині, вітрової еrozії у поліській частині області. Слід очікувати зниження природної родючості ґрунтів через зниження вмісту гумусу та вмісту основних елементів живлення (азоту, калію і фосфору).

Біорізноманіття та природно-заповідний фонд

Тривала господарська діяльність значно змінила природне середовище області, як наслідок, зазнали змін майже всі компоненти ландшафтів – рослинний і тваринний світ, ґрунти, ґрутові і підземні води. Внаслідок цього первинна природна рослинність зберіглася

лише в окремих важкодоступних місцях, зокрема у заболочених місцях заплав, на схилах річкових долин, на окремих ділянках лісів. Через вплив людини відбувається суттєва зміна середовища існування об'єктів рослинного та тваринного світу, що значним чином впливає на видовий та кількісний склад флори і фауни на території Київської області.

Основні загрози для біорізноманіття у зв'язку із сучасним станом використання території Київської області, спричиняються скороченням площі і фрагментацією ландшафтів, що збереглись у природному стані та є середовищем існування видів флори і фауни. Такі фактори як інтенсивне сільське господарство, вилучення земель під забудову та транспортні мережі, забруднення компонентів природи є причиною загроз і втратою високого рівня біорізноманіття.

На сьогодні Київська область достатньо забезпечена об'єктами природно-заповідного фонду – частка складає 10,41 % від адміністративної площі області, заплановане її зростання. Стан об'єктів і територій природно-заповідного фонду може зазнавати негативного впливу через незаконну діяльність, пов'язану із надмірним використанням природних ресурсів, порушення природоохоронного режиму. Також слід звернути увагу на лісові пожежі, як призводять до знищення лісів, а відтак і середовищ існування видів флори і фауни, у тому числі цінних природних комплексів.

Ландшафти та культурна спадщина

Естетично привабливі ландшафти та об'єкти культурної спадщини – це складові високої цінності ландшафтів як комплексних утворень, які є основою ландшафтного різноманіття і є важливими для регіональної і державної ідентичності. Важливість збереження цінних типових і ландшафтів, що зберегли природні риси підкреслюється у Європейській ландшафтній конвенції, до якої приєдналась Україна. На території Київської області налічується майже 4 тис. пам'яток культурної спадщини і їх кількість щороку збільшується, оскільки в ході досліджень виявляються нові об'єкти. Основні фактори впливу, які загрожують цінним ландшафтам і об'єктам культурної спадщини, такі: забудова вільних просторів, створення великих логістичних комплексів, прокладання крупних транспортних магістралей та ЛЕП, будівництво об'єктів нової енергетики (вітрових і сонячних електростанцій), надмірна розораність земель.

3. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу

Заходи економічного та соціального розвитку Київської області на 2024 рік розроблені для всієї території області. Характеристика стану довкілля, умов життєдіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу у зв'язку із реалізацією Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік детально представлена у розділі 2. Актуальні екологічні проблеми розглянуті у розділі 4.

Територія Київської області характеризується наявністю двох різних частин – поліської північної частини у межах фізико-географічної зони мішаних лісів і лісостепової у межах лісостепової фізико-географічної зони. Ці зональні частини області відрізняються одна від одної насамперед своєрідними ландшафтними типами ґрунтово-рослинного покриву, що сформувалися в умовах помірного клімату при різному ступені зволоженості території. Природні особливості цих двох фізико-географічних зон значною мірою визначають виникнення екологічних проблем і прояв їхніх наслідків.

Поліська частина Київської області

Для Полісся властива значна мозаїчність ландшафтних комплексів, головна причина чого - його походження і розвиток протягом антропогенового періоду, неодноразові зміни кліматичних умов, діяльність льодовика і його вод, значна обводненість території. Характерними рисами природних умов Полісся є низинний рельєф із широкими заболоченими річковими долинами, високий рівень ґрунтових вод, позитивний баланс вологи, панування дерново-підзолистих і болотних ґрунтів, що сформувалися переважно на піщаному субстраті, значне поширення соснових лісів з домішкою широколистяних порід.

У просторовому розподілі ландшафтних комплексів Київського Полісся спостерігаються такі закономірності^{36 37 38 39}:

- крайова північна частина Київського Полісся в районі села Новошепеличі є водно-льодовиковою і алювіальною низовиною, переважно піщаною, з дерново-слабопідзолистими ґрунтами і боровим та субборовими лісами. На окремих ділянках зустрічаються болота.
- На правобережжі Прип'яті, в районі м. Чорнобиля і с. Чистогалівки, домінує моренно-горбисте пасмо з дерново-середньопідзолистими супіщаними ґрунтами. Місцями зустрічаються лесові „острови”, порізані ярами та вкриті світло-сірими ґрунтами.
- На межиріччі Тетерева і Ужа пошиrena моренно-водно-льодовикова рівнина з пануванням дерново-середньопідзолистих ґрунтів, які широко використовуються під сільськогосподарські угіддя. Лісів тут дуже мало.
- Правобережжя Тетерева від м. Іванкова майже до смт. Бородянки і смт. Димера є алювіальною піщаною низовиною з поширенням еолових форм рельєфу і дерново-слабопідзолистих ґрунтів, які зайняті лісами борового і субборового типу. Значні ділянки в цьому районі заболочені.
- Південна частина Київського Полісся в районі смт Макарова, смт Бородянки і смт Гостомеля характеризується переважанням моренно-водно-льодовикової рівнини з дерново-середньопідзолистими, а місцями дерново-слабопідзолистими ґрунтами, які зайняті невеликими лесовими масивами типу субборів і борів. Долини річок Ірпеня, Здвижу та їх приток заболочені.

Лівобережна північна частина Київської області розташована у межах Чернігівського Полісся. Чернігівське Полісся загалом є акумулятивною низовиною з розвинутими ерозійними

³⁶ Проблемы природопользования в трансграничном регионе Белорусского и Украинского Полесья: монография / научные редакторы В. П. Палиенко, В. С. Хомич, Л. Ю. Сорокина; Институт географии НАН Украины, ГНУ «Институт природопользования» НАН Беларуси. К.: Изд-во «Сталь», 2013. – 290 с.

³⁷ Конструктивно-географические основы природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье / [Маринич А.М., Паламарчук М. М., Гриневецкий В. Т. и др.] - К. : Наук. думка, 1988. – 176 с.

³⁸ Ландшафты Чернобыльской зоны и их оценка по условиям миграции радионуклидов / [Давыдчук В.С., Зарудная Р.Ф., Михели С.В. и др.]; под ред. А.М.Маринича.- К.: Наук. думка, 1994.- 112 с.

³⁹ Физико-географическое районирование Украинской ССР / [под ред. проф. В. П. Попова, проф. А. М. Маринича, доц. А. И. Ланько].- К. : Изд-во Киев. ун-та, 1968.- 684 с.

формами. Значну роль у будові поверхні відіграють сучасні (тераси Дніпра, Десни, Снові, Сейму) та давні (Замглай) річкові долини. У багатьох місцях дно сучасних і особливо давніх долин заболочене. Для цієї частини Київської області характерні надзаплавно-терасові піщані ландшафтні комплекси з дерново-слабопідзолистими і болотними ґрунтами, а також заплавно-лучно-болотні ландшафтні комплекси.

Лісостепова частина Київської області^{40 41 42}

Лівобережжя Київської області, південно-східна частина – Північнопридніпровська терасова низовинна область Лівобережнодніпровського краю.

Переважають ландшафти лесових давньоалювіальних рівнин, знижених, хвилястих, слаборозчленованих, на палеогеновій основі, перекритій безкарбонатними опішаненими суглинками і пісками з прошарками суглинків, з сірими і темно-сірими ґрунтами, з острівними дібровами. Формування ландшафту відбувалось під впливом водно-льодовикових потоків і озерних басейнів. Значну частину ландшафту займають безстічні зниження і западини, з лучно-чорноземними ґрунтами, з низинними болотами і торфовищами. Дренують територію неглибокі улоговини і рідкі короткі, коритоподібні балки, густота яких не перевищує 0,4 км/км². Ландшафти ще більш низьких лесових давньоалювіальних рівнин характеризуються чорноземно-лучними, лучними, дерновими глеевими та торфово-болотними ґрунтами, з галофільною рослинністю.

Вищий рівень займають ландшафти лесових давньоалювіальних рівнин, низьких, вирівняних, слаборозчленованих, з чорноземами глибокими малогумусними легкосуглинковими, розораними, в комплексі з відносно зниженими (давньоозерними) вологими терасами з лучно-чорноземними поверхнево-слабосолонцоватими та лучно-солончаковими ґрунтами. Густота ерозійної сітки незначна і складає 0,35 км/км². Поверхня рівнини усіяна западинами.

Ландшафт піщаних давньоалювіальних рівнин, горбистих, з дерново-підзолистими ґрунтами, з борами і суборами. Перша надзаплавна (борова) тераса сягає абсолютної висоти 120-128 м. Над заплавою вона піднімається на 10-12 м. На окремих ділянках поширені еолові форми рельєфу у вигляді піщаних гряд, дюн. Поверхню території дренує досить розвинута мережа улоговин, балок і ярів. Домінують улоговини та яри, вони займають близько 80% загальної площині від еrozійних форм ландшафту. Центральні частини ландшафту дренуються мережею улоговин, які врізані в основні поверхні тераси на глибину 1-2,5 м; для них характерні пологі схили, які поступово переходят в плоске або слабовігнуте днище

Правобережжя Київської області, південна центральна частина області – Київська височинна область Подільсько-Придніпровського краю

Ландшафтну структуру утворюють ландшафти широколистяно-лісові в північній і придніпровській частинах, та лучно-степові. На півночі ландшафтної області поширені місцевості лесових височин та їх схилів із сірими лісовими ґрунтами, грабовими дібровами, річковими долинами та балками. На сьогодні територія Київського плато майже повністю розорана. У минулому лісова рослинність цих ландшафтів переважала над степовою. Нині тут збереглися широколистяні грабово-дубові та їх похідні грабові ліси на крутих схилах понад Дніпром в умовах горбисто-балкового рельєфу на добре дренованих ясно-сірих та сірих лісових ґрунтах, утворених на лесах і лесовидніх суглинках.

Правобережжя Київської області, південно-західна центральна частина області – Північно-Східна Придніпровська височинна область Подільсько-Придніпровського краю.

Ландшафтна структура території досить складна, чітко відзеркалює переходний характер регіону – від полісся до лісостепу. Тут представлені: моренно-водно-льодовикові височинні і низовинні рівнини на кристалічній і неогеновій основі, моренно-водно-льодовикові височинні і низовинні рівнини на палеоген-неогеновій основі, водно-льодовикові височинні і низовинні рівнини на кристалічній і неогеновій основі з дерново-підзолистими

⁴⁰ Конструктивно-географические основы природопользования в Украинской ССР: Киевское Приднепровье / [Маринич А.М., Паламарчук М. М., Гриневецкий В.Т. и др.] - К. : Наук. думка, 1988. – 176 с.

⁴¹ Ландшафты Чернобыльской зоны и их оценка по условиям миграции радионуклидов / [Давыдчук В.С., Зарудная Р.Ф., Михели С.В. и др.] ; под ред. А.М.Маринича.- К.: Наук. думка, 1994.- 112 с.

⁴² Физико-географическое районирование Украинской ССР / [под ред. проф. В. П. Попова, проф. А. М. Маринича, доц. А. И. Ланько].- К. : Изд-во Киев. ун-та, 1968.- 684 с.

грунтами, озерно-воднольодовикові рівнини на кристалічній і неогеновій основі з ясно-сірими і сірими реградованими ґрунтами, лесові низовинні і височинні рівнини на кристалічній і неогеновій основі з світло-сірими та сірими лісовими ґрунтами, чорноземами глибокими малогумусними, лесові ерозійні височинні та низовинні рівнини на палеоген-неогеновій основі з чорноземами опідзоленими та типовими малогусними.

В долинах великих річок області виражені терасові рівнини піщаних (перших надзаплавних) терас із дерново-підзолистими ґрунтами. З-поміж лесових терас поширені місцевості з сірими лісовими ґрунтами та чорноземами опідзоленими. Типовими є високі заплави із дерновими, лучними і лучно-чорноземними ґрунтами та низькі – з лучно-болотними та болотними. Поширені коритоподібні балки та балки складного профілю – з різними за ступенем зволоження днищем, іноді заболочені.

На території Київської області налічується 279 територій та об'єктів природно-заповідного фонду, загальною (фактичною) площею – 293,1 тис. га, що становить 10,42 % від адміністративної площини області, з яких 25 об'єктів загальнодержавного значення та 254 об'єкта місцевого значення. Ряд територій у межах Київської області належить до Смарагдової мережі, найбільші території у долині Дніпра та у північній частині у Зоні відчуження.

Існує ряд екологічних ризиків які мають комплексний вплив як на складові навколошнього середовища в області, так і на стан здоров'я населення. А саме:

- забруднення повітря відбувається за рахунок викидів від стаціонарних і пересувних джерел; додатковим фактором короткочасного впливу на стан повітря, проте надзвичайно шкідливого, є лісові пожежі та горіння торфовищ в межах заплав та боліт. Поширене виникнення «теплових островів» на штучних запечатаних територіях;

- забруднення поверхневих та підземних вод обумовлене скидами у водойми недостатньо очищених і забруднених стічних вод підприємствами (виробнича сфера та с/г), що розташовані в межах басейнів річок. Ризики забруднення посилюються через недосконалу та місцями відсутню систему каналізації та очищення стоків;

- забруднення ґрунтів обумовлено некерованим внесенням мінеральних добрив та пестицидів с/г підприємствами, порушеннями нормативів утримання складування та збереження хімічних, органічних речовин, а також побутових відходів на полігонах. Ризики в сфері землекористування пов'язані із виведенням земель сільськогосподарського та лісогосподарського призначення під забудову (житлову, промислову та комунальну), засолення, підтоплення та деградацією земель внаслідок нераціонального природокористування;

- до ризиків впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік можна віднести: якість атмосферного повітря на ділянках впливу автотранспорту, в містах та внаслідок пожеж і пилових бур; недостатнє забезпечення об'єктами обслуговування, а саме закладами охорони здоров'я, дошкільної та загальної середньої освіти, об'єктами фізкультурно-оздоровчого, рекреаційного та туристичного спрямування.

4. Екологічні проблеми, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом

У з'язку із особливостями природних умов та існуючої системи природокористування на території Київської області склалася доволі складна екологічна ситуація⁴³ ⁴⁴. Існуючі екологічні проблеми в Київській області можна класифікувати як проблеми природного та антропогенного характеру. До природних екологічних проблем можна віднести негативні прояви фізико-географічних процесів, що відбуваються в геосистемах по території області (площинна, лінійна ерозія, пилові бурі, підтоплення, заболочування, засолення ґрунтів та

⁴³ Регіональна доповідь "Про стан навколошнього природного середовища Київської області у 2019 році" / Департамент екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації. - Київ-2020.

⁴⁴ Проблемы природопользования в трансграничном регионе Белорусского и Украинского Полесья: монография / научные редакторы В. П. Палиенко, В. С. Хомич, Л. Ю. Сорокина; Институт географии НАН Украины, ГНУ «Институт природопользования» НАН Беларуси. К.: Изд-во «Сталь», 2013. – 290 с.

інші). Проте, більшість екологічних негараздів прямо чи опосередковано зумовлені діяльністю людини та пов'язані із некерованим і нераціональним природокористуванням. Найбільші існуючі екологічні негаразди області стосуються:

- Забруднення компонентів навколошнього середовища – атмосферного повітря, водних об'єктів, ґрунтів, радіаційне забруднення, як наслідок Чорнобильської катастрофи
- Нераціонального використання природних ресурсів наявних на території області – деградація і погіршення якісного стану ґрунтів, водна та вітрова ерозія ґрунтів, зведення лісів (несанкціоновані вирубки), використання земель не за призначенням (виведення цінних, охоронюваних, рекреаційних земель під забудову), наслідки від невиправданої меліорації, забруднення ТПВ, «розповзання» міст та перенаселення
- Наслідки, аварійного та стихійного характеру, явищ природного та природно-антропогенного походження – лісові пожежі, виробничі та інші техногенні аварії, пилові бури, обміління та зневоднення, втрата біологічного різноманіття та фрагментація оселищ, надмірне та некероване застосування пестицидів, нераціональне використання мінеральних добрив, потрапляння яких у водойми спричиняє їх евтрофікацію та ряд інших.

4.1. Стан атмосферного повітря Київської області

За даними Головного управління статистики в Київській області, в області у 2022 році у порівнянні з попереднім роком викиди від стаціонарних джерел зменшилися і становили – 47,99 тис.т.

Із загальної кількості викидів забруднюючих речовин стаціонарними джерелами найбільшу частину складають діоксид та інші сполуки сірки, а також речовини у вигляді твердих суспендованих частинок (відповідно 35% та 30% від загального обсягу викидів). Крім того, від стаціонарних джерел забруднення надійшло 3,1 млн.т діоксиду вуглецю.

Динаміку забруднення атмосферного повітря по Київській області представлено в таблицях 4.1.1, 4.1.2. Дані отримано з сайту Департаменту екології та природних ресурсів КОДА⁴⁵.

Динаміка обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря

Таблиця 4.1.1

Роки	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис.т.				Щільність викидів у розрахунку на km^2 , кг	Обсяги викидів у розрахунку на одну особу, кг		
	Всього	у тому числі						
		стаціонарними джерелами	пересувними джерелами					
1	2	3	4	5	6			
2018	197,0	81,3	115,7	6995,2	111,4			
2019	214,7	84,4	130,3	7623,7	120,5			
2020	223,3	66,5	156,8	7929,1	124,8			
2021	197,2	59,3	137,9	7002,3	109,9			

Динаміка викидів основних забруднюючих речовин та діоксиду вуглецю в атмосферне повітря

Таблиця 4.1.2

Найменування забруднюючої речовини	Обсяги викидів від стаціонарних джерел забруднення			
	2022 р.	2021 р.	2020 р.	2019 р.
1	2	3	4	5
Усього, т	47988,6	59309,9	66550,2	84413,4
у тому числі				
метали та їх сполуки	30,9	58,4	30,1	124,6
з них				
свинець	1,6	1,8	1,9	2,7
мідь	4,3	3,8	3,9	2,5
нікель	1,6	1,8	1,9	2,7

Найменування забруднюючої речовини	Обсяги викидів від стаціонарних джерел забруднення			
	2022 р.	2021 р.	2020 р.	2019 р.
1	2	3	4	5
хром	2,4	2,4	2,7	3,8
цинк	5,3	5,7	5,8	8,1
арсен	1,7	2,0	2,1	2,9
метан	7616,2	6152,9	10453,3	8257,8
неметанові леткі органічні сполуки	1325,2	1669,2	1566,8	2073,4
оксид вуглецю	2519,4	2713,5	2669,9	9073,1
діоксид та інші сполуки сірки	17013,4	25555,6	27346,0	33527,6
з них				
діоксид сірки	16827,3	25413,8	27017,7	33260,3
сполуки азоту	4910,3	6301,6	7410,2	9717,9
з них				
діоксид азоту	4030,9	5516,8	6495,1	8704,0
оксид азоту	85,	98,7	114,5	184,2
аміак	718,6	672,4	785,4	789,0
речовини у вигляді твердих сусpenдованих частинок	14364,3	16626,2	16915,7	21489,6
стійкі органічні забруднювачі	59,8	90,5	27,6	4,4
з них				
поліароматичні вуглеводні (ПАВ)	13,3	89,1	27,6	4,4
інші	149,1	142,0	130,6	145,0
Крім того, діоксид вуглецю, млн.т	3,1	3,3	3,7	4,8

Основними забруднювачами атмосферного повітря у 2022 році були підприємства Обухівського (30,37 тис. т), Білоцерківського (6,54 тис. т), Бориспільського (5,47 тис. т.), Броварського (3,05 тис. т) районів.

Найбільш забруднененими є території Обухівського (8347 кг/км²), Бориспільського (1413 кг/км²), Броварського (1159 кг/км²) районів.

Основний внесок у забруднення атмосферного повітря Київської області вносять підприємства постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря. У 2022 році забруднення повітряного басейну області обумовлено як і в попередні роки роботою Трипільської ТЕС ПАТ Центренерго, викиди якої складали понад 60,3 % всіх викидів стаціонарних джерел області. Проте у 2022 році викиди Трипільської ТЕС становили на 29% менше ніж у 2021 році.

Основними забруднювачами атмосферного повітря у звітному році були наступні підприємства: ПАТ «Центренерго» Трипільська ТЕС - 28955,459т/рік, ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» (Лубенське ЛВУМГ КС-Яготин) - 1263,799 т/рік, ПАТ «Акціонерна компанія «Київводоканал» мулові поля № 1 - 1450,3 т/рік, ПАТ «Акціонерна компанія «Київводоканал» мулові поля № 2 - 721,948 т/рік, КП «Броваритеplovodoeнергія» - 890,605 т/рік, (річні викиди надаються без врахування діоксиду вуглецю)⁴⁷.

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел по адміністративним одиницям Київської області представлено в таблиці 4.1.3. Дані отримано з сайту Департаменту екології та природних ресурсів КОДА ⁴⁶.

⁴⁵ <https://ecology-kyiv.com.ua>

⁴⁶ <https://ecology-kyiv.com.ua>

Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами забруднення (в розрізі адміністративних одиниць)

Таблиця 4.1.3

Обсяги викидів, т	У % до 2021р.	У тому числі			
		діоксиду сірки		діоксиду азоту	
		т	У % до 2021р.	т	У % до 2021р.
1	2	3	4	5	6
Київська область	47988,646	80,5	16827,265	66,0	4030,917
Райони					
Білоцерківський	6539,114	142,7	55,708	71,9	259,057
Бориспільський	5474,762	138,3	57,652	82,6	478,216
Броварський	3046,121	95,1	93,906	102,5	213,049
Бучанський	674,075	26,8	21,186	6,0	118,141
Вишгородський	531,151	36,8	5,621	51,6	115,862
Обухівський	30368,879	72,4	16569,574	66,6	2797,530
Фастівський	1352,872	69,1	23,618	99,0	48,528

Для області характерна територіальна нерівномірність у розміщенні промислового виробництва. Обсяги викидів у розрахунку на квадратний кілометр площині в середньому становлять 1700,0 кг/км², а у розрахунку на одну особу становлять понад 26,7 кг/особу. У цілому в Київській області існує тенденція до зменшення обсягів викидів забруднюючих речовин в атмосферу від стаціонарних джерел у 2022 році становлять 47,99 тис. тонн на рік.

Найбільш забрудненою у Київській області є територія Обухівського району, на яку припадає 63% викидів шкідливих речовин у повітря, що обумовлюється розташуванням на цій території, у першу чергу Трипільської ТЕС.

4.2. Екологічна ситуація в галузі водокористування

За запасами водних ресурсів область має достатньо поверхневих і підземних водних ресурсів: у маловодний рік 95% забезпеченості на 1 км² тут припадає 996,5 тис. м³ загальних і 26,4 тис. м³ місцевих поверхневих водних ресурсів, а на одного мешканця – відповідно 6,48 і 0,18 тис. м³. Водозабезпеченість території і населення загальними водними ресурсами майже в 6-11 раз більші і місцевими в 1,2-2,2 рази менші, ніж у середньому по Україні.

Найбільш потужним джерелом забруднення природних водойм є промислові стічні води, які характеризуються великими об'ємами, різноманітними забруднювачами, часто мають підвищену температуру. Стічні води є найбільш багатотонажним відходом промисловості. Стічні води утворюються на підприємствах різних галузей, а тому мають різний хімічний склад. Разом з цим потужним джерелом забруднення природних водойм залишаються комунально-побутові стічні води, тобто стічні води міст і селищ. Ці стічні води характеризуються наявністю в них миючих засобів, органічних речовин, компонентів біогенного характеру тощо. Надходження їх у водойми викликає їх евтрофікацію.

За даними звітності №2-ТП (водгосп) в області в 2022 році було забрано 574,8 млн.м³ води, що на 51,27 млн.м³ більше, ніж у попередньому році. З них з поверхневих водних джерел – 536,31 млн.м³, із підземних – 38,49 млн.м³.

Протягом 2022 року було використано: 563,1 млн.м³, в тому числі на виробничі потреби – 505,96 млн.м³, на господарсько-питні потреби – 29,66 млн.м³ води, на зрошення – 2,08 млн. м³ води.

Фактичний скид стічних вод в поверхневі водні об'єкти склав 517,15 млн.м³, що на 50,93 млн.м³ більше, ніж у 2021 році, з них - 1,68 млн.м³ забруднених, 484,65 млн.м³ нормативно чистих без очистки, нормативно очищених 30,83 млн.м³.

На території області близько 40 об'єктів здійснюють скид у відкриті водойми. Основними з яких є: КП "Васильківська шкірфірма", Комунальне житлово-експлуатаційне

підприємство Глевахівської селищної ради, КП Узинської міської ради "Узинводоканал".

У 2022 році Державною установою «Київський обласний центр контролю та профілактики хвороб Міністерства охорони здоров'я України» здійснювались моніторингові лабораторні дослідження якості питної води та поверхневих водних об'єктів.

З контрольних точок централізованих мереж водопостачання досліджено 6227 зразків питної води (3335 за мікробіологічними та 2892 за санітарно-хімічними показниками). З них 124 зразки (3,7%) не відповідали вимогам за мікробіологічними показниками (загальне мікробне число, Е.coli, загальні коліформи), 606 зразків (21%) - з відхиленнями за санітарно-хімічними показниками (залізо загальне, забарвленість, окисність, загальна жорсткість, азот аміаку, хлориди, запах, смак).

З метою попередження виникнення випадків водно-нітратної метгемоглобінемії досліджено 1904 зразки води за мікробіологічними та санітарно-хімічними показниками з колодязів, яка використовується для споживання дітьми до 3-х років. Вміст нітратів перевищений у 301 зразку питної води з 923 досліджених (32,6%).

Перевищення вмісту нітратів у воді джерел нецентралізованого питного водопостачання залишається основним з проблемних питань регіону, що є одним з чинників негативного впливу на стан здоров'я населення, особливо дітей.

Основною проблемою водопровідно-каналізаційного господарства є фізичний знос та енергоємність об'єктів. Так близько 40 % каналізаційних колекторів в області експлуатуються понад 40 років, третина систем централізованого водовідведення перебуває у ветхому та аварійному стані. Із 39 очисних споруд (33 - склад господарсько-побутових стічних вод, 6 - промислових) стоки після очищення скидаються у відкриті водойми, що негативно впливає на екологічну ситуацію в області.

4.3. Екологічна ситуація в галузі землекористування та стан ґрунтів

Надмірне навантаження на земельні угіддя області, у тому числі високий ступінь сільськогосподарської освоєності і розораності території, є однією з причин, що спричиняють активізацію ряду негативних процесів. У структурі земельного фонду Київщини значні площи займають ґрунти з незадовільними властивостями – змиті, дефлювані, засолені, солонцюваті, перезволожені тощо.

З метою призупинення подальшого падіння родючості ґрунтів та стабілізації екологічної ситуації в землеробстві області необхідно повністю компенсувати дефіцит органічної речовини та елементів живлення у ґрунті, що досягається внесенням оптимальних норм мінеральних і органічних добрив, проведеннем у необхідних обсягах хімічної меліорації у поєднанні із широким застосуванням елементів біологічного землеробства до традиційного способу ведення сільського господарства.

Вміст свинцю за середніми та мінімальними величинами значно нижчий за фоновий, тільки в окремому випадку (с. Вітрівка Макарівського району) - максимальний вміст цього елемента у ґрунті становив 15,36 мг/кг, що перевищувало фон у 1,5 рази. Разом з цим, ця величина не перевищувала ГДК – 32 мг/кг. Вміст міді: і мінімальні, і середні значення були значно менші за фонові величини, а максимальні наблизались до фонових (с. Берестянка Бородянського району – 18,3; с. Пилява Вишгородського району – 17,36 мг/кг ґрунту). Вміст нікелю і хрому, кобальту (окрім Макарівського (с. Бишів), де максимальне значення становило 14,06 мг/кг, що перевищувало фонові рівні у 1,4 рази) значно нижчі. Вміст кадмію у ґрунті вищий за фоновий спостерігався тільки у с. Рихта Вишгородського району (0,67 – 0,81 при допустимих рівнях 0,5 мг/кг). Вміст цинку у ґрунті вище за фоновий (50 мг/кг) у с. Небрат (середні значення – 68,58, максимальні – 82,68 мг/кг), у с. Нова Гребля (максимальні – 73,99 мг/кг) Бородянського району, у с. Яблунівка та Горобіївка Макарівського району (відповідно 58,46 та 64,32 мг/кг), але ці значення становили менші рівні, ніж ОДК цинку у ґрунті (100 мг/кг).

Також варто зазначити, що в останні роки спостерігається тенденція до збільшення кількості забудованих земель, які займають 137,4 тис. га, що становить 4,9% від загальної площи області. Фактично збільшення площи забудованих земель здійснюється переважно за рахунок зменшення площи сільськогосподарських угідь.

Забруднювачами земельних ресурсів є в основному накопичувачі побутових відходів (сміттєзвалища, мулові майданчики), склади безхазяйних непридатних пестицидів і

агрохімікатів та промислові відходи, що формуються на великих підприємствах.

Основні показники по загальному обсягу відходів, накопичених протягом експлуатації, у місцях видалення відходів по містах обласного значення та районах у 2020 році. Можна побачити в таблиці нижче. Дані отримані з сайту Головного управління статистики у Київській області [<http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/content/p.php3?c=1395&lang=1>] щодо активних (діючих) підприємств, організацій, установ, уключених до регіональних реєстрів видалення відходів.

Таблиця 4.3.1

Загальний обсяг відходів, накопичених протягом експлуатації, у місцях видалення відходів по містах обласного значення та районах у 2020 році [за даними Гол. упр. стат. у Київській області]

	Відходи I–IV класів небезпеки
Київська область	2153629,1
м.Біла Церква	56370,6
м.Березань	1987
м.Бориспіль	1945
м.Бровари	441669
м.Буча	2172,4
м.Васильків	12619,2
м.Ірпінь (міськрада)	22879,5
м.Переяслав	468,8
м.Фастів	12007,6
м.Ржищів	755,1
м.Славутич	9435,9
м.Обухів (міськрада)	48343,3
райони	
Барішівський	773,7
Білоцерківський	8669,4
Богуславський	263,1
Бориспільський	15460
Бородянський	3464,6
Броварський	12173,5
Васильківський	71414,6
Володарський	421,6
Вишгородський	17735
Згурівський	2149,6
Іванківський	227,4
Кагарлицький	4303,1
К.-Святошинський	32544,3
Макарівський	8335,1
Миронівський	57729,6
Обухівський	964331,7
П.-Хмельницький	3711,5
Поліський	-
Рокитнянський	325699,3
Сквирський	1692,6
Ставищенський	44,1
Таращанський	1283,2
Тетіївський	8672,5
Фастівський	1469,1
Яготинський	407,1

Основним напрямком з охорони земель, підвищення родючості ґрунтів і економії енергоресурсів повинні стати впровадження нових технологій вирощування сільськогосподарських культур, у тому числі ґрунтозахисних та енергозберігаючих, проведення робіт по вилученню з інтенсивного обробітку малопродуктивних, ерозійно-небезпечних земель, впровадження ґрунтозахисної-меліоративної та агроландшафтної організації території.

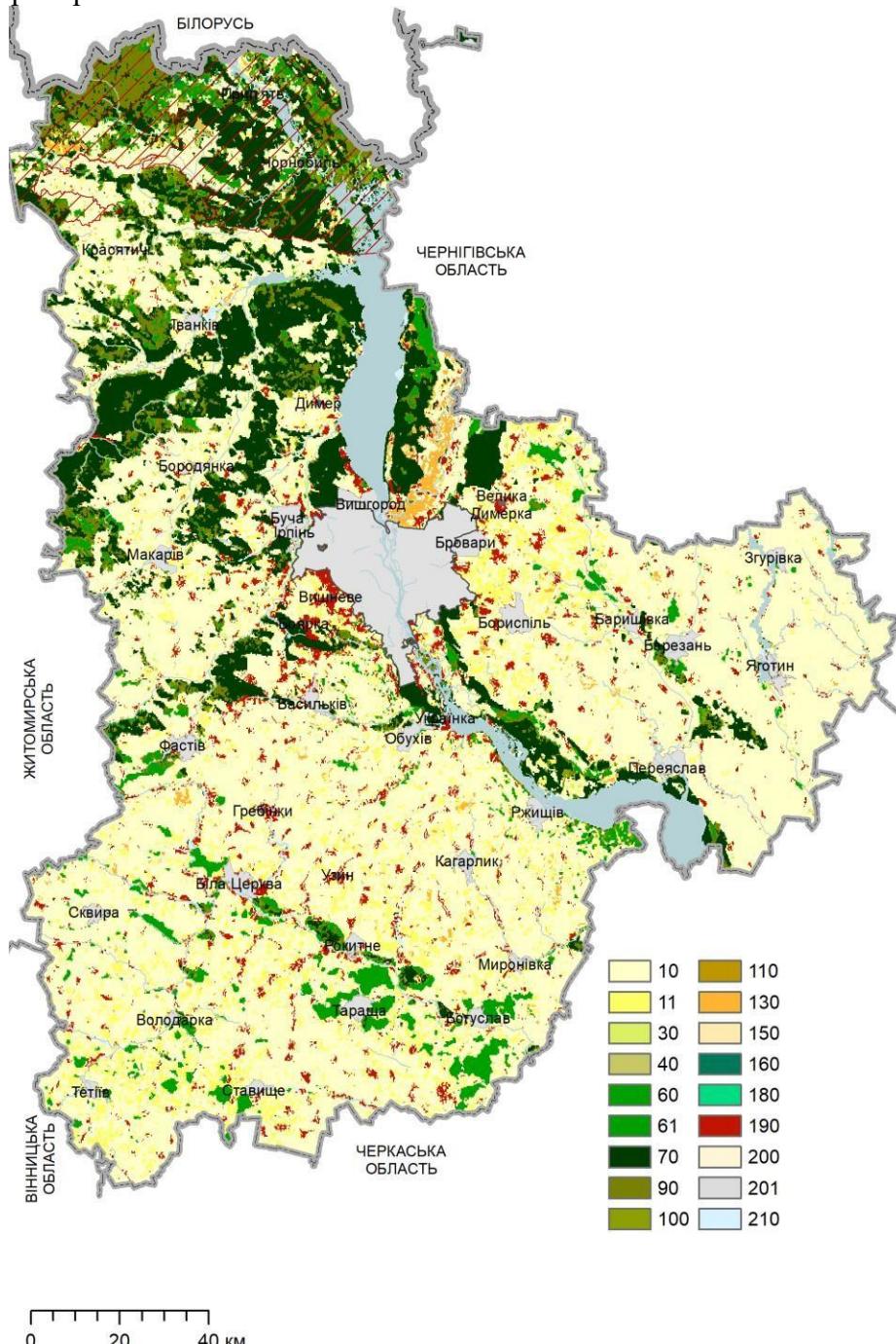

Рис. 4.1. Сучасне використання земель⁴⁷

Агроугіддя: 10.Сільськогосподарські угіддя, незрошувані; 11.Сільськогосподарські угіддя – Трав’яний покрив; 30.Мозаїчні агроугіддя (>50%) / природна рослинність (дерева, чагарники, трав’яний покрив) (<50%); 40.Мозаїчна природна рослинність (дерева, чагарники, трав’яний покрив) (<30%), угіддя (<50%).

Ліси: 60.Лісовий покрив, широколистяні, листяні, зімкнуті до відкритих (>15%); 61.Лісовий покрив, широколистяні, листяні, зімкнуті (>40%); 70.Лісовий покрив, хвойні, вічнозелені, зімкнуті до відкритих (>15%); 80.Лісовий покрив, хвойні, листяні, зімкнуті до відкритих (>15%); 90.Лісовий покрив, мішані ліси (широколистяні та хвойні); 100.Мозаїчний лісовий та чагарниковий покрив (> 50%) / трав’яний покрив (< 50%); 160.Лісовий покрив, затоплені. **Луки:** 110.Мозаїчний трав’яний покрив (>50%) лісовий та чагарниковий покрив (< 50%); 130.Луки; Розріджена рослинність: 150.Розріджена рослинність (дерева, чагарники, трав’яний покрив) (<15%). **Болота:** 180.Чагарниковий або трав’яний покрив, затоплені. **Забудова:** 190.Забудовані території. **Території без покриття:** 200.Території без покриття; 201.Консолідований території без покриття. **Водойми:** 210.Водойми

⁴⁷ За даними: Land Cover CCI. Product user guide. Version 2.0 / URL :http://maps.elie.ucl.ac.be/CCI/viewer/download/ESACCI-LC-Ph2-PUGv2_2.0.pdf

4.4. Проблеми утворення та накопичення відходів

Однією з найбільш гострих проблем в нашій області, яка вимагає уваги є зменшення утворення та обмеження негативного впливу відходів на навколошне природне середовище. З кожним роком кількість відходів збільшується, виникають несанкціоновані звалища, не вирішується проблема поводження з небезпечними відходами, утилізація та знешкодження не придатних до використання хімічних засобів захисту рослин.

Так, у 2022 році за статистичними даними в Київській області обсяг утворених відходів I-IV склав 750,977 тис. т, спалено 8,3 тис. т та підготовлено відходів до їх утилізації та утилізовано 3,4 тис. т.

Кількість місць видалення відходів на території Київської області, включених до реєстру місць видалення відходів складає 38 одиниць, з них полігонів твердих побутових відходів складає 26 що займають площу близько 197,263 га. Середня заповненість полігонів становить 79%.

Також слід зазначити, що на території області потребує вилученню, утилізації, знищенню та знешкодженню 204,665 тонн непридатних до використання та заборонених до застосування хімічних засобів захисту рослин, що розміщені в 22 місцях зберігання на території 6 районів (Білоцерківського, Бориспільського, Бучанського, Вишгородського, Обухівського, Фастівського) та зони відчуження ЧАЕС.

4.5. Екологічно небезпечні об'єкти області

В області наявна низка підприємств, які в процесі своєї діяльності, природних чи соціальних умов характеризуються певним рівнем екологічного ризику і таким чином створюють потенційну або пряму загрозу для довкілля, життя та здоров'я людини.

Таблиця 4.5.1

Забруднювачі повітря та утворювачі відходів Київської області [за даними Головного управління статистики у Київській області]

№ з/п	Підприємства (найбільші забруднювачі)	Вид економічної діяльності
1	2	3
Забруднювачі атмосферного повітря		
1	ПАТ Центренерго Трипільська ТЕС	Виробництво електроенергії
2	АТ «Укртрансгаз» Лубенське ЛВУМГ	Трубопровідний транспорт
3	ПАТ «Акціонерна компанія «Київводоканал» мулові поля №1 та №2	Забір, очищення та постачання води
4	ТОВ «Оператор газотранспортної системи України» Боярське ЛВУМГ	Трубопровідний транспорт
5	КП Броварської міської ради Київської області «Бровари-тепловодоенергія»	Виробництво теплової енергії Централізоване водопостачання та водовідведення
6	АТ «Укртрансгаз» Золотоніське ЛВУМГ	Трубопровідний транспорт
7	ТДВ «Терезине»	Розведення великої рогатої худоби молочних порід
8	ТОВ «Ясенсвіт»	Розведення свійської птиці
Забруднювачі за обсягом скидів зворотніх вод та забруднюючих речовин у водні об'єкти		
1	КП «Васильківська шкірфірма»	Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
2	КП ФМР «Фастівводоканал»	Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
3	КП Узинської міської ради "Узинводоканал"	Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
4	ТОВ «Дмитрівка комунсервіс»	Водопостачання; каналізація поводження з відходами
5	КЖЕП Глевахівської селищної ради	Водопостачання; каналізація поводження з відходами
6	КП «Боярка-Водоканал»	Водопостачання; каналізація поводження з відходами

№ з/п	Підприємства (найбільші забруднювачі)	Вид економічної діяльності
		3
7	КП IPP «Іванківводоканал»	Водопостачання; каналізація поводження з відходами
8	КП Переяславське ВУКГ	Водопостачання; каналізація поводження з відходами
9	КП «Васильківська шкірфірма»	Водопостачання, каналізація, поводження з відходами
Найбільші утворювачі відходів		
1	ПАТ Центренерго Трипільська ТЕС	Виробництво електроенергії
2	ТОВ "Ясенсвіт"	Розведення свійської птиці
3	ТОВ «Рекультивація»	Збирання безпечних відходів
4	ТОВ «Агропромислова фірма «Родник плюс»	Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур
5	ПрАТ "Київський картонно-паперовий комбінат"	Виробництво гофрованого паперу та картону, паперової та картонної тарі
6	ПАТ «Червонський цукровик»	Виробництво цукру
7	ПАТ «Вімм-Білль-Данн Україна»	Перероблення молока, виробництво масла та сиру
8	ПАТ «Акціонерна компанія «Київводоканал» мулові поля №1 та №2	Забір, очищення та постачання води

4.6. Наслідки аварії на Чорнобильській АЕС⁵⁰

Радіаційний фон на території Київської області станом на кінець 2022 року. Потужність експозиційної дози (ПЕД) гамма-випромінення на поверхні землі формується випромінюванням радіонуклідів природного походження та космічним випроміненням. Техногенні радіонукліди, що були накопичені у ґрунтах як за часи випробувань ядерної зброї, так і внаслідок радіаційних та ядерних аварій, враховуючи природні процеси розпаду та міграцію цих радіонуклідів у нижні шари ґрунту, натепер не мають помітного впливу на формування гамма-фону на більшій частині території України. За даними спостережень, ПЕД гамма-випромінення на більшій частині території області (за межами зони відчуження) знаходилась у межах рівнів, обумовлених випромінюванням природних радіонуклідів та космічним випроміненням і складала 6-19 мкР/год., в середньому 11 мкР/год.

Територія зони відчуження ЧАЕС з 24 лютого по 31 березня перебувала під окупацією військ РФ. У цей період окупаційні війська проводили масштабні земляні роботи, здійснювали переміщення важкої техніки, створюючи значні додаткові радіаційні ризики.

На пунктах контролю гідрометеорологічної служби, розташованому у ЗВ (метеорологічна станція Чорнобиль), вимірювання ПЕД здійснювалося без перерв протягом усього періоду окупації. Істотних змін радіаційної обстановки у районі розташування метеостанції не зафіксовано. За отриманими даними, гамма-фон протягом року коливався у межах 16–24 мкР/год, у середньому 19 мкР/год.

Радіаційний стан атмосферного повітря характеризується сумарною бетаактивністю атмосферних аерозолів та випадань, а також вмістом у аерозолях та випаданнях основних дозоутворюючих радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90. Сумарна бета-активність приземного шару повітря становила в середньому по Київській області $9,4 \times 10^{-5}$ Бк/м³, середня за рік щільність випадань бета-активних елементів складала 1,6 Бк/м².

Випадків перевищення контрольних рівнів сумарної бета-активності атмосферних аерозолів та випадань на території Київської області не спостерігалось.

Об'ємна активність радіонуклідів техногенного походження у повітрі протягом 2022 р. знаходилась у межах сезонних коливань, що спостерігаються протягом останніх років. Концентрація цезію-137 на пунктах контролю Київської області (за межами зони відчуження) становила в середньому за 2022 р. $0,32 \times 10^{-5}$ Бк/м³, концентрація стронцію – 90 – $0,09 \times 10^{-5}$ Бк/м³. Щільність випадань цезію-137 на території області (окрім ЗВ) складала в середньому 6,8 Бк/м² за рік, стронцію-90 – 6,5 Бк/м² за рік.

У період окупації зони відчуження через бойові дії у екосистемах зони було

зареєстровано понад тридцять пожеж. Горіння відбувалось і після звільнення ЗВ внаслідок обстрілів та детонації вибухових пристрій. Загальна площа територій, пройдених пожежами, поступається лише масштабам пожеж 2020 р. Гасіння пожеж було ускладнене через знищення та викрадення пожежної техніки, а також загрозу повторних вибухів.

Унаслідок згоряння біомаси в атмосферу вивільняються радіонукліди, що містяться у зв'язаному стані у рослинності, лісовій підстилці та поверхневому шарі ґрунтів, та переносяться вітром на значні відстані. До того ж вперше з часів ліквідації аварії на ЧАЕС відбулось винесення радіоактивності за межі ЗВ на колесах та броні тисяч одиниць важкої воєнної та інженерної техніки.

У районі розташування пункту контролю Чорнобиль (відстань до ЧАЕС 16 км) показники радіоактивного забруднення атмосферного повітря протягом року не виходили за межі коливань багаторічних значень. Середня за рік об'ємна активність цезію-137 в атмосферних аерозолях складала $1,09 \times 10^{-5}$ Бк/м³, об'ємна активність стронцію-90 – $0,16 \times 10^{-5}$ Бк/м³. Щільність випадань цезію-137 становила 11,6 Бк/м² за рік, стронцію-90 – 12,1 Бк/м² за рік.

Протягом 2022 р. на території Київської області перевищень допустимих концентрацій радіонуклідів у атмосферному повітрі, встановлених НРБУ-97, не спостерігалось.

Аномальних радіонуклідів у пробах атмосферного повітря не фіксувалось.

Рівні радіоактивного забруднення поверхневих вод мережею гідрометеорологічної служби України визначалися у 9 створах на річках Дніпро, Десна, Дунай, Південний Буг та у Дніпро-Бузькому лимані. Спостереження за радіоактивним забрудненням дніпровських водосховищ гідрометслужба України здійснює, головним чином, у їхніх нижніх частинах (у верхніх б'єфах ГЕС). Радіаційний стан водних об'єктів басейну Дніпра у I півріччі 2021 р., як і в інші роки після аварії на Чорнобильській АЕС, визначався переважно техногенними радіонуклідами, що змиваються із водозборів, які були забруднені внаслідок аварійних викидів. Одним із основних факторів, які суттєво впливають на формування вторинного радіоактивного забруднення поверхневих вод, є гідрометеорологічні умови, що виникають на забруднений території. Оскільки на теперішній час головним шляхом надходження радіонуклідів до Київського водосховища (з подальшою міграцією по каскаду дніпровських водосховищ) залишаються води р. Прип'ять, то умови формування поверхневого стоку на території її водозбору, перш за все на території зони відчуження, мають вирішальний вплив на радіаційний стан всього дніпровського каскаду. У січні-червні 2021 р. гідрометеорологічні умови, що спостерігалися у 30-км зоні відчуження, не призвели до ускладнень радіаційної ситуації на водних об'єктах зони та дніпровської водної системи. Протягом березня на річках у пониззі Прип'яті відбувався повільний розвиток аномально низького весняного водопілля. На р. Прип'ять на пригирловій ділянці слабко виражені максимальні витрати води пройшли у третій декаді березня: у зоні ЧАЕС (берегова насосна станція) максимальна витрата води спостерігалась 26-30 березня величиною $288 \text{ м}^3/\text{s}$ за норми $1620 \text{ м}^3/\text{s}$. Максимальні рівні води були набагато нижчі за середні багаторічні показники. Встановлені критичні відмітки, за яких відбувається затоплення найбільш забруднених, не захищених водоохоронними дамбами ділянок заплави, перевищені не були. Така гідрологічна ситуація сприяла тому, що вміст радіонуклідів у воді р. Прип'ять у створі м. Чорнобиль у першому півріччі 2020 р. був найменшим за весь період спостережень після аварії. За даними ДСП “Екоцентр” ДАЗВ України об'ємна активність стронцію-90 у воді р. Прип'ять у січні-червні змінювалася від 10 до $74 \text{ Бк}/\text{м}^3$, середнє за півроку значення – $40,2 \text{ Бк}/\text{м}^3$ (у I півріччі 2019 р. – $49 \text{ Бк}/\text{м}^3$); об'ємна активність цезію-137 була в межах $8,8-29,0 \text{ Бк}/\text{м}^3$ за середнього значення $16,6 \text{ Бк}/\text{м}^3$ (у I півріччі 2019 р. – $35 \text{ Бк}/\text{м}^3$), дивись рисунок нижче

У Київському водосховищі в районі верхнього б'єфу ГЕС (м. Вишгород) об'ємна активність стронцію-90 коливалася в межах $11-48,5 \text{ Бк}/\text{м}^3$ і становила в середньому за півроку $26,4 \text{ Бк}/\text{м}^3$ (у I півріччі 2020 р. – $26 \text{ Бк}/\text{м}^3$); об'ємна активність цезію-137 змінювалася в межах $2,2-7,4 \text{ Бк}/\text{м}^3$ за середнього значення $5,5 \text{ Бк}/\text{м}^3$ (у минулому році – $5,4 \text{ Бк}/\text{м}^3$).

Об'ємна активність цезію-137 і стронцію-90 у воді р. Прип'ять та дніпровської водної системи у І півріччі 2020 р

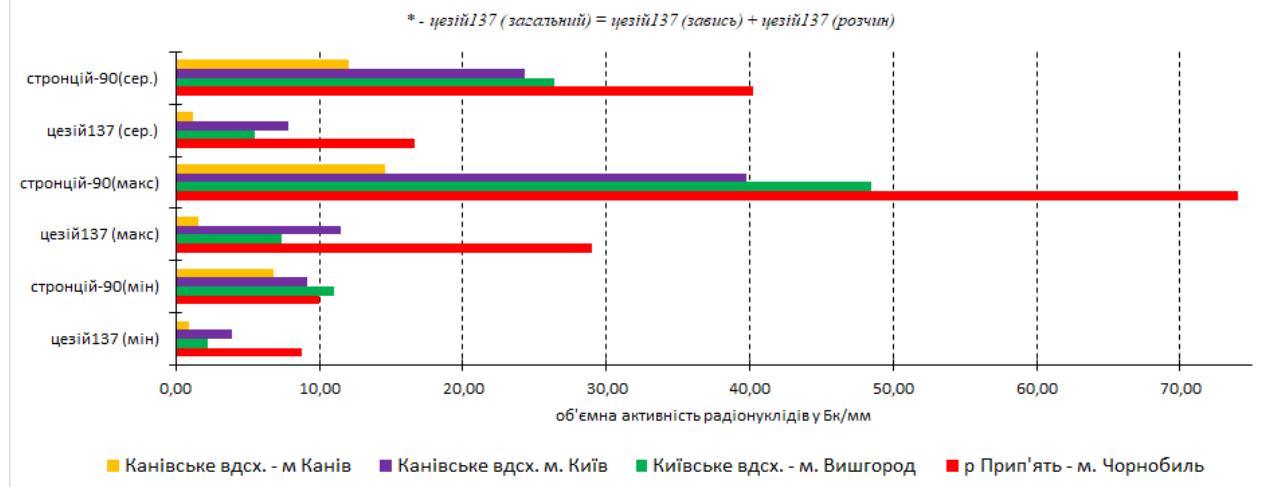

Рисунок 4.2. Об'ємна активність цезію-137 і стронцію-90 у воді р. Прип'ять та дніпровської водної системи у І півріччі 2021 р. за даними ЦГО ім. Б. Срезневського

Концентрації стронцію-90 і цезію-137 у водах Верхнього Дніпра (с. Неданчичі) у першому півріччі 2021 р. становили 6,1 та 3,0 Бк/м³ відповідно, у деснянській воді (м. Чернігів) – 4,1 та 1,4 Бк/м³ відповідно, що близько до показників минулого року (у І півріччі 2020 р. – вміст стронцію-90 у воді Верхнього Дніпра складав у середньому 6,5 Бк/м³, у воді Десни – 5,9 Бк/м³, а вміст цезію-137 у дніпровській воді був 2,5 Бк/м³, у деснянській – 1,0 Бк/м³) (дивись рисунок нижче).

Об'ємна активність радіонуклідів у воді великих річок області у І півріччі 2020 р за даними ЦГО ім. Б. Срезневського

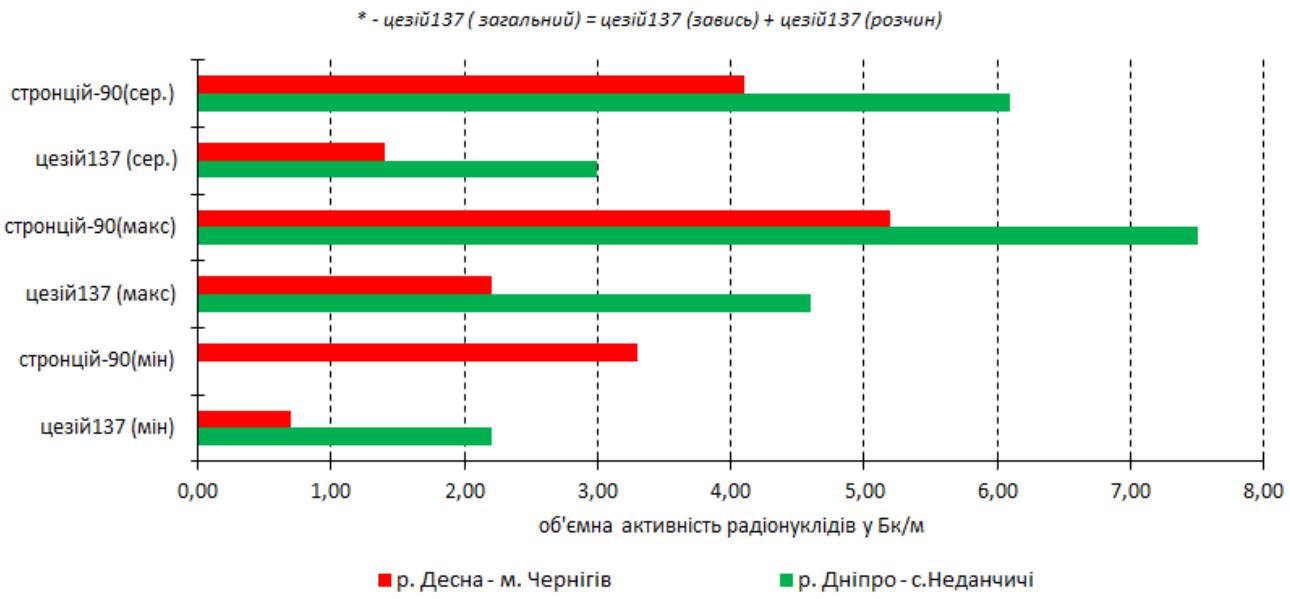

Рисунок 4.3. Об'ємна активність радіонуклідів у воді Дніпра та Десни в пунктах спостереження “Чернігів” та “Неданчичі” у І півріччі 2021 року. за даними ЦГО ім. Б.Срезневського

Загалом у першому півріччі 2021 р. вміст стронцію-90 і цезію-137 у контролюваних водних об'єктах України був набагато меншим за норматив, який визначено у “Допустимих рівнях вмісту радіонуклідів цезію-137 та стронцію-90 у харчових продуктах та питній воді” (ДР-2006) Концентрація стронцію-90 у поверхневих водах до 1986 року становила 10-15 Бк/м³. За Допустимими рівнями вмісту радіонуклідів у харчових продуктах та питній воді (ДР-2006) допустимий вміст цезію-137 та стронцію-90 у питній воді складає 2000 Бк/м³.

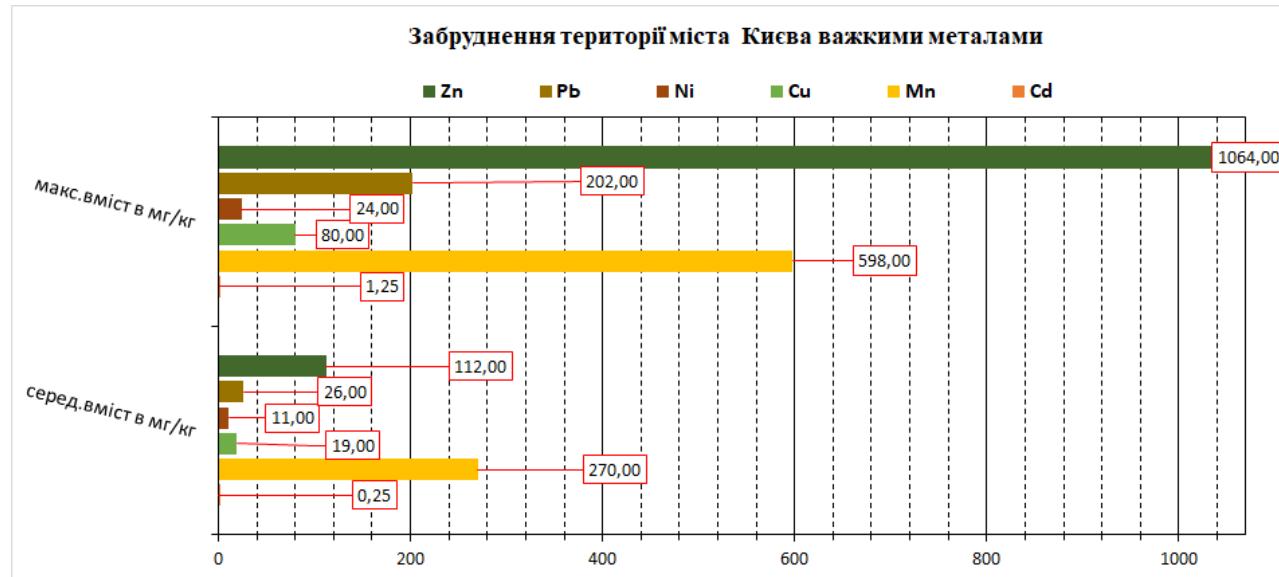

Рисунок 4.4. Забруднення території міста Києва важкими металами на першу половину 2021 року за даними ЦГО ім. Б. Срезневського

4.7. Екологічні проблеми, які стосуються Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік (зокрема щодо територій з природоохоронним статусом)

Планувальні рішення документу державного планування Київської області проаналізовані щодо ймовірного характеру їхнього впливу на стан навколошнього середовища у розрізі окремих його компонентів, на стан здоров'я населення, біорізноманіття і природно-заповідний фонд тощо. Аналіз запланованих заходів ДДП показав, що ряд планувальних рішень, закладених до реалізації є факторами впливу на навколошнє середовище, стан біологічного та ландшафтного різноманіття, і, опосередковано, на здоров'я населення. Компоненти природи зазнаватимуть тиску як у процесі реалізації рішень, так і під час майбутньої експлуатації. У таблиці нижче представлені фактори, пов'язані із планувальними рішеннями документу державного планування, які, ймовірно, можуть спричинити екологічні проблеми і ризики. Окреслений зміст та наслідки таких екологічних проблем. Потрібно зауважити на тому, що реалізація ряду планувальних рішень частково охопить перспективні та існуючі території природно-заповідного фонду. І тому наголошується на застосуванні та впровадженні ряду запобіжних заходів для зменшення інтенсивності впливів та необернених, для природного середовища, наслідків.

В рамках здійснення СЕО були визначені ключові екологічні цілі та завдання, їх відношення до містобудівної документації, та визначені можливості їх врахування в подальшому. На основі аналізу екологічної ситуації та проектних рішень, прийнятих у проекті розроблення ДДП були визначені ключові актуальні питання, що потребують оцінки.

Аналіз екологічної ситуації в області показав, що існує ряд екологічних ризиків які мають комплексний вплив як на складові навколошнього середовища, так і на стан здоров'я населення.

Варто відмітити:

- Забруднення повітря відбувається за рахунок викидів від стаціонарних і пересувних джерел. Також додатковим фактором короткочасного впливу на стан повітря, проте надзвичайно шкідливого, є лісові пожежі та горіння торфовищ в межах заплав та боліт, які періодично виникають за певних метеорологічних та техногенних умов. Забруднення від рухомого транспорту є найбільш критичним на магістральних вулицях переважно в центральній частині міста. Крім цього досить вагомим є небезпека порушення теплового режиму в населених пунктах внаслідок надмірних площ вкритих штучними покриттями (асфальт, бетон та ін.), так звані теплові острови. Дані ризики є основними серед потенційних впливів на стан здоров'я населення.

- Забруднення поверхневих та підземних вод обумовлене скидами у водойми недостатньо очищених і забруднених стічних вод підприємствами (виробнича сфера та с/г), що розташовані в межах басейнів річок. Ризики забруднення посилюються через недосконалу та місцями відсутню систему каналізації та очищення стоків. Окрім того ризики збільшуються через занепалу меліоративну систему області та разом із тим інтенсивне навантаження зазначених систем на заплави річок та водно-болотні угіддя області. Наявність ділянок що зазнають підтоплення та можливого затоплення повеневими водами 1%-ї забезпеченості погіршують санітарний стан територій та приміщень ускладнюючи їх обслуговування. Можливість проходження паводків 1%-ї забезпеченості створюють ризики матеріальних втрат для житлової забудови, що розташована в межах зони затоплення. До екологічних ризиків потрібно віднести також неефективне використання земель в межах меліорованих заплав, що призводить до часткової деградації ландшафтів, а періодичні пожежі на торфовищах створюють ризики для здоров'я населення.

- Забруднення ґрунтів обумовлено некерованим внесенням мінеральних добрив та пестицидів с/г підприємствами, порушеннями нормативів утримання складування та збереження хімічних, органічних речовин. Ризики в сфері землекористування пов'язані із виведенням земель с/г та л/г призначення під забудову (житлову, промислову та комунальну),

засолення, підтоплення та деградацією земель внаслідок нераціонального природокористування.

- Значущим ризиком в сфері екології області є ймовірність механічного забруднення земель через накопичення ТПВ, зокрема, існує тенденція до збільшення обсягу крупногабаритних відходів, значну частину яких складатиме побутова техніка, будівельних відходів та сміття тощо. Проблема існує внаслідок не досконалості системи збирання, знешкоджування, утилізації сміття - відсутність достатньої кількості сміттеперероблюваних підприємств, сміттезавалищ та відстійників із сучасними технологіями утилізації сміття та відходів та інше.

- До ризиків втрати біорізноманіття та ландшафтного різноманіття в області віднесено не завжди ефективне вирішення питання щодо визначення особливо цінних ділянок, які є перспективними для заповідання з подальшим наданням їм статусу природно-заповідного фонду, а також скорочення площ з природним рослинним покривом внаслідок переведення таких земель в інші категорії, що дозволяє їх нераціональній експлуатації, збільшення площ із порушеними ділянками із знищеним рослинним покривом, стихійних сміттезавалищ, не відповідність технологій будівництва та експлуатації дорожньо-транспортної мережі та інфраструктури, не досконала та місцями повністю відсутня рекреаційна інфраструктура та запланованих місць для коротко- та довготривалого відпочинку, не контролюваність діяльності та потужності потоків рекреантів призводить до надмірного навантаження на ландшафти і як наслідок повна /часткова їх дигресія та втрата тощо.

- До ризиків впливу на здоров'я населення, які стосуються Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік можна віднести: якість атмосферного повітря на ділянках впливу автотранспорту, в містах та внаслідок пожеж і пилових бур; недостатнє забезпечення об'єктами обслуговування, а саме закладами охорони здоров'я, дошкільної та загальної середньої освіти, об'єктами фізкультурно-оздоровчого, рекреаційного та туристичного спрямування.

SWOT-аналіз екологічної ситуації в Київській області

Сильні сторони	Слабкі сторони
Наявність сприятливих фізико-географічних умов, комфортних для проживання та діяльності людини	Подекуди незадовільний стан дорожнього покриття сприяє підвищенню рівню викидів автотранспортом, акустичному та шумовому забрудненню
Логічна система розселення області	Недосконалість, часткова відсутність дошової каналізації сприяє розмиву ґрунтів та утворенню небезпек від ерозії, зсуvin та інших несприятливих геологічних явищ
Наявність значної кількості біологічних ресурсів (лісових, ґрунтових, водно-болотних та ресурсів біорізноманіття)	Застарілість каналізації та очисних споруд призводить до утворення неконтрольованих побутових стоків
Лісові насадження області є природними фільтрами та буферами в разі екологічних негараздів як природного так і техногенного характеру	Незадовільне поводження із побутовими відходами
Грунтовий покрив також має в наявності ґрунти суглинкового складу що можна вважати природним буфером для забруднювачів, такі ґрунти обмежують	Стоки із території виробничих об'єктів, с/г земель

<p>міграцію забруднювальних речовин у ґрунтові і підzemні води.</p> <p>Розгалужена мережа водних об'єктів та висока забезпеченість області водними ресурсами</p> <p>Значна кількість об'єктів ПЗФ вже існуючих та перспективних</p> <p>Комфортність кліматичних умов території області</p>	<p>Незадовільний стан меліоративних систем призводить до негативних явищ: засоленню, підтопленню, заболочуванню земель</p> <p>Несанкціоновані рубки та недостатня кількість зелених насаджень в межах сельбищних зон</p> <p>Невстановлені межі об'єктів ПЗФ, порушення меж охоронюваних об'єктів спричиняє втрату біологічного та ландшафтного різноманіття</p> <p>Лісові пожежі та навмисні підпали</p> <p>Необлаштованість рекреаційних зон, зон короткочасного відпочинку, нестача зон довготривалого відпочинку та лікування і оздоровлення населення</p> <p>Недостатнє облаштування об'єктами супутньої інфраструктури транспортно-дорожніх комплексів призводить до механічного, органічного забруднення компонентів середовища</p>
Можливості	Загрози
<p>Створення рекреаційних зон на основі зелених насаджень та водних об'єктів області сприятиме покращенню мікроклімату та запобігатиме негативним наслідкам змін клімату, підвищить показники якості життя населення його здоров'я</p> <p>Впорядкування заплавних терас річок, озер та водосховищ сприятиме очищенню водних об'єктів та запобігатиме підтопленню і затопленню прилеглих до води територій</p> <p>Реконструкція територій та об'єктів для зберігання та утримання ТПВ та покращення ситуації в напрямку утилізації відходів</p> <p>Формування та збільшення обсягів зелених насаджень спеціального призначення (у межах санітарних зон) запобігатиме поширенню викидів</p> <p>Реконструкція каналізаційних та очисних споруд запобігатиме забрудненню побутовими стоками і розвитку ерозії ґрунтів</p>	<p>Забруднення повітря викидами автотранспорту та від стаціонарних джерел</p> <p>Формування пірогенних ландшафтів внаслідок пожеж</p> <p>Забруднення радіаційне</p> <p>Пилові бури внаслідок зведення насаджень та нераціонального природокористування</p> <p>Шумове, вібраційне забруднення у зонах впливу доріг, авіаінфраструктури та залізничного транспорту;</p> <p>Забруднення води та погіршення якості питної води</p> <p>Сміттєзвалища у межах населених пунктів є джерелом забруднення ґрунтів, поверхневих вод</p> <p>Підтоплення і затоплення територій</p> <p>Господарювання в межах ПЗС та ОЗ</p> <p>Утворення теплових островів, особливо у межах виробничих територій та урбанізованих територій, де переважають штучні поверхні</p> <p>Явище розповзання великих міст, що впливає на витіснення біологічного різноманіття,</p>

<p>Встановлення прибережно-захисних смуг водойм</p> <p>Збільшення територій під зеленими насадженнями сприятиме покращанню екологічних показників компонентів середовища, уможливить покращанню мікроклімату територій, особливо міських, надасть більше можливості для відпочинку населенню</p> <p>Формування мережі супутніх інфраструктурних об'єктів та установ вздовж доріг та транспортних коридорів</p> <p>Комфортність кліматичних умов території області сприяє формуванню потужного комплексу рекреаційних та оздоровочно-лікувальних закладів та територій</p>	<p>порушення оселищ та зникнення видів флори та фауни, зміни в ландшафтному різноманітті</p> <p>Нестача територій рекреаційного призначення призводить до некерованої рекреації в несанкціонованих зонах і тягне дигресію ландшафтів</p>
---	--

5. Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлені на міжнародному, державному та інших рівнях, що стосуються проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік, а також шляхи врахування таких зобов'язань під час підготовки ДДП

Питання збереження і відтворення якості навколишнього середовища та раціональне використання природних ресурсів в Україні на урядовому рівні декларуються як пріоритетні. Відповідні положення та вимоги захисту навколишнього середовища закріплені у земельному, водному, лісовому законодавстві, законодавстві про надра, про охорону атмосферного повітря, про охорону і використання рослинного і тваринного світу та в інших спеціальних законодавчих і підзаконних актах. Серед найважливіших слід виділити Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища»⁴⁸, Закон України «Про засади державної регіональної політики»⁴⁹, Закон України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» (схвалено Верховною Радою України 28 січня 2019 року). На міжнародному рівні зобов'язання з охорони довкілля визначені у рамках Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (глава 6)⁵⁰. Україна приєдналася до «Декларації тисячоліття» ООН, прийнятій у 2000 році 189-ма країнами на Саміті тисячоліття ООН, у якій визначені Цілі розвитку тисячоліття, серед яких також цілі екологічного спрямування: чиста вода і належні санітарні умови, доступна і чиста енергія, пом'якшення наслідків зміни клімату, захист та відновлення екосистем⁵¹, і які проголошенні резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року №70/1 як глобальні Цілі сталого розвитку до 2030 року⁵² і дотримання котрих відповідно

⁴⁸ Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, № 41, ст.546, останні уточнення від 28.12.2014, ВВР, 2015, № 11, ст.75

⁴⁹ Про засади державної регіональної політики від 05.02.2015 № 156VIII // Офіційний вісник України від 13.03.2015 – 2015 р., № 18, стор. 9, стаття 470

⁵⁰ Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом //

http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344

⁵² Цілі Стального Розвитку: Україна. Національна доповідь 2017 // http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf

⁵³ Цілі сталого розвитку 2016-2030 // <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>

до указу Президента України від 30.09.2019 № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» передбачено з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянині. Вимоги із дотримання екологічних вимог визначені також у ряді міжнародних угод, які ратифіковані в Україні, зокрема, Європейська ландшафтна конвенція⁵⁴, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі⁵⁵ та інші.

Закон України «Про основи містобудування» зобов'язує суб'єктів містобудівної діяльності при розробці та реалізації містобудівної документації дотримуватись основних завдань та заходів щодо забезпечення соціально, економічно і екологічно збалансованого розвитку, а також екологічної безпеки територій (стаття 19)⁵⁶. Екологічна безпека територій передбачає дотримання встановлених природоохоронним законодавством вимог щодо охорони навколошнього природного середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів, санітарно-гігієнічних вимог щодо охорони здоров'я людини, здійснення заходів для нейтралізації, утилізації, знищення або переробки всіх шкідливих речовин і відходів. Пріоритетні напрямки і вимоги і критерії екологічної безпеки визначені у Постанові Верховної Ради України «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки»⁵⁷.

Проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік розроблено з урахуванням зобов'язань України у сфері охорони довкілля, у тому числі, пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, зокрема:

Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 2354-VIII, який регулює відносини у сфері оцінки наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, виконання документів державного планування та поширюється на документи державного планування, які стосуються, окрім іншого, транспорту;

Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколошнє середовище у транскордонному контексті, котрий ратифіковано Законом України від 01.07.2015 № 562-VIII;

положень статті 363 Глави 6 «Навколошнє середовище» і Додатку XXX до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, в т.ч. Директиви 2001/42/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 27 червня 2001 р. про оцінку впливу окремих планів та програм на навколошнє середовище;

Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 2697-VIII, зокрема, забезпечення мети державної екологічної політики – досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України задля забезпечення конституційного права кожного громадянині України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем, а також основних засад державної екологічної політики:

- збереження такого стану кліматичної системи, який унеможливить підвищення ризиків для здоров'я та благополуччя людей і навколошнього природного середовища;
- досягнення Україною Цілей Сталого Розвитку, які були затверджені на Саміті Організації Об'єднаних Націй зі сталого розвитку у 2015 році;
- сприяння збалансованому (сталому) розвитку шляхом досягнення збалансованості складових розвитку (економічної, екологічної, соціальної), орієнтування на пріоритети збалансованого (сталого) розвитку;

⁵⁴ European Landscape Convention. Florence, 20.X.2000 [Електронний ресурс] // Сайт “Council of Europe”. Режим доступу: <http://conventions.coe.int/Treaty/EN/Treaties/Html/176.htm>

⁵⁵ ЗАКОН УКРАЇНИ " Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, N 50, ст.278

⁵⁶ Закон «Про основи містобудування» // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, № 52, ст.683. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12>

⁵⁷ Постанова від 05.03.1998 № 188/98-ВР, «Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки».

- інтегрування екологічних вимог під час розроблення і затвердження документів державного планування, галузевого (секторального), регіонального та місцевого розвитку та у процесі прийняття рішень про провадження планованої діяльності об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля;
- міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін;
- запобігання виникненню надзвичайних ситуацій природного і техногенного характеру, що передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах стратегічної екологічної оцінки, оцінки впливу на довкілля, а також комплексного моніторингу стану навколошнього природного середовища;
- забезпечення екологічної безпеки і підтримання екологічної рівноваги на території України, підвищення рівня екологічної безпеки в зоні відчуження;
- забезпечення невідворотності відповідальності за порушення природоохоронного законодавства;
- застосування принципів перестороги, превентивності (запобігання), пріоритетності усунення джерел шкоди довкіллю, «забруднювач платить»;
- відповідальність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування за доступність, своєчасність і достовірність екологічної інформації;
- стимулювання державою вітчизняних суб'єктів господарювання, які здійснюють скорочення викидів парникових газів, зниження показників енерго- та ресурсоємності, модернізацію виробництва, спрямовану на зменшення негативного впливу на навколошнє природне середовище, у тому числі вдосконалення системи екологічного податку за забруднення довкілля та платежів за використання природних ресурсів;
- упровадження новітніх засобів і форм комунікацій та ефективної інформаційної політики у сфері охорони навколошнього природного середовища (див. розділ 1).

Так, Ціль 2 «Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України» Основних зasad (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року передбачає завдання зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, зокрема, шляхом вдосконалення принципів формування екологічної мережі, її розширення і невиснажливого використання, а також збереження унікальних природних ландшафтів; збереження та відновлення чисельності видів природної флори та фауни, у тому числі мігруючих видів тварин, середовищ їх існування, рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу та типових природних рослинних угруповань, що підлягають охороні; зменшення негативного впливу процесів урбанізації на навколошнє природне середовище, припинення руйнування навколошнього природного середовища у межах міст, зокрема, недопущення необґрутованого знищення зелених насаджень у межах міст під час виконання будівельних чи інших робіт, незаконного відведення земельних ділянок, зайнятих зеленими насадженнями, під будівництво; забезпечення сталого використання та охорони земель, покращення стану уражених екосистем та сприяння досягненню нейтрального рівня деградації земель, підвищення рівня обізнаності населення, землевласників і землекористувачів щодо проблем деградації земель; стимулювання оновлення зношених основних фондів промислової і транспортної інфраструктури та об'єктів житлово-комунального господарства шляхом прямих державних дотацій, здешевлення кредитів, часткової компенсації відсоткових ставок за кредитами тощо.

Цілі 3 «Забезпечення інтеграції екологічної політики у процес прийняття рішень щодо соціально-економічного розвитку України», завданнями якої є, зокрема:

- розвиток галузевих стратегій щодо:
- покращення якості повітря;
- покращення якості води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище. Повне поступове припинення скидання у водні об'єкти неочищених та недостатньо очищених стічних вод і забезпечення відповідності ступеня очищення стічних вод установленим нормативам та стандартам, а також запобігання забрудненню підземних вод;
- збереження озонового шару;
- запобігання зміні клімату та адаптація до неї;
- забезпечення охорони та захисту природи;

- збереження біорізноманіття та ландшафтів;
- поводження з небезпечними хімічними речовинами.

Цілі 4 «Зниження екологічних ризиків з метою мінімізації їх впливу на екосистеми, соціально-економічний розвиток та здоров'я населення», зокрема завдань у частині:

- зниження рівня забруднення атмосферного повітря та вод;
- запровадження управління екологічним ризиком на основі його моделювання в режимі реального часу із застосуванням новітніх інформаційних технологій з метою захисту природних екосистем, здоров'я та благополуччя населення;
- запобігання розповсюдженню інвазійних видів та контроль за появою та розповсюдженням таких видів у природних екосистемах, у тому числі морських;
- зменшення обсягу винесення радіонуклідів за межі зони відчуження і зони безумовного (обов'язкового) відселення;

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 25 вересня 2015 р. № 70/1 «Перетворення нашого світу: Порядок денний розвитку у галузі сталого розвитку на період до 2030 року»; Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015, з метою впровадження в Україні європейських стандартів життя та вихід України на провідні позиції у світі; Указу Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року», котрим визначено Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року орієнтирами для розроблення проектів прогнозних і програмних документів, проектів нормативно-правових актів з метою забезпечення збалансованості економічного, соціального та екологічного вимірів сталого розвитку України;

Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ратифікованої Законом України від 29 жовтня 1996 р. № 435/96-ВР; Паризької угоди, ратифікованої Законом України від 14 липня 2016 р. № 1469-VIII; Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року, а також на виконання розпоряджень Кабінету Міністрів України від 7 грудня 2016 р. № 932-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» у частині запобігання зміні клімату через скорочення антропогенних викидів і збільшення абсорбції парникових газів та забезпечення поступового переходу до низьковуглецевого розвитку держави;

Закону України «Про приєднання України до Конвенції Організації Об'єднаних Націй про боротьбу з опустелюванням у тих країнах, що потерпають від серйозної посухи та/або опустелювання, особливо в Африці» від 4 липня 2002 року № 61-IV; Концепції боротьби з деградацією земель та опустелюванням, схвалений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 жовтня 2014 р. № 1024-р; Національного плану дій щодо боротьби з деградацією земель та опустелюванням, затверджено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 30 березня 2016 р. № 271-р;

Закону України «Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття» від 29.11.1994 № 257/94-ВР і Нагойського протоколу регулювання доступу до генетичних ресурсів і спільнотного використання на справедливій і рівній основі вигід від їх застосування до Конвенції про біологічну різноманітність від 29.10.2010; Концепції Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 22 вересня 2004 р. № 675-р (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Аналіз відповідності зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаним із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення у частині збереження біорізноманіття і напрямів розвитку проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік *

Зобов'язання у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаним із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення у частині збереження біорізноманіття	Напрями розвитку проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік				
	Вжиття заходів цивільного захисту населення, забезпечення оборони та громадської безпеки	Продовження відновлення та розвитку виробничої, соціальної та дорожньої інфраструктури, забезпечення мешканців області житлом	Забезпечення комфорного життя населення області шляхом поліпшення умов функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, підвищення якості надання послуг соціальних захисту населення, а також комунальних послуг	Забезпечення стабільного функціонування економіки	Відтворення та збереження екосистем, поліпшення стану навколошнього природного середовища
<i>Конвенція про охорону біологічного різноманіття</i>					
збереження біологічного різноманіття, стало використання його компонентів і спільне одержання на справедливій і рівній основі вигод, пов'язаних з використанням генетичних ресурсів і шляхом надання необхідного доступу до генетичних ресурсів і шляхом належної передачі відповідних технологій з урахуванням усіх прав на такі ресурси і технології, а також шляхом належного фінансування	+	+	++	+	++
<i>Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005–2025 роки</i>					
мінімізація негативного впливу на біорізноманіття; максимальне зміцнення природної основи біорізноманіття; проведення відповідних наукових досліджень, виховання екологічно освіченого громадянината формування розуміння населенням фундаментальної ролі біорізноманіття в життєдіяльності людини і суспільства	+	+	++	+	++

*Для оцінки відповідності завдань проекту і цілей документу державного планування застосовано шкалу:

++	-	цілі/завдання добре узгоджені;
+	-	цілі/завдання принципово узгоджені, проте існує потреба в тіснішому зв'язку на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;
0	-	цілі/завдання взаємністю нейтральні;
-	-	цілі/завдання не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей;
--	-	цілі/завдання принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей.

Закону України «Про участь України в Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів» від 29 жовтня 1996 р. № 437/96-ВР;

Законів України «Про рослинний світ» від 09.04.1999 № 591-XIV і «Про тваринний світ» від 13.12.2001 № 2894-III; Закону України «Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі» від 29.10.1996 № 436/96-ВР;

Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 5 серпня 2020 р. № 695, що є основним планувальним документом для реалізації секторальних стратегій розвитку, координації державної політики у різних сферах, досягнення ефективності використання державних ресурсів у територіальних громадах та регіонах в інтересах людини, єдності держави, сталого розвитку історичних населених місць та збереження традиційного характеру історичного середовища, збереження навколошнього природного середовища та сталого використання природних ресурсів для нинішнього та майбутніх поколінь українців, та визначає генеральний вектор сталого розвитку регіонів. Нова політика регіонального розвитку ґрунтуються на врахуванні під час стратегічного та просторового планування ключових викликів, які впливають на людину, інфраструктуру, економіку та навколошнє природне середовище, а також включатиме побудову культури партнерства та співробітництва, орієнтованої на взаємодію громадян та публічних інституцій щодо розвитку;

Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки, затвердженої рішенням Київської обласної ради від 19.12.2019 № 789-32-VII (із змінами), низка стратегічних і операційних цілей якої спрямовані на забезпечення екологічної безпеки та охорони навколошнього природного середовища та запобігання негативному впливу на здоров'я населення. Реалізація державної екологічної політики у Київській області передбачає забезпечення конституційного права кожного громадянина на безпечне для життя і здоров'я. Основними завданнями Стратегії є підвищення екологічної свідомості населення та привернення уваги до усвідомленого позитивного ставлення до довкілля та впливу природи на здоров'я людини; зменшення кількості стихійних сміттєзвалищ; упровадження новітніх технологій у галузі переробки відходів; поліпшення системи управління утилізації твердих побутових відходів; розширення мережі спостереження за станом атмосферного повітря; розширення мережі природно-заповідного фонду; розвиток екотуризму (див. розділ 1);

Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р, метою якої є створення умов для підвищення стандартів життя населення шляхом впровадження системного підходу до поводження з відходами на державному та регіональному рівні, зменшення обсягів утворення відходів та збільшення обсягу їх переробки та повторного використання; Національного плану управління відходами до 2030 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2019 р. № 117-р (табл. 5.2);

Таблиця 5.2

Аналіз відповідності зобов'язань у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаним із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення у частині управління відходами і напрямів розвитку проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік *

Цілі Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року	Напрями розвитку проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік				
	Вжиття заходів цивільного захисту населення, забезпечення оборони та громадської безпеки	Продовження відновлення та розвитку виробничої, соціальної та дорожньої інфраструктури, забезпечення мешканців області житлом	Забезпечення комфортного життя населення області шляхом поліпшення умов функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту, підвищення якості надання послуг соціальних захисту населення, а також комунальних послуг	Забезпечення стабільного функціонування економіки	Відтворення та збереження екосистем, поліпшення стану навколишнього природного середовища
Визначення та розв'язання ключових проблем розвитку управління відходами в Україні на інноваційних засадах	++	0	+	++	++
Визначення пріоритетних напрямів діяльності центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, організацій, установ, підприємств, громадських організацій та суспільства в цілому щодо переходу системи управління відходами на інноваційну модель	+	0	+	++	++
Визначення шляхів та методів удосконалення існуючої інфраструктури з управління відходами, які не суперечать інноваційній моделі	0	0	0	++	++
Забезпечення сталого розвитку України шляхом виконання завдань, спрямованих на екологічну та ресурсну безпеку	+	+	+	++	++
Зменшення адміністративного навантаження на суб'єктів господарювання, підвищення якості надання адміністративних послуг	0	0	+	+	+
Забезпечення законності та передбачуваності адміністративних дій	0	0	0	0	0

*Для оцінки відповідності завдань проекту і цілей документу державного планування застосовано шкалу:

- ++ - цілі/завдання добре узгоджені;
- + - цілі/завдання принципово узгоджені, проте існує потреба в тіснішому зв'язку на наступних етапах планування та/або на рівні заходів;
- 0 - цілі/завдання взаємонейтральні;
- - цілі/завдання не узгоджуються, але можуть бути узгоджені. В рамках наступного планування потрібні спеціальні заходи, спрямовані на узгодження цілей;
- - цілі/завдання принципово суперечать одні одним. Необхідні термінові заходи, спрямовані на уточнення цілей.

Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 81 лютого 2017 р. № 142-р, адже така система є основою забезпечення сталого розвитку країни та гарантованого виконання соціальних зобов'язань перед громадянами, а державні фінанси мають стратегічне значення для регулювання, зокрема, реального сектору економіки та фінансового сектору, забезпечення розвитку регіонів, підтримки підприємницької діяльності, а їх потенціал є основою економічного та соціального розвитку України;

Закону України «Про інвестиційну діяльність» № 1560-XII від 18.09.1991 встановлюється заборона інвестування в об'єкти, створення і використання яких не відповідає вимогам санітарно-гігієнічних, радіаційних, екологічних, архітектурних та інших норм, встановлених законодавством України (ст. 4). Ст. 8 визначено, що інвестор зобов'язаний одержати висновок з оцінки впливу на довкілля у випадках та порядку, встановлених Законом України «Про оцінку впливу на довкілля» № 2059-VIII від 23.05.2017.

6. Опис наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3-5 та 10-15 років відповідно, а за необхідності - 50-100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків

У розділі представлений загальний комплексний аналіз основних чинників впливу на навколоінше природне середовище у зв'язку із реалізацією заходів, запланованих у Програмі соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік. Йдеться про ймовірність виникнення екологічних проблем у зв'язку із впровадженням заходів та характер прояву таких проблем. Проаналізовані ймовірні наслідки для екологічного стану території Київської області за основними компонентами природи, а також щодо впливу на соціальне середовище. Оцінка впливів по компонентам природи (клімат, атмосферне повітря, поверхневі та підземні води, біорізноманіття і природно-заповідний фонд, вільні землі, ґрунти) і соціальне середовище (людина і здоров'я; образ ландшафту, культурна спадщина) представлена за шкалою:

- + позитивний вплив
- негативний вплив
- 0 – нейтральний вплив

У випадку негативного впливу запланованих цілей або заходів на стан довкілля вказані чинники погіршення стану компонентів природи.

**Аналіз цілей і завдань Програми соціально-економічного та культурного розвитку
Київської області на 2024 рік щодо ймовірних наслідків для навколошнього
середовища**

Таблиця 6.1.

Цілі і завдання Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік	клімат	атмосферне повітря	поверхневі і підземні води	біорізноманіття	природно-заповідний фонд	вільні землі	грунти	образ ландшафту	культурна спадщина	людина і здоров'я
	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+
2.1. Безпека життєдіяльності та цивільний захист	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
2.2. Відновлення інфраструктури та житлове будівництво:	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
- реалізація Програми будівництва, реконструкції та ремонту об'єктів інфраструктури Київської області на 2021-2025 роки (у разі затвердження проєкту змін до програми рішенням Київської обласної ради)	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
- реалізація заходів з відновлення пошкоджених багатоквартирних житлових будинків за рахунок коштів «Фонду відновлення зруйнованого майна та інфраструктури», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року № 879 (United 24); реалізація заходів щодо пріоритетних об'єктів, що потребують відновлення, відповідно до Порядку використання коштів фонду ліквідації наслідків збройної агресії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 10 лютого 2023 року № 118; проведення роботи з відновлення пошкоджених об'єктів відповідно до Програми з відновлення України (кошти Європейського Інвестиційного Банку (ЄІБ))	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
- реалізація заходів обласних цільових програм, що передбачають будівництво (придбання житла), а саме: Програми відновлення приватних будинків, зруйнованих внаслідок бойових дій на території Київської області на 2022-2024 роки, затвердженої рішенням Київської обласної ради від 23 червня 2022 року № 258-11-VIII зі змінами, Програми будівництва (придбання) доступного житла в Київській області на 2024-2028 роки після затвердження її проєкту рішенням Київської обласної ради в установленому порядку; Програми відбудови багатоквартирних житлових будинків в Київській області на 2023-2025 роки, затвердженої рішенням Київської обласної ради від 21 березня 2023 року № 536-16-VIII (зі змінами); Програми індивідуального житлового будівництва на селі «Власний дім» до 2028 року після затвердження її	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0

2.16. Розвиток промислового потенціалу та інноваційно-орієнтованих галузей економіки										
- сприяння відновленню зруйнованих та пошкоджених підприємств;	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
- розвиток інноваційної екосистеми області з метою створення умов для прискореного розвитку регіональної економіки;	+	+	+	0	0	0	+	0	0	0
- сприяння реалізації проектів регіонального розвитку з розбудови індустріальних парків та промислових зон	-	-	-	-	0	-	-	-	0	0
- проведення та участь у заходах з промоції індустріальних парків на місцевому, регіональному, національному та міжнародному рівнях;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- сприяння впровадженню в регіональну економіку підходів циркулярної економіки;	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
- підтримка кластерних ініціатив та кластерного руху;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- продовження проведення підприємницького відкриття у потенційних сферах смарт-спеціалізації з метою визначення смарт-спеціалізації Київської області; промоція підприємств, що входять до сфер смарт-спеціалізації Київської області, зокрема, на платформі 3S, та залучення їх до міжнародної співпраці;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- організація та проведення заходів (вебінарів, круглих столів, форумів, конференцій тощо) за участю представників промислових підприємств, науковців, галузевих асоціацій з обговорення та впровадження інноваційних технологій у виробництво, а також участь у партнерських заходах та виставках;	+	+	+	0	0	0	+	0	0	0
- популяризація продукції регіональних виробників шляхом сприяння участі підприємств у виставково-ярмаркових заходах, конкурсах, форумах, презентаціях регіонального та міжнародного масштабу;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- участь у заходах, спрямованих на розширення співробітництва між наукою, бізнесом, владою та бізнес-асоціаціями;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- сприяння цифровій трансформації виробничих процесів (впровадження технології Індустрії 4.0);	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- сприяння комерціалізації результатів наукових досліджень;	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
- сприяння інноваційній діяльності підприємств та організацій;	+	+	+	0	0	0	+	0	0	0
- сприяння підвищенню професійних компетенцій кадрів суб'єктів підприємництва, зокрема в питаннях циркулярної економіки, шерінгової економіки, проектного менеджменту, цифровізації, кластеризації	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2.17. Розвиток сільськогосподарського виробництва										
- реалізація заходів Комплексної програми розвитку сільського господарства та сільських територій Київської області на 2024-2027 роки у разі затвердження її проекту рішенням Київської обласної ради в установленому порядку	0	0	0	0	0	0	+	+	0	0

інфраструктури.

2.23. Екологічна безпека

промисловими, побутовими та іншими відходами										
- проведення в області екологічних заходів з пропаганди охорони навколошнього природного середовища (Акція «Посади дерево», День довкілля)	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
- відтворення лісів, створення нових та реконструкція існуючих полезахисних лісових смуг та інших захисних насаджень	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
- відновлення торфовищ, лучних, водно-болотних та інших антропогенно змінених екосистем	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
- відновлення пошкоджених внаслідок збройної агресії російської федерації існуючих територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також територій Смарагдової мережі	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+
-формування екомережі.	+	+	+	+	+	+	+	+	0	+

Більшість цілей і завдань Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік сприятиме покращенню стану довкілля в області, чинитиме позитивний вплив на стан компонентів природи та соціальне середовище, зокрема здоров'я населення. Зокрема, покращенню екологічного стану сприятимуть заходи, пов'язані із розвитком комунальної сфери, комплекс заходів із підвищення рівня енергоефективності, що має забезпечити зниження рівня викидів і скидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, водойми і ґрунти. Посилення ефекту позитивного впливу на довкілля у вказаних сферах забезпечується через впровадження комплексу заходів із дотримання екологічної безпеки, удосконалення системи поводження з твердими побутовими відходами. Покращення стану довкілля очікується також у зв'язку із реконструкцією та впровадженням новітніх технологій на промислових підприємствах. Особливо слід наголосити на запланованих заходах із розширення мережі природоохоронних територій та налагодження менеджменту вже існуючих об'єктів ПЗФ, що дозволить більш ефективно реалізовувати вимоги охорони природи, підтримки ландшафтного та біорізноманіття. Розроблення і впровадження містобудівної документації сприятиме екологічно орієнтованому раціональному використанню територій та природних ресурсів.

Негативний вплив на довкілля у зв'язку із цілями Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік пов'язаний із реалізацією інфраструктурних проектів у галузі дорожнього будівництва, будівництва житла, створення нових промислових підприємств. Реалізація нових проектів пов'язана із вилученням вільних земель, інтенсивним перетворенням ландшафтів, створенням нових джерел викидів і скидів, шкідливих для людини (викиди в атмосферне повітря, шумове забруднення, скиди у поверхневі води тощо). Мінімізація таких негативних впливів можлива за використання новітніх технологій запобігання надмірним викидам і скидам, зниження рівня вмісту забруднювачів у них, забезпечення ефективного функціонування систем видалення відходів.

Здійснена підсумкова оцінка ймовірного впливу Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік на компоненти навколошнього середовища згідно з контрольним переліком індикаторів екологічного стану території (таблиця 6.2).

Таблиця 6.2.

Оцінка впливу на компоненти навколошнього середовища

Чи може реалізація Програми спричинити:	Негативний вплив			Пом'як-шення ситуації
	так	Помір-ний	ні	
Повітря				
Збільшення викидів забруднюючих речовин від стаціонарних джерел	+	+		
Збільшення викидів забруднюючих речовин від пересувних джерел		+		+
Погіршення якості атмосферного повітря		+		
Поява джерел неприємних запахів			+	
Зміни повітряних потоків, вологості, температури або ж будь-які локальні чи регіональні зміни клімату			+	
Водні ресурси				
Збільшення обсягів скидів у поверхневі води		+		+
Значне зменшення кількості вод, що використовуються для водопостачання населенню			+	
Збільшення навантаження на каналізаційні системи та погіршення якості очищення стічних вод	+			
Зміни напрямів і швидкості течії поверхневих вод або зміни обсягів води будь-якого поверхневого водного об'єкту			+	
Порушення гідрологічного та гідрохімічного режиму малих річок		+		
Зміни напряму або швидкості потоків підземних вод			+	
Зміни обсягів підземних вод		+		
Забруднення підземних водоносних горизонтів			+	
Відходи				
Збільшення кількості утворюваних ТПВ		+		
Збільшення кількості утворюваних чи накопичених промислових відходів IV класу небезпеки			+	
Збільшення кількості відходів I-III класу небезпеки			+	
Спорудження еколого-небезпечних об'єктів поводження з відходами			+	
Утворення або накопичення радіоактивних відходів			+	

Грунтовий покрив				
Порушення, переміщення, ущільнення ґрутового шару		+		
Будь-яке посилення вітрової або водної ерозії ґрунтів		+		+
Суттєві зміни в структурі земельного фонду, чинній або планованій практиці використання земель		+		
Виникнення конфліктів між ухваленими рішеннями Схеми та цілями місцевих громад щодо використання земельних ресурсів		+		
Біорізноманіття та природно-заповідний фонд, ландшафтне різноманіття				
Негативний вплив на об'єкти природно-заповідного фонду (зменшення площа, початок небезпечної діяльності у безпосередній близькості або на їх території тощо)			+	+
Зміни в кількості видів рослин або тварин, їхній чисельності або територіальному представництві			+	
Збільшення площа зернових культур або сільськогосподарських угідь в цілому	+			

Чи може реалізація Програми спричинити:	Негативний вплив			Пом'як-шення ситуації
	так	Помір-ний	ні	
Порушення або деградацію середовищ існування диких видів тварин		+		+
Будь-який вплив на кількість і якість рекреаційних ресурсів			+	+
Будь-який вплив на об'єкти історико-культурної спадщини			+	+
Інші негативні впливи на естетичні показники об'єктів довкілля (перепони для публічного огляду мальовничих краєвидів, появі естетично неприйнятних місць, руйнування пам'ятників природи тощо)			+	
Населення та інфраструктура				
Зміни в локалізації, розміщенні, щільності та зростанні кількості населення будь-якої території		+		
Вплив на нинішній стан забезпечення житлом або виникнення нових потреб у житлі		+		
Суттєвий вплив на транспортну систему, зміни в структурі транспортних потоків		+		
Необхідність будівництва нових об'єктів для забезпечення транспортних сполучень	+			
Потреби в нових або суттєвий вплив на наявні комунальні послуги	+			
Поява будь-яких реальних або потенційних загроз для здоров'я людей		+		
Загальна оцінки впливу на довкілля та використання природних ресурсів				
Підвищення рівня використання будь-якого виду природних ресурсів		+		
Суттєве вилучення будь-якого невідновного ресурсу			+	
Збільшення споживання значних обсягів палива або енергії		+		
Суттєве порушення якості природного середовища			+	+
Стимулювання розвитку екологічно небезпечних галузей виробництва			+	
Поява можливостей досягнення короткотермінових цілей, які ускладнюватимуть досягнення довготривалих цілей у майбутньому			+	
Такі впливи на довкілля або здоров'я людей, які самі по собі будуть незначними, але у сукупності викликатимуть значний негативний екологічний ефект, що матиме значний негативний вплив на добробут людей			+	

7. Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування

Для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік, враховуючи результати досліджень поточного стану довкілля, у тому числі здоров'я населення, та прогнозні зміни цього стану, якщо документ державного планування не буде затверджено, стану довкілля, умов життедіяльності населення та стану його здоров'я на територіях, які ймовірно зазнають впливу, екологічних проблем, у тому числі ризики впливу на здоров'я населення, які стосуються документа державного планування, зокрема щодо територій з природоохоронним статусом, наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у тому числі вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових (1, 3–5 та 10–15 років відповідно, а за необхідності – 50–100 років), постійних і тимчасових, позитивних і негативних наслідків, що викладені у розділах 2–4, 6 цього звіту, пропонується комплекс природоохоронних заходів (табл. 7.1).

Таблиця 7.1

Заходи, що передбачається вжити для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік

Компонент довкілля / сфера виникнення негативних наслідків	Заходи
Клімат та атмосферне повітря	<ul style="list-style-type: none"> • придбання та встановлення обладнання стаціонарних постів автоматизованої системи моніторингу атмосферного повітря; • обслуговування стаціонарних постів автоматизованої системи моніторингу атмосферного повітря у Київській області; • обслуговування мобільної лабораторії для проведення моніторингу довкілля Київської області; • забезпечення своєчасного поточного ремонту автомобільних доріг загального користування місцевого значення, вулиць і доріг комунальної власності у населених пунктах та їх експлуатаційного утримання; • влаштування місць здійснення габаритно-вагового контролю на автомобільних дорогах загального користування місцевого значення; • підвищення рівня безпеки дорожнього руху та покращення стану дорожньої мережі Київської області; • розвиток відновлювальної енергетики
Поверхневі та підземні води	<ul style="list-style-type: none"> • впровадження проекологічних технологій на підприємствах-забруднювачах; • екологічне поліпшення стану річок за басейновим принципом; охорони водних ресурсів на водних об'єктах та їх прибережних захисних смугах; • збереження і утримання державної меліоративної мережі і споруд у технічносправному стані; • розвиток та реконструкція систем водопостачання та водовідведення для забезпечення населення якісною питною водою; проведення ремонту 180 км водопровідних та 70 км каналізаційних мереж; • 100 % оснащення багатоквартирних житлових будинків та будівель вузламікомерційного обліку теплової енергії та водопостачання
Грунти	<ul style="list-style-type: none"> • впровадження проекологічних технологій на підприємствах-забруднювачах; • проведення робіт з екологічно безпечною очищення області від непридатних або заборонених до використання хімічних засобів захисту рослин; • постійне вжиття заходів з благоустрою населених пунктів регіону;

	<ul style="list-style-type: none"> відновлення деградованих земель, що потерпають від опустелювання, засух і повеней
Флора, фауна, біорізноманіття	<ul style="list-style-type: none"> оновлення регіональної екомережі Київської області; лісовідновлення і лісорозведення; виявленіх цінних територій з рідкісними рослинами; збереження та відтворення цінних природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу; влаштування мінералізованих смуг, їх догляд; збереження середовища існування та умов розмноження тварин, забезпечення недоторканності ділянок, що становлять особливу цінність для збереження тваринного світу; збереження умов місцевростання об'єктів рослинного світу
Ландшафтна та культурна спадщина	<ul style="list-style-type: none"> здійснення заходів із охорони і збереження об'єктів культурної спадщини на території Київської області, у тому числі паспортизація та реставрація пам'яток культурної спадщини; охорона особливостей рельєфу, водоймищ, рослинності та відтворення їх історичного вигляду, збереження візуальних зв'язків пам'ятки з природним і переважно природним оточенням, що має історичну цінність, захист берегових, лукових територій від зсуvin і розмиву, укріplення схилів, ярів, їх озеленення; постійне вжиття заходів з благоустрою населених пунктів регіону; збереження та відтворення цінних природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу
Природно-заповідний фонд	<ul style="list-style-type: none"> збільшення площин природно-заповідного фонду; виготовлення планово-картографічних матеріалів проектованих до заповідання територій та об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення на території області; виготовлення й встановлення охоронних знаків та інформаційних аншлагів на об'єктах природно-заповідного фонду місцевого значення Київської області; розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду місцевого значення на території області; організація парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва «Зелена брама» у с. Софіївська Борщагівка
Умови для рекреації та туризму	<ul style="list-style-type: none"> покращення стану рекреаційних зон; постійне вжиття заходів з благоустрою населених пунктів регіону; створення нових туристичних маршрутів та розширення мережі туристичних локацій; розвиток сільського туризму та туризму вихідного дня для активного та сімейного відпочинку в сільській місцевості; активізація екскурсійних заходів для залучення максимальної кількості учнівської і студентської молоді до екскурсій для ознайомлення з пам'ятками історико-культурної спадщини і архітектури, музеями Київщини; забезпечення безпеки населення на водних об'єктах області
Поводження з відходами	<ul style="list-style-type: none"> впровадження проекологічних технологій на підприємствах-забруднювачах; впровадження роздільного збору твердих побутових відходів шляхом просвітницької діяльності про сортuvання ТПВ, впровадження сортuvання відходів у закладах освіти; придання контейнерів з роздільного збору побутових відходів для населених пунктів області; проведення робіт з екологічно безпечною збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, видалення, знешкодження і захоронення відходів
Здоров'я населення	<ul style="list-style-type: none"> впровадження проекологічних технологій на підприємствах-забруднювачах; проведення в області екологічних заходів з пропаганди охорони навколошнього природного середовища (День без поліетилену, Акція «Посади дерево», День довкілля); формування екологічної культури населення; забезпечення санітарно-епідемічного благополуччя територій і населених пунктів – запобігання порушенням і дотримання санітарно-гігієнічних вимог до якості повітря

	<p>в населених пунктах, до якості поверхневих вод у місцях інтенсивного водокористування населенням, до якості води, що використовується для потреб питного водопостачання та приготування їжі сільським населенням.</p> <ul style="list-style-type: none"> • забезпечення сприятливих для здоров'я умов праці, навчання, побуту та відпочинку, високого рівня працездатності, профілактики травматизму і професійних захворювань, отруєнь та відвернення іншої можливої шкоди для здоров'я; • зниження техногенного тиску на здоров'я населення зон екологічного ризику; • запобігти інтродукції видів організмів, характерних для інших природних регіонів, які можуть негативно вплинути на екосистеми, місцеві види або здоров'я населення.
--	--

Для контролю стану навколошнього середовища також запропонований комплекс заходів з моніторингу (детальніше – див. розділ 9).

8. Обґрунтування вибору виправданих альтернатив, що розглядалися, опис способу, в який здійснювалася стратегічна екологічна оцінка, у тому числі будь-які ускладнення

8.1. Альтернативи для планувальних рішень

У рамках стратегічної екологічної оцінки проекту **Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік** згідно заяви про обсяг стратегічної екологічної оцінки як альтернативні було розглянуто три альтернативи, а саме:

Альтернатива 1: «Нульовий сценарій» – тобто опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження або не реалізації зазначеного документа державного планування.

Альтернатива 2: «Оптимістичний сценарій» – затвердження проекту Програми із виконанням передбачених заходів та врахуванням пропозицій і зауважень до Програми від громадськості та органів виконавчої влади.

Альтернатива 3: «Реалістичний сценарій» – затвердження проекту Програми, але частина передбачених заходів, які враховані у відповідних обласних цільових програмах, не реалізуються через обмежені можливості бюджетів усіх рівнів, насамперед обласного бюджету Київської області на 2024 рік.

При гіпотетичному «нульовому» сценарії не затверджується проект **Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік**. Цей сценарій може розглядатися як продовження поточних тенденцій щодо стану довкілля, в тому числі здоров'я населення. Висновки щодо прогнозного стану території представлені у Розділі 2. За цим сценарієм зберігається продовження поточних несприятливих тенденцій щодо економічного, соціального та екологічного стану території області. За даним варіантом подальший стабільний розвиток Київської області, очевидно, є проблематичним, можливе значне загострення соціально-економічних, екологічних, комунальних проблем, призведе до зниження якості життя, погіршення умов життя та добробуту населення. Крім того, не забезпечуватиметься досягнення цілей Стратегії розвитку Київської області на період 2021 – 2027 роки та виконання завдань і заходів, передбачених відповідними обласними цільовими програмами екологічного та медичного спрямування.

Реалізація «оптимістичного сценарію», що передбачає затвердження та виконання Програми із врахуванням пропозицій і зауважень від громадськості та органів виконавчої влади дозволить врахувати додаткові запропоновані природоохоронні заходи, стабілізувати екологічну ситуацію та поліпшити стан навколошнього природного середовища, зменшити техногенне навантаження на складові довкілля, забезпечити збалансованість процесів використання і відтворення природних ресурсів та сформувати у жителів області екологічну культуру. Крім вищеперерахованого, однією з основних цілей Програми є покращення якості життя для населення області, тому врахування пропозицій від громадськості є особливо важливим. У разі врахування пропозицій та зауважень від громадськості та органів виконавчої влади Програма буде більш ефективною та екологічно збалансованою, тому її затвердження необхідне для подальшого розвитку Київської області.

У разі реалізації «реалістичного сценарію» будуть виконані лише ті заходи Програми, які матимуть необхідні обсяги фінансування через обласні цільові програми в залежності від реальних можливостей обласного бюджету. Цей сценарій може привести до погіршення екологічної ситуації і продовження подальшого зносу інфраструктури, неефективного використання енергоресурсів. Крім цього, рівень життя населення за основними показниками його оцінки може залишитися без змін. Не буде забезпеченено виконання основних екологічних індикаторів Програми.

Проектом ДДП визначено пріоритетні напрями економічного і соціального розвитку Київської області. Для кожного з визначених напрямів проекту ДДП розробляються завдання та шляхи виконання поставлених завдань. Шляхи виконання передбачають низку заходів та проектів, серед яких можуть бути види діяльності, які відповідно до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» підлягатимуть оцінці впливу на довкілля до прийняття рішення про провадження планованої діяльності. Відмова від реалізації ДДП забезпечить відсутність появи нових джерел впливу на довкілля від реалізації завдань Програми. Забруднення компонентів довкілля залишиться на існуючому рівні, з подальшим поступовим погіршенням якості атмосферного повітря промисловими розвиненими населеними пунктами області, поверхневих та підземних вод, збільшення обсягів накопичення побутових та промислових відходів.

Оскільки серед пріоритетних цілей Програми економічного і соціального розвитку Київської області на 2024 рік є цілі, безпосередньо спрямовані на підтримку задовільного стану довкілля, то їх невиконання призведе до зниження якості екологічних показників стану довкілля та санітарно-гігієнічних умов проживання населення Київської області. Зокрема, це стосується наступних заходів:

- забезпечення екологічної безпеки у сфері поводження з відходами: очищення території області від невідомих, непридатних та заборонених до використання пестицидів і агрохімікатів та тари від них (відходів пестицидів); впровадження сталої системи управління відходами;
- поліпшення якості атмосферного повітря: запровадження сучасної регіональної системи державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря; зменшення рівня забруднення атмосферного повітря;
- покращення стану водних ресурсів області: зменшення обсягів скидів у водойми області шляхом реконструкції та будівництва очисних споруд; реалізація проектів з відновлення і підтримання сприятливого гідрологічного режиму та санітарного стану річок;
- розвиток природно-заповідного фонду та збереження біологічного, ландшафтного різноманіття: оголошення нових та розширення меж існуючих територій та об'єктів земель природно-заповідного фонду до площині Черкаської області; встановлення меж територій та об'єктів природно – заповідного фонду;
 - збереження та відтворення лісів;
 - формування та збереження екологічної мережі;
 - забезпечення доступу громадськості до інформації про стан навколишнього природного середовища.

Тому, у разі не затвердження цієї Програми та не реалізації зазначених заходів не забезпечуватиметься досягнення цілей Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Не схвалення документа державного планування унеможлилює виконання природоохоронних заходів.

8.2. Опис методичних підходів

Стратегічна екологічна оцінка проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік складалась із декількох послідовних етапів, які відображені у структурі Звіту. Основні етапи такі:

- 1) Збір та узагальнення інформації про територію планування. Це – дані про природні умови території та про актуальний стан навколишнього середовища. Проаналізовані дані про кліматичні умови, повітряне і водне середовище, особливості геоморфологічної будови та перебігу сучасних фізико-географічних процесів, особливості ґрунтового покриву, структура використання земель та відкриті (незабудовані) землі; тваринний і рослинний світ, біорізноманіття; природно-заповідний фонд; ландшафти та їхнє значення. Також виконано аналіз стану здоров'я населення на основі статистичних даних.

2) Прогнозний аналіз подальшого стану та розвитку території області, якщо **проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік** не буде затверджено і область функціонуватиме у тих умовах соціальної, транспортної і інженерної інфраструктури, що склалася на сьогодні.

3) Визначення особливостей природних умов та стану довкілля на територіях, які згідно проектних рішень **проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік** мають бути змінені у той чи інший спосіб.

4) Спряженій аналіз проектних рішень і особливостей територій, що підлягають зміні, для прогнозування ймовірних екологічних проблем, пов'язаних із **проектом Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік**.

5) Детальний аналіз проектних рішень у контексті особливостей території планування для прогнозування наслідків (вторинних, кумулятивних, синергічних, коротко-, середньо- та довгострокових; постійних і тимчасових) для довкілля. Розглянуті як негативні, так і позитивні наслідки. Визначені також ймовірні наслідки для здоров'я населення.

Розроблення СЕО спиралося на ряд методичних підходів – аналіз територій, прогнозування, методи аналогій, експертних висновків, картографічні та геоінформаційні методи тощо. Основою аналізу території, комплексного врахування особливостей природних умов, сучасного екологічного стану та планувальних рішень виступали геоінформаційні технології. Геоінформаційні методи застосовані для спряженого і комплексного аналізу різнопланових геопросторових даних.

8.3. Перелік проблемних питань

Проблеми розроблення звіту із Стратегічної екологічної оцінки пов'язані із труднощами у доступі та в отриманні кондиційних і детальних, таких що відповідають масштабу дослідження, вихідних даних. Це стосується всіх без виключення позицій, за якими, згідно законодавства, необхідно виконати аналіз для отримання обґрунтованих висновків про актуальний стан довкілля та його ймовірні зміни. Це – дані про природні умови та компоненти ландшафтів, екологічний стан компонентів, здоров'я населення.

Особливо слід звернути увагу на неналежний збір відповідними державними установами даних або взагалі відсутність кондиційних даних про стан (якість, ступінь і показники забруднення тощо) водойм, повітряного середовища та ґрунтів. Відкриті дані, що представлені у Статистичних збірниках, Звітах про стан навколошнього середовища, екологічних паспортах тощо носять загальний характер, узагальнені на рівні адміністративних одиниць не нижче району або на рівні забруднювачів загалом для області, що не дає можливість аналізувати тенденції розвитку ситуації із прив'язкою до конкретних територій і населених пунктів. До того ж такі дані переважно застарілі.

Відсутні у вільному доступі картографічні дані про природно-заповідний фонд та екологічну мережу.

Крім цього, враховуючи ситуацію, що склалася у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України за підтримки республіки білорусь, з урахуванням Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни», у період дії воєнного стану або стану війни, а також протягом трьох місяців після його завершення, органи державної статистики призупинили оприлюднення статистичної інформації за винятком індексу споживчих цін (ІСЦ), окремої інформації за періоди 2022 року, а також за 2021 рік. Органи державної статистики поновлять оприлюднення статистичної інформації у повному обсязі, після завершення встановленого законом терміну для подання статистичної та фінансової звітності.

Для виконання Звіту були залучені різномірні, переважно відкриті літературні джерела та інтернет-джерела. Слід зазначити, що доступні для залучення до роботи джерела надаються у аналоговому (паперовому, скановані паперові) форматі і потребують додаткової тривалої обробки і підготовки для цифрового аналізу, зокрема, у геоінформаційних системах.

9. Заходи, передбачені для здійснення моніторингу наслідків виконання проєкту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік для довкілля, у тому числі для здоров'я населення

Зміст заходів, передбачених для здійснення моніторингу, та строки їх виконання.

Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» встановлює необхідність здійснення моніторингу наслідків виконання документу державного планування для довкілля.

Моніторинг стану довкілля та рівня забруднення компонентів природи – ґрунтів, ґрунтових вод (зокрема води в колодязях), поверхневих вод, сільськогосподарської продукції, забруднення повітря тощо як для існуючих впливів на навколишнє природне середовище, так і у зв'язку впровадження ДДП, доцільно здійснювати постійно (не менше 1-го разу на рік). Моніторинг дає можливість порівняти фактичний стан з попереднім та побачити в динаміці змін прогнозовані наслідки, що інформують про якість реалізацію проєкту **Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік**.

Для організації моніторингу можуть бути використані існуючі галузеві системи моніторингу, що можуть бути удосконалені спеціально для цілей СЕО.

Для здійснення моніторингу можливих наслідків необхідно вжити сукупність інституціональних, економічних та організаційних заходів для:

- забезпечення вільного доступу до інформації загального користування за допомогою сучасних геоінформаційних систем та засобів телекомуникації;
- формування мережі автоматизованого моніторингу;
- забезпечення реалізації державної політики у сфері містобудування на відповідній території;
- забезпечення інформаційної підтримки органів виконавчої влади та місцевого самоврядування, організацій і громадян;
- удосконалення інституційної складової системи моніторингу;
- відкритість даних щодо поточного стану довкілля, компонентів природи тощо.

Таблиця 9.1.

Екологічні індикатори для моніторингу виконання Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік

Індикатор	Визначення	Джерело даних
Середньодобовий вміст забруднюючих речовин у атмосферному повітрі	Обсяги викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних і пересувних джерел	Звіт державної гідрометеорологічної служби, річний звіт підрозділу з охорони навколишнього природного середовища
Утворення відходів (кількість тон на рік, кількість кг на людину). Відходи, як вторинна сировина (тон в рік, % від загальної кількості утворених).	Обсяг зібраних твердих побутових відходів. Обсяг зібраних відходів як вторинної сировини (папір, скло, пластик і т.д.).	Звіти підприємств, що надають комунальні послуги. Річний звіт підрозділу з охорони навколишнього природного середовища.
Якість питної води	Відповідність якості питної води санітарно-гігієнічним вимогам.	Звіти лабораторних досліджень підрозділу МОЗ України.
Спорудження каналізації	Протяжність каналізаційних мереж (км), пов'язаних зі станцією очищення стічних вод.	Звіти обласної ради.
Показник лісистості території області	Заліснення непридатних для ведення сільського господарства земель, створення лісових захисних насаджень вздовж водних об'єктів та полезахисних смуг.	Звіти обласної ради, звіти галузевих установ, аналіз космічних знімків

Встановлення водоохоронних зон та прибережних захисних смуг	Протяжність встановлених водоохоронних зон та прибережних захисних смуг (км), протяжність винесених в натуру прибережних захисних смуг та водоохоронних зон (км).	Звіти обласної ради. Річний звіт підрозділу з охорони навколошнього природного середовища.
---	---	--

Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників відповідно до кожного з визначених у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення.

Враховуючи мінімальний характер наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення передбачається облік кількісних та якісних показників, що характеризують вплив на довкілля без акцентування на дотримання їх цільових значень (таблиця 9.2). Цільові значення показників мають відповідати санітарним нормам та правилам діючим в Україні.

Передбачається:

- контроль за дотриманням допустимих рівнів і тривалості дії шуму при будівництві;
- контроль інших можливих негативних впливів на довкілля.

В таблиці 9.2 наведено екологічні індикатори для проведення моніторингу наслідків виконання документів державного планування.

Таблиця 9.2.

<i>№</i>	<i>Екологічні індикатори</i>	<i>Одиниці вимірювання</i>	<i>Значення</i>
1	Використання водних ресурсів		
1.1	Загальний об'єм забору прісних вод у цілому, в т.ч.:	$\text{м}^3/\text{рік}$	
	об'єм забору прісних поверхневих вод		
	об'єм забору прісних підземних вод		
1.2	Використання прісних вод у цілому, в т.ч.:	$\text{м}^3/\text{рік}$	
	побутово-питні потреби		
	зрошення		
	інше		
1.3.	Якість води для питних потреб		
	за хімічними показниками	$\text{мг}/\text{дм}^3$ або $\text{мкг}/\text{дм}^3$ або $\text{Бк}/\text{дм}^3$	
	за бактеріологічними показниками	$\text{КУО}/100\text{см}^3$ або $\text{БУО}/\text{дм}^3$ або клітини, цисти, яйця в 50 дм^3	
1.3	Об'єм води, що використовується для задоволення господарсько-питних та інших потреб населення в цілому	$\text{м}^3/\text{рік}/\text{на душу}\text{ населення}$	
2	Забруднені стічні води		
2.1	Скидання зворотних вод, усього, в т.ч.:	$\text{м}^3/\text{рік}$	
	у поверхневі водні об'єкти		
	у підземні горизонти		
	у накопичувачі		
2.2	Скидання зворотних вод у поверхневі водні об'єкти, усього, з них:	$\text{м}^3/\text{рік}$	
	нормативно очищених		
	нормативно чистих без очищення		
	забруднених		
2.3	Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти в цілому, в т.ч.:	% від загального об'єму скинутих стічних вод	
	забруднених зворотних вод без очищення		
	недостатньо очищених зворотних вод		

3	Земельні ресурси		
3.1	Частка озеленених територій	% від загальної території	
3.2	Частка забудованої території	% від загальної території	
3.3	Частка не забудованої території	% від загальної території	
4	Атмосферне повітря		
	Вміст в атмосферному повітрі: NO ₂ , CO, NH ₃ , CH ₂ O, PM (пил) 2.5, PM 10 формальдегідів	мг/м ³ мкг/м ³ мг/м ³	
5	Загальні витрати твердого палива. усього в т.ч.:		
	древа	тис. т/рік	
	інше	тис. т/рік	
6	Загальне споживання електроенергії	кВт/рік	
7	Загальний об'єм споживання газу	м3/рік	
9	Поводження з відходами		
9.1	Утворилося, усього за рік ТПВ Від домогосподарств Від виробничої сфери Від сфери послуг	т/рік т/рік т/рік т/рік	
10	Забруднення ґрунтового покриву		
10.1	Забруднення важкими металами (вздовж транспортних артерій та місць скупчення автомобільного транспорту)	мг/кг	
10.2	Забруднення основними органічними та хімічними сполуками ґрунтів с/г використання	мг/кг	

Кількісні та якісні показники, одиниці їх вимірювання та цільові значення таких показників для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення;

В таблиці 9.3. наведено показники для запобігання, зменшення та пом'якшення негативних наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення. Цільові значення показників мають відповідати санітарним нормам та правилам діючим в Україні.

Таблиця 9.3.

№	Показник	Одиниці виміру	Значення
1	Атмосферне повітря		
1.1	Кількість станцій моніторингу якості повітря	одиниць	
2	Водні ресурси		
2.1	заходи по регулюванню русла річки, струмків та розчищення ставків, зокрема роздилення русла від побутового та будівельного сміття (маса зібраного сміття різних сортових категорій, кількість ліквідованих несанкціонованих звалищ, заходи з поглиблення днища водойми та розчищення від мулу і наносів (площа розчищеної ділянки); організація прибережних захисних смуг в межах водоохоронних зон вздовж ставків та їх озеленення (довжина)	тонн одиниць га км	
2.2	організація зон санітарної охорони водних об'єктів	га	
3	Земельні ресурси		
3.1	зняття родючого шару ґрунту при забудові (площа ділянки зняття ґрутового шару, м ² / маса знятого ґрутового шару)	тонн	
4	Поводження з відходами		
4.1	санація території населеного пункту, зокрема: ліквідація несанкціонованих звалищ (маса зібраного сміття різних сортових категорій, /кількість ліквідованих несанкціонованих звалищ)	тонн/одиниць	
5	Здоров'я населення		
5.1	розширення та відновлення рекреаційних територій, зокрема: площа територій рекреаційного використання, із зазначенням спеціалізації рекреаційного використання за видами рекреаційних занять, наприклад, сквер та територія для піших прогулянок, дитячий ігровий майданчик, спортивний майданчик, місце для пікніків, місце для риболовлі, місце для проведення колективного дозвілля тощо	га	
5.2	розвланування пляжної зони відпочинку територій (площа пляжних територій)	га	
5.3	благоустрій прибережної захисної смуги, розчищення від вологолюбної рослинності (площа розчищеної ділянки)	га	
5.4	створення штучних акустичних екранів вздовж автодоріг та застосування звукозахисних споруд або захисних елементів в спорудах першого ешелону забудови	км/одиниць	
5.5	облаштування підтоплених та заболочених понижених територій, що сприятиме зниженню потенційної небезпеки анафелогенності території (площа заболочених ділянок, га/площа облаштованих заболочених ділянок)	га	
5.6	кількість/частка домогосподарств підключених до системи централізованої системи водопостачання на господарсько-питні та протипожежні потреби	одиниць / %	
5.7	створення ефективних шумозахисних лісосмуг вздовж існуючих і проектних автомагістралей: встановлення шумозахисних екранів, створення шумозахисних зелених насаджень в місцях	км / одиниць	

	недотримання санітарних розривів між залізничними шляхами та житловою забудовою:		
6	Зелені насадження		
6.1	збільшення площі зелених насаджень загального користування (площа зелених насаджень загального користування; із зазначенням породного складу насаджень)	га	
6.2	відновлення існуючих та створення нових площ захисних зелених насаджень, зокрема, формування охоронних зелених смуг навколо підприємств, які віднесено до V класу шкідливості (площа зелених насаджень зазначеного виду користування, із зазначенням породного складу насаджень)	га	
6.3	відновлення, впорядкування існуючих прибудинкових зелених насаджень обмеженого та загального призначення, а також зелених насаджень навколо водних об'єктів тощо (площа зелених насаджень зазначеного виду користування, із зазначенням породного складу насаджень)	га	
6.4	поліпшення санітарного стану насаджень, якісного складу лісів (опис породного складу насаджень із зазначенням на їх пилі та газостійкості)	опис	
7	ПЗФ та території Смарагдової мережі		
7.1.	установлення охоронних зон для забезпечення необхідного режиму охорони природних комплексів та об'єктів природних заповідників (площа)	га	
7.2	інвентаризація чисельності та видової різноманітності флори і фауни регіону (кількість видів)	одиниць	

Методи визначення кожного із показників, які дають змогу швидко та без надлишкових витрат їх вимірювати:

Заповнення значень показників зазначених в таблиці 9.1 має здійснюватися шляхом фіксації показників станцій моніторингу, лабораторних досліджень, або наявних даних з відкритих джерел. Керівники або відповідальні особи об'єктів господарювання (різних рівнів) зобов'язуються повідомляти за вимогою Замовника з моменту введення в експлуатацію будівель значення індикаторів в письмовому вигляді у формі довідки, що містить таблицю 9.1.

Контроль забруднення ґрунтів. Одним із поширеніших і небезпечних для населення наслідком антропогенного впливу на навколоішнє середовище є хімічне забруднення. Основна увага має бути приділена територіям із відкритим ґрутом, де є безпосередній контакт із людьми: дитячі ігрові та спортивні майданчики на території навчальних закладів, у межах житлової забудови. До контролюваніх мають бути віднесені важкі метали (Pb, Cu, Zn та інші), пестициди, нафтопродукти, нітрати. Контроль вмісту забруднювачів має здійснюватися шляхом відбору зразків ґрунту, як депонуючого середовища, із визначенням валового і рухомого вмісту. Результати аналізу вмісту забруднювачів у ґрунтах є також індикатором забруднення повітря.

Контроль атмосферного повітря. Рекомендується впровадити контроль за станом атмосферного повітря у місцях, що найбільше піддаються тиску – у зонах впливу автодоріг. Контроль слід здійснювати за шумовим забрудненням та за речовинами, що належать до Переліку найбільш поширеніх і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 29.11.2001 № 1598. В якості альтернативних джерел даних, які можуть використовуватись для доповнення та крос-верифікації наявних спостережень доцільно використовувати дані дистанційного зондування Sentinel 5 (дані у відкритому доступі та безкоштовні), які на рівні дозволяють контролювати широкий спектр забруднюючих речовин (зокрема озон, метан, формальдегід, оксиди сірки та азоту тощо).

Контроль забруднення поверхневих та ґрунтових вод та контроль якості питної води. Одним із поширеніших і небезпечних для населення наслідком антропогенного впливу на поверхневі та підземні води є хімічне, органічне забруднення. Основна увага під час моніторингових дій має приділятися територіям в безпосередній контактній зоні із людьми: у межах житлової, громадської забудови та в межах рекреаційних територій (пляжні зони,

гідропарки та ін.). До контролюваніх забруднювачів відносяться хімічні речовини та сполуки (важкі метали, пестициди, нафтопродукти, нітрати), бактеріологічні забруднювачі та механічні (зважені часточки, каламутність та ін.) тощо. Контроль вмісту забруднювачів має здійснюватися шляхом відбору проб води на моніторингових постах та гідрологічних постах в межах населеного пункту. Результати аналізу вмісту забруднювачів у поверхневих та ґрунтових водах є також індикатором забруднення ґрунтів та повітря.

Контроль за станом здоров'я населення. Рекомендується здійснювати моніторингові дії щодо контролю за захворюваністю населення території за основним

- медико-статистичними показниками, зокрема, показник загальної захворюваності, інфекційної захворюваності, захворюваності із втратою працевдатності та показник інвалідності. Бажано доповнювати ці показники кількісною (рівень захворюваності), якісною (структурою захворюваності) оцінкою;

- медико-демографічними показниками, зокрема, показники природного руху населення (народжуваність, смертність, природний приріст населення) і показники механічного руху населення (міграція населення).

Замовник у межах своєї компетенції здійснює моніторинг наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, один раз на рік оприлюднює його результати на своєму офіційному веб-сайті у мережі Інтернет та у разі виявлення не передбачених звітом про стратегічну екологічну оцінку негативних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, вживає заходів для їх усунення.

Крім цього, замовник здійснюватиме проведення щоквартальних моніторингових досліджень на відповідність гігієнічним нормам атмосферного повітря, води питної та ґрунту на межі житлової забудови та санітарно-захисних зон промислових підприємств визначення обсягів акустичного забруднення.

10. Опис ймовірних транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення (за наявності)

Ймовірність транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у результаті прийняття та впровадження Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік – **не прогнозується**.

Необхідно брати до уваги і той факт, що питання розгляду транскордонних наслідків для довкілля, у тому числі для здоров'я населення може ускладнюватись через те, що суміжна країна – Республіка Білорусь – не є підписантам Протоколу про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколошнє середовище в транскордонному контексті. Таким чином процедура проведення транскордонних консультацій в рамках процедури СЕО не врегульована міждержавними домовленостями.

РЕЗЮМЕ

1. Проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік розроблено з метою забезпечення сталого людського розвитку та створення умов для збереження життя мешканців регіону в умовах воєнного стану шляхом завершення відновлення зруйнованої та пошкодженої виробничої, соціальної, інфраструктури та екосистем, створення безпечних умов для життєдіяльності населення області, подальший розвиток системи надання якісних та доступних освітніх, медичних, соціальних послуг, у тому числі внутрішньо переміщеним особам, сприяння соціальній адаптації захисників та захисниць України, що повертаються з війни, подальшої модернізації об'єктів житлово-комунального господарства та соціальної сфери для підвищення їх енергоefективності, забезпечення належного функціонування інженерно-транспортної і комунальної інфраструктури, подального оновлення економічного потенціалу регіону за рахунок підтримки бізнесу та стимулування інвестиційної діяльності, що передбачає збереження існуючих та створення нових робочих місць, впровадження нових форм діджиталізації комунікації з громадськістю.

Досягнення цієї мети передбачає реалізацію таких пріоритетних напрямів соціально-економічного та культурного розвитку Київської області у 2024 році: вжиття заходів цивільного захисту населення, забезпечення оборони та громадської безпеки; продовження відновлення та розвитку виробничої, соціальної та дорожньої інфраструктури, забезпечення мешканців області житлом; забезпечення комфортного життя населення області шляхом поліпшення умов

функціонування закладів освіти, охорони здоров'я, культури та спорту з урахуванням вимог безбар'єрності, підвищення якості надання комунальних послуг, стимулювання впровадження в області новітніх енергоефективних технологій та енергозберігаючих заходів, насамперед, на об'єктах житлово-комунальної та бюджетної сфери; підвищення якості надання послуг соціальних захисту населення, насамперед здійснення всебічної підтримки внутрішньо переміщених осіб, соціальної реабілітації осіб з інвалідністю, підтримки сім'ї та молоді, захисту прав дітей, створення умов для соціально-психологічної реабілітації звільнених у запас військовослужбовців Сил оборони України; забезпечення стабільного функціонування економіки шляхом сприяння ефективній роботі промислових та сільськогосподарських підприємств регіону, забезпечення ефективного використання суб'єктами малого та середнього бізнесу можливостей державної підтримки, полегшення їх доступу до фінансових ресурсів, стимулювання інвестиційної діяльності, у першу чергу, за рахунок розбудови інфраструктури індустріальних парків та промислових зон, підтримки реалізації інвестиційних проектів, що передбачають створення нових робочих місць; забезпечення цифровізації системи надання послуг та можливості звернення громадян за послугами через онлайн-сервіси; відтворення та збереження екосистем, поліпшення стану навколошнього природного середовища; забезпечення наповнюваності бюджетів усіх рівнів, підвищення фінансової спроможності місцевих бюджетів, раціонального використання бюджетних коштів.

1. Зміст та основні цілі проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік відповідають завданням, заходам програм і результативним показникам низки документів державного планування, зокрема: Основним засадам (стратегії) державної екологічної політики України на період до 2030 року; Державній стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки; Стратегії розвитку Київської області на 2021-2027 роки; Програмі охорони довкілля та раціонального використання природних ресурсів Київської області на 2023-2026 роки, Програмі державного моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря зони «Київська» на 2021-2025 роки, Обласній цільовій програмі розвитку водного господарства та екологічного оздоровлення басейну річки Дніпро на 2022-2029 роки.

2. Збільшення чисельності населення Київської області протягом 2021 року відбулося за рахунок міграційного приросту населення – 30094 особи, водночас зафіксовано природне скорочення – 23545 осіб. Область переживає глибоку демографічну кризу, яка проявляється у збереженні комбінованої структури причин смерті, яка поєднує у собі гірші риси традиційної і сучасної структури смерті. В ній висока смертність від дегенеративних хвороб (серцево-судинні захворювання, зложісні новоутворення) межує з високими рівнями смертності від екзогенних патологій (хвороб органів дихання, травлення, зовнішніх причин смерті).

3. Заходи економічного та соціального розвитку Київської області у 2024 році розроблені для всієї території області. Територія Київської області характеризується наявністю двох різних частин – поліської північної частини у межах фізико-географічної зони мішаних лісів ілісостепової у межах лісостепової фізико-географічної зони. Ці зональні частини області відрізняються одна від одної насамперед своєрідними ландшафтними типами ґрунтово-рослинного покриву, що сформувалися в умовах помірного клімату при різному ступені зволоженості території. Природні особливості цих двох фізико-географічних зон значною мірою визначають виникнення екологічних проблем і прояв їхніх наслідків.

4. Існуючі екологічні проблеми в Київській області природного та антропогенного характеру. До природного походження належать негативні прояви фізико-географічних процесів: площинна, лінійна ерозія, пилові бурі, підтоплення, заболочування, засолення ґрунтів та інші. Більшість екологічних проблем прямо чи опосередковано зумовлені діяльністю людини та пов'язані із нераціональним природокористуванням. Так, забруднення повітря відбувається за рахунок викидів від стаціонарних і пересувних джерел. Додатковим фактором короткочасного впливу на стан повітря, проте надзвичайно шкідливого, є лісові пожежі та горіння торфовищ в межах заплав та боліт, які періодично виникають за певних метеорологічних та техногенних умов. Досить вагомим є небезпека порушення теплового режиму в населених пунктах внаслідок домінування площ, вкритих штучними покриттями (асфальт, бетон та ін.): виникають так звані «теплові острови». Забруднення поверхневих та підземних вод обумовлене скидами у водойми недостатньо очищених і забруднених стічних вод підприємствами (виробнича сфера та сільське

господарство), що розташовані в межах басейнів річок. Ризики забруднення посилюються через недосконалу та місцями відсутню систему каналізації та очищення стоків. Забруднення ґрунтів обумовлено надмірним внесенням мінеральних добрив та пестицидів, порушеннями нормативів утримання складування та збереження хімічних, органічних речовин. Втрата вільних земель пов'язана із виведенням земель сільського- та лісогосподарського призначення під забудову (житлову, промислову комунальну та ін.), засолення, підтоплення та деградацією земель внаслідок нераціонального природокористування. Значущим ризиком погіршення екологічного стану області є ймовірність забруднення земель через накопичення твердих побутових відходів, зокрема, існує тенденція до збільшення обсягу крупногабаритних відходів, значну частину яких складатиме відпрацьована побутова техніка, будівельних відходів та сміття тощо. Проблема існує внаслідок недосконалості системи збирання, знешкоджування, утилізації сміття – відсутність достатньої кількості сміттєпереробних підприємств, сміттєзвалищ та відстійників із сучасними технологіями утилізації сміття та відходів та інше.

5. Проект Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік розроблено з урахуванням зобов'язань України у сфері охорони довкілля, у тому числі зобов'язань, пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, з них відзначимо, насамперед, Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку», Протокол про стратегічну екологічну оцінку до Конвенції про оцінку впливу на навколоінше середовище у транскордонному контексті, Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року», низку міжнародних природоохоронних конвенцій, ратифікованих Україною, стратегії, плани і програми розвитку, що, зокрема, стосуються Київської області. Загалом, усі пріоритетні напрями розвитку і завдання проекту оцінюваної Програми не суперечать зобов'язанням України у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язані із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення.

6. Більшість цілей і завдань Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік сприятиме покращенню стану довкілля в області, чинитиме позитивний вплив на стан компонентів природи та соціальне середовище, зокрема здоров'я населення. Зокрема, покращенню екологічного стану сприятимуть заходи, пов'язані із розвитком комунальної сфери, комплекс заходів із підвищення рівня енергоефективності, що має забезпечити зниження рівня викидів і скидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря, водами і ґрунти. Посилення ефекту позитивного впливу на довкілля у вказаних сферах забезпечується через впровадження комплексу заходів із дотримання екологічної безпеки, удосконалення системи поводження з твердими побутовими відходами. Покращення стану довкілля очікується також у зв'язку із реконструкцією та впровадженням новітніх технологій на промислових підприємствах. Особливо слід наголосити на запланованих заходах із розширення мережі природоохоронних територій та налагодження менеджменту вже існуючих об'єктів ПЗФ, що дозволить більш ефективно реалізовувати вимоги охорони природи, підтримки ландшафтного та біорізноманіття. Розроблення і впровадження містобудівної документації сприятиме екологічно орієнтованому раціональному використанню територій та природних ресурсів.

7. Негативний вплив на довкілля у зв'язку із цілями Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік пов'язаний із реалізацією інфраструктурних проектів у галузі дорожнього будівництва, будівництва житла та створення нових промислових підприємств. Реалізація нових проектів пов'язана із вилученням вільних земель, інтенсивним перетворенням ландшафтів, створенням нових джерел викидів і скидів, шкідливих для людини (викиди в атмосферне повітря, шумове забруднення, скиди у поверхневі води тощо). Мінімізація таких негативних впливів можлива за використання новітніх технологій запобігання надмірним викидам і скидам, зниження рівня вмісту забруднювачів у них, забезпечення ефективного функціонування систем видалення відходів.

8. У рамках стратегічної екологічної оцінки проекту Програми соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік згідно заяви про обсяг стратегічної екологічної оцінки було розглянуто 3 сценарії, а саме:

Альтернатива 1: «Нульовий сценарій» – тобто опис, прогнозування та оцінка ситуації у випадку незатвердження або не реалізації зазначеного документа державного планування.

Альтернатива 2: «Оптимістичний сценарій» – затвердження проєкту Програми із виконанням передбачених заходів та врахуванням пропозицій і зауважень до Програми від громадськості та органів виконавчої влади.

Альтернатива 3: «Реалістичний сценарій» – затвердження проєкту Програми, але частина передбачених заходів, які враховані у відповідних обласних цільових програмах, не реалізуються через обмежені можливості бюджетів усіх рівнів, насамперед обласного бюджету Київської області на 2024 рік.

9. Транскордонні негативні наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, у результаті прийняття та впровадження Програми соціально-економічного та культурногорозвитку Київської області на 2024 рік – не прогнозується.

ДОДАТКИ

ДЕПАРТАМЕНТ ЕКОЛОГІЇ ТА ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
КІЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КІЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ

вул. Басейна, 1/2А, м. Київ, 01004; тел. (044) 279-01-58; fax (044) 234-96-15; ел.пошта: dep_eco@koda.gov.ua; Код ЄДРПОУ 38750794

від 20 р. №

На №_____ від _____. 20 ____ р.

Департамент економіки Київської
обласної державної адміністрації

Департамент екології та природних ресурсів Київської обласної державної адміністрації (далі – Департамент) опрацював заяву про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки від 22.08.2023 реєстраційний номер справи в Єдиному реєстрі № 22-08-1707-23 щодо документу державного планування «Програма соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік» та відповідно до вимог Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (далі – Закон) надає наступні зауваження та пропозиції.

Розрахувати, оцінити та врахувати у звіті про стратегічну екологічну оцінку наслідки для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, ймовірні наслідки для флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, надр, клімату, повітря, води, ландшафту, природних територій та об'єктів, безпеки життедіяльності населення та його здоров'я, матеріальних активів, об'єктів культурної спадщини та взаємодію цих факторів.

Здійснити зв'язок програми з діючими документами держаного планування державного та обласного рівня.

Відобразити у звіті про стратегічну екологічну оцінку результати описаних та застосованих методів. Представити результати аналізу статистичної інформації щодо стану довкілля, здоров'я населення та прогнозувати динаміку їх змін.

Також, розробити та врахувати у звіті про стратегічну екологічну оцінку реальні екологічні індикатори, методи та критерії для моніторингу наслідків виконання документу державного планування для майбутнього моніторингу впливу на зовнішнє природне середовище. Врахувати вимоги Порядку здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 №1272.

Визначити замовника відповідальним за здійснення моніторингу наслідків виконання документа державного планування для довкілля, у тому числі для здоров'я населення відповідно до статті 17 Закону.

Департамент наголошує на дотриманні вимог чинного законодавства та з метою уникнення порушень порядку здійснення процедури, відповідно до статті 13 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» забезпечити внесення до Єдиного реєстру стратегічної екологічної оцінки проекту документа державного планування, звіту про стратегічну екологічну оцінку та повідомлення про оприлюднення зазначених документів для проведення консультацій.

Відповіальність за порушення у сфері стратегічної екологічної оцінки визначена статтею 18 Закону, а також зазначаємо, що порушення процедури стратегічної екологічної оцінки є підставою для скасування рішень органів державної влади та органів місцевого самоврядування про затвердження документів державного планування, визнання документів державного планування недійсними (стаття 19 Закону).

Директор департаменту

Ганна ТКАЛІЧ

Сергій Мисюра 279 01 58

Департамент екології та
природних ресурсів
Київської обласної
державної адміністрації

№2446/2023 від 24.08.2023

**ДЕПАРТАМЕНТ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я
КІЇВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ**
вул. Січових Стрільців, 45, м. Київ, 04053, тел. (044) 484-17-57; факс (044) 484-17-58
E-mail: doz.koda@ukr.net Код ЄДРПОУ 02012898

№ _____ На № _____ від _____

**Департамент економіки Київської
обласної державної адміністрації**

Департаментом охорони здоров'я Київської обласної державної адміністрації (далі – Департамент), опрацьовано заяву Департамент економіки Київської обласної державної адміністрації про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки від 22.08.2023 року № 22-08-1707-23 щодо документа «Програма соціально-економічного та культурного розвитку Київської області на 2024 рік».

Повідомляємо, що з урахуванням вимог статей 8, 10 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» в Департаменті відсутні зауваження до заяви про визначення обсягу стратегічної екологічної оцінки.

Крім того, при реалізації проекту документа державного планування пропонуємо врахувати наслідки, що потенційно можуть вплинути на стан довкілля, у тому числі здоров'я населення.

Директор

Павло НАРТОВ

Бондар Марія

Департамент охорони здоров'я Київської обласної
державної адміністрації
№33.04/3314-2023 від 25.08.2023

**Робоча група з розробки стратегічної екологічної оцінки Програми
соціально-економічного та культурного розвитку
Київської області на 2024 рік**

Керівник:

заступник директора
Департаменту економіки обласної
державної адміністрації (обласної
військової адміністрації) –
начальник управління
економічної політики

Степан КУШНІР

Відповідальний виконавець:

заступник начальника управління
економічної політики – начальник
відділу стратегічного планування
та аналітики Департаменту
економіки обласної державної
адміністрації

Олена БОЙКО

Виконавець:

головний спеціаліст відділу
стратегічного планування та
аналітики Департаменту
економіки обласної державної
адміністрації

Панас САМБУРСЬКИЙ